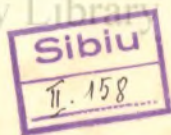

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIRECTOR

M. G. SAMARINEANU

ALMA MATER

BCU Cluj / Cluj-Napoca University Library Cluj

No. 7 - Noiembrie 1934

Toată lumea

VORBESTE DESPRE

NOUL PLAN AL LOTERIEI DE STAT

Lozurile au fost puse în vânzare. Cumpărați-vă chiar astăzi lozul norocos. Colectorul Dv. vă va explica cum un loz întreg vă dă posibilitatea să câștigați

pe **5 NUMERE** într-o clasă și

pe **17 NUMERE** în loteria întreagă.

Cu toate avantajile fără precedent pe cari le creează noua loterie, prețul unui loz întreg pentru o clasă este 800 lei iar praful pentru toate clasele este de 3200 lei în loc de 5000 cum era înainte.

LOTERIA DE STAT

PRIMA TRAGERE la
15 NOEMBRIE

*cu trageri fixe la
15 ale fiecărei luni*

COLECTURA PRINCIPALĂ PENTRU ARDEALUL
BANCA ILIESCU S. A. CLUJ

Câți-va dintre
milionarii creați
 de loteria a 5-a

- ◆ Un băiat de pravaie
- ◆ Un lustragiu
- ◆ Soția unui inginer cunoscut din Moldova
- ◆ Un salarior care lucrează în București
- ◆ Un funcționar din Turnu-Severin
- ◆ Trei școlari din Iași

Loteria a 6-a, cu noul său plan va face o sație
 și mai lungă de milionari.

Cumpărați-vă lozurile
 chiar astăzi.

LOTERIA DE STAT

PRIMA TRAGERE LA
15 NOEMBRIE

*cu trageri fixe la
 15 ale fiecărei luni*

**Ardeleni, cumpărați lozuri la
 Colectura principală**

BANCA ILIESCU S.A. CLUJ

BAGATELIZAREA CULTURII

de PERICLE MARTINESCU

Prin ceace reprezintă ea mai esențial și mai propriu individualității sale, ca și prin ceace condiționează, dintr'o sferă superioară și implacabilă, aspectele, formele și esențele ei, epoca noastră s'ar putea caracteriza în primul rând printr'o bagatelizare a culturii. În această epocă de incoerență și pesimism universal, în care fiecare om — dela cel mai lucid intelectual până la cel din urmă analfabet — are sentimentul unei ruperi, a unei discontinuități istorice care se petrece deasupra capului său, sentiment pe care-l suportă totuși cu o formidabilă doză de curaj, dar nu mai puțin tremurând de neliniște în fața necunoscutului de „măine” — nici nu putea fi alta consecința la care ar fi putut ajunge o exasperantă activitate intelectuală cum este acea contemporană cu noi. Tot ceace produce spiritul astăzi este născut dintr'o teamă nejustificată și vagă în fața existenței, cu alte cuvinte, dintr'o necesitate inexorabilă de a se manifesta, de a se sbuciuma. Creațiile epocii noastre — și anume acele creații cari sunt caracteristice acestei epoci — nu sunt altceva decât strigăte exacerbate, țâșnite dintr'o necesitate interioară a individului, dintr'o sete amarnică de a-și exterioriza universul său lăuntric incendiat de neliniști și aprehensiuni și cuprins de panică. Fiecare operă a epocii noastre s'ar putea compara cu o șuerătură pătrunzătoare produsă de supapa de siguranță a uneia din locomotivele cari transportă umanitatea mai departe, spre un punct indecis și misterios.

Situați într'un moment de dezorientare care nu promovează decât scepticismul și neliniștea, astăzi suntem cu toți puși în fața unei dileme a cărei rezolvare nu poate fi, în nici un caz, făcută imediat și categoric, dar care se ridică în fața noastră cu amenințătoare persistență: Pro sau Contra? ... Acesta este semnul de focal epocii noastre în virtutea căruia activăm fiecare înconjurați de neliniște și terorizați de ignoranța destinului propriei noastre opere. Ne aflăm într'un moment istoric în care se pun cu febrilitate întrebările: Pro sau Contra unei lumi noi? ... Pro sau Contra

unei tradiții?... Pro sau Contra intelectualității, a spiritualului, a culturii?... De răspunsul care trebuie dat acestor întrebări depinde viitorul unei întregi civilizații și culturi care se află astăzi în efervescentă. Și deaceia acest răspuns întârzie. Rămâne indecis. Nimeni nu are curajul să răspundă cu fermitate acestor chinuitoare semne de întrebare, pentru că nimeni nu poate distinge în nebuloasa contemporană, în lupta teribilă dintre valori, în zgomotul infernal pe care-l produce ruperea aceasta dintre două lumi cari se vor bate cap în cap — lumea de ieri și lumea de mâine — un semn călăuzitor, o certitudine sau, măcar, o licărire, cât de infimă, care să anticipeze soarele ce va străluci peste porțile culturii de mâine. Ceace se poate afirma cu deplină siguranță asupra epocii noastre este numai constatarea reală că această epocă reprezintă o luptă inversunată între valorile spirituale și cele politice, sau, mai precis, economice. Fiecare din aceste valori își dispută primatul și nu este mai puțin adevărat că fiecare dintre ele tinde la distrugerea complectă a celoralte. Evident însă, lucrul acesta nu va fi niciodată posibil odată și dincolo de primatul aparent al uneia sau al alteia, valorile spirituale ca și valorile celelalte mai puțin spirituale — căci spiritul în fiecare valoare, indiferent de natura ei, și asta este un primat permanent al spiritului, cu toate crizele, efemere, prin care trece și el — vor trebui să trăiască împreună, într'o compensațiune care formează însă și cultura și civilizația umană.

Political nu poate trăi niciodată fără spiritual după cum nici acesta din urmă nu poate înflori fără cel dintâi. Lucrul acesta l'a arătat cu concludentă plasticitate și Ramon Fernandez în scrisoarea deschisă adresată lui André Gide (N.R. F, Avril 1934.) afirmând că intelectualul și uvrierul depildă, nu vor putea fi niciodată într'un dezacord absolut, deoarece trăesc într'o simbioză fără de care unul, ca și celălalt ar dispărea iremediabil. Intelectualul are în totdeauna nevoie de muncitor, spune Fernandez, deoarece prin el se întregește în viața socială căreia el nu-i aparține, iar muncitorul are nevoie de intelectual deoarece gândește prin el. Funcțiunile unuia completează funcțiunea celuilalt, astfel încât coordonarea lor este o necesitate existențială. Din această cauză nu poate fi niciodată vorba de o moarte definitivă a spiritualului. Poate fi, cel mult, vorba numai de o criză a lui, însă numai temporală. După cum, deasemenea, nu poate fi vorba niciodată de o moarte a valorilor celoralte pe cari le-am numit „mai puțin spirituale”. Și asta numai pentru că omul e compus din creieri și stomac — și fiecare din aceste organe, esențiale pentru existența noastră, își au cali-

tățile, necesitățile inexorabile și exigențele sale cari trebuiesc satisfăcute și trebuiesc în mod inevitabil cultivate.

După cât se pare, astăzi trăim o perioadă în care criza spiritualului este un fapt — deși regretabil — evident. Sau dacă nu poate fi vorba chiar de o criză — care, presupunând că există într'adevăr, vom presupune că e și efemeră, deoarece spiritualul trebuie să se și se va reabilita — este totuși vorba de o bagatelizare a spiritului și, în consecință a tot ceace depinde de el, a spiritualului în genere. Și cum dintr'o bagatelizare a spiritului nu poate surveni imediat decât o agonie a intelectualului, astăzi se pune cu ardentă neliniște și problema intelectualității. Proletariatul intelectual, incertitudinile intelectualilor, neliniștea lor interioară, etc. nu sunt decât consecințe imediate ale acestei realități precare. Bruscările politice contimporane și problemele economice de o arzătoare importanță, fac pentru intelectuali într'adevăr precară această realitate. Și apoi, condițiunile vieții contimporane, în cari câștigarea unui loc extrem de modest sub cerul unei existențe înnourate, al cărei soare devine din ce în ce mai puțin luminos, e tot mai greu de obținut, — nu pot favoriza nici intelectualitatea și cu atât mai puțin fertilitatea normală a spiritului. Oamenii de astăzi fiind preocupați într'o prea mare măsură de propria lor existență și de mijloacele prin cari să-și mențină această existență — era firesc ca această preocupare, justificată de altfel de însuși timpul nostru să se resimtă într'o abstragere dela spiritual. Gândirea de astăzi și toate produsele ei nu pot fi decât fulgerări imediate în febrilitatea vieții contimporane. Nu se mai poate crea astăzi nimic durabil, nimic conceput pe planuri prea vaste, nimic care să nu se adreseze unei actualități imediate și efemere, pentru simplul motiv că oamenii de astăzi sunt lipsiți de acel „otium" necesar creațiilor, mari. Deacea ceace se poate afirma cu deplină convingere asupra epocii noastre, este, faptul concret că această epocă e dominată de elementul covârșitor al actualității, al efemerului.

Trăim o epocă în care efemerul e speculat într'o atât de exagerată măsură încât duce aproape la inactivitate: Fiecare intelectual se teme că până își va termina opera pe care și-o propune ea va deveni deadreptul anacronică și pentru aceea oamenii terorizați ai acestei epoci de mistificări și genialități precoc, de superficialități, de prodigialitate irosită și de recorduri momentane, nu mai au nici curajul, nici stimulentele, nici răbdarea necesară creațiilor serioase și de reală valoare eternă și universal umană. Revoluția e atât de permanentă și activă încât totul e într'o curgere neintre-

ruptă, iar spiritul oamenilor se adaptează cu atâta ușurință diferitelor aspecte fugare, încât nu mai prezintă importanța și nu mai poate atrage atenția, decât operilor cari au reușit, printr'o ingenioasă dexteritate a autorilor, să speculeze la momentul oportun diferitele faze trecătoare din istoria contemporană. Celelalte opere nu mai au priză asupra nimănui. Deacea astăzi nu se produc decât opere cu volum redus, cu respirație scurtă și cari se adresează numai și numai actualității. Balzac și Zola, de pildă, dac'ar fi fost contemporani cu noi, ar fi devenit reporteri sau, în cel mai bun caz, autori de romane mondene, gen Joseph Kessel ori Paul Morand. Iar dacă se mai găsesc și astăzi unele excepții, acestea se datoresc oamenilor cari nu fac parte din epoca noastră, cari au crescut sub alte zodii și s'au adăpat la izvoarele unei alte vieți: acea anterioară epocii noastre. Dacă Thomas Mann, bunăoară mai are răgazul să scrie aste epoei epice, fiul său, Klaus Mann, care e un reprezentant al epocii de azi, nu-și poate scrie la treizeci de ani decât autobiografia pură și simplă (e vorba de cartea sa *Kinder dieser Zeit*), sau în traducere franceză: *Je suis de mon temps*) — și acesta este un fapt semnificativ. Dar, la dreptul vorbind, în această privință, chiar idoli cei mai universal recunoscuți de azi n'au o proeminență deosebită, nu s'au ridicat ca o forță impresionantă, aproape titanică, așa cum are secolul trecut destule exemplare. Secolul nostru n'are, până acum, un Dostojevsky, un Victor Hugo, chiar dacă un Gide, Papini sau Maxim Gorki dacă vreți, reprezintă forțele cel mai strălucitoare de azi. În oamenii epocii contemporane, în tineretul acestei epoci, există un puls frenetic exacerbă care face totul accelerat, cu o risipă de talent extraordinară însă cu o semnificație a eforturilor minimă și efemeră. Suntem într'o epocă de copii prodigioși, și îi risipitori. Ea anticipează — dacă nu este însă și — o renaștere splendidă, însă din eforturile ei, din neliniștile și din exasperarea care o caracterizează, nu va țâșni nici o operă care să se înalțe triumfătoare asemenea unui stâlp pe care se va sprijini civilizația de mâine. Tot ceace va rămâne din această epocă de incandescență și de frământare zdrobitoare a elementelor cari reprezintă virtualitățile creațiilor ei posibile dar nerealizate, va fi numai simptomul acesta de tragică dezorientare, prin care ea va atesta în fața viitorului conștiința înviorătoare și viziunea delirantă pe care a avut-o și prin care a presimțit apariția unor zori noi.

Coeficientul culturii de astăzi e, prin acestea, bagatelizarea și nici n'ar putea fi altul din momentul în care tot ceace se petrece în jurul nostru și în noi înșine este atât de nestabil, atât de nesigur

și atât de fulgerător. Condițiunea intelectualului de astăzi este, se pare, aceea de a specula momentul de față — iar acest moment, prin diversitatea aspectelor lui ca și prin diversitatea fluidurilor interioare care-l traversează și cari duc la consecințe exterioare emoționante, nici nu cere altceva dela oamenii în fața cărora își desfășoară filmul său palpitant, decât această percepere și interpretare imediată a contingențelor lui. Intelectualul contemporan trebuie să prezinte o agerime spirituală și — mai mult chiar! — un instinct intelectual de adaptare la fenomenele reale, atât de dezvoltat, încât nimic din ceace agită și zbuciumă epoca lui să nu se piardă înainte de a trece prin retorta transfigurărilor sale. Timpul nostru se caracterizează prin scăpărări fulgerătoare de evenimente pe cât de inedite, pe atât de originale, prin aspectele seducătoare pe cât de emoționante, pe atât de efemere, încât oamenii cari le admiră sau le detestă trebuie să dea dovadă de o agerime spirituală dusă la extrem pentru interpretarea lor

Iată pentru ce epoca noastră a devenit așa de subit epoca unei publicistici imediate și brutale, a unei producții dezordonate și a unei reclame lipsită de orice scrupule, chiar și în literatură. Bătrânii epocii se pot închieta și pot acuza acest fel de a fi al tinerilor lor contemporani (vedeți în această privință cartea semnificativă a lui Massis: *Dix ans après*). Dar dreptatea nu este de partea lor, deoarece tineretul prin aceas!ă manieră de a se comporta intelectualicește, nu face altceva decât să se adapteze condițiunilor propice unei sintetizări ce ar putea rămâne ca o mărturie a acestei epoci delirante în care cultura e ceva format din elemente pasagere, ca marfa unui negustor ambulant.

În lumea acestei contemporaneități acuzată de prea mult materialism și taxată de lipsă de idealuri, s'au risipit totuși cele mai multe energii, sau lansat idei, curente, școli și s'a scris un număr impresionant de cărți, tocmai dintr'un idealism exagerat, dintr'o ignorare și depășire a condițiunilor materiale, efectuate de un tineret mai setos ca ori când după o eliberare și după un relogiu din propria sa viață materială. Producția lirică a epocii de după războiu, bunăoară, e un exemplu concludent în acest sens. Tineretul s'a aruncat în vâltoarea curentelor lirice fremătând de tinerețe și abnegație cu o gratuitate uluitoare. Și chiar dacă din această producție luxuriantă — care ne interesează aici numai prin gestul care a creat-o și nu prin valoarea ei cantitativă sau chiar calitativă — nu vor rămâne decât foarte puține opere — pentru gestul unei epoci care a distrus cei mai mulți idoli și a dărâmat cele mai

puternicele temple și vor reprezenta un exemplu unic și fascinant de tinerețe splendidă, de agerime intelectuală și de prodigiositate cari numai în cazuri fericite se întâlnesc odată într'un secol, după cum afirma nu de mult Paul Morand, unul din prototipii acestei epoci.

Ceace și-a scăzut cu mult prestigiul însă, este ideea de cultură. Și mai cu seamă ideea de cultură, așa cum și-o crease teribilul secol al XIX-lea a fost aproape în întregime compromisă. În secolul nostru cu foarte puține excepții, ideile mari, curentele puternice, acțiunile profunde au fost și sunt manevrate cu o candidă desinvoltură de inteligența precoce doar, de oameni geniali la 20 de ani și necunoscuți la 25, deoarece ritmul epocii, necesitățile ei nu permiteau altfel. Cultura contimporană, care este o colecție incoerentă de lucruri mici, unele lipsite chiar de o importanță deosebită, dar toate seducător de frumoase, de vii, de inteligente, a intrat în patrimoniul exclusiv al tineretului.

Pentru că avea absolută nevoie de o reînnoire în forme și în conținut, cultura epocii noastre s'a adresat tinereții. Și tinerețea a bagatelizat-o. Așa cum se întâmplă, de altfel, cu orice spirit nou în preajma unei renașteri definitive.

Epoca noastră nu poate fi învinuită (e prea puțin!) — poate fi caracterizată printr'o bagatelizare a culturii.

În asta constă, poate, și farmecul ei esențial.

Pericle Martinescu

TRAGEDIA OMULUI

de EMERICH MADÁCH

În românește de OCTAVIAN GOGA

TABLOUL XIII

IN HAOS

(Haosul. În depărtare se vede un sector de pământ, micșorându-se din ce în ce, pînă ce dispăre între stele. Ceață care se întu-necă pînă devine besnă. Adam, moșneag, sburînd cu Lucifer.)

ADAM

Ăst sbor nebun, răspunde-mi, unde duce?

LUCIFER

Nu te-ai dorit tu, desbrăcat de humă.
În sfere 'nalte să pătrunzi, acolo
Unde spuneai că glas de înrudire
Dela un duh ai deslușit. . .

ADAM

E drept,
Dar nu-mi credeam atît de rece calea.
Pustiu e tot, ș'atîta de străin
Ca drumul unui făcător de rele. . . .
Două simțiri în pieptul meu se luptă:
Eu văd ce 'ngust e lutul care 'nchide
Pornirea mea de sbor în alte lumi.
Aș vrea să scap din cercul lui, dar vai,
De dor eu plîng, căci doare despărțirea.
Ah, Lucifer! Privește înapoi. . .
Întîi pierdurăm florile din ochi,
Apoi frunzișul tremurat din codri;
Priveliștea-atât de colorată

îmi pare-acum pustie, fără rost.
 Ce ne mișcă s'a șters în drum și stînca
 Pare sgulită 'n mușunoi nățîng. . .
 Iar norul plin de trăznet, socotit
 De cei de jos un glas sfîntit din cer,
 S'a subțiat în aburi nevoiași. . .
 Unde-i întinsul mării care urlă?
 Un petec sur pe globul, ce rotind
 Se pierde-acum în droaia de tovarăși. . .
 Aci a fost întreagă lumea noastră. . .
 O, Lucifer, și ea s'a dus. . . și ea. . .
 Răspunde-mi, oare trebuia s'o pierdem? . . .

LUCIFER

Se schimbă tot, pvirit din înălțime. . .
 Întii se pierde farmecul, apoi
 Mărimea, forța, pînă ce rămîne
 Temeiul rece îngrădit în cifre.

ADAM

În urma noastră stelele rămân
 Și nu simt țintă, stavilă nu simt,
 Ce prețuiește viața fără luptă,
 Fără iubire? . . . Înghețăm Lucifer!

LUCIFER

Dacă-i sfîrșită vitejia ta,
 Să coborîm la jocul din țărînă!

ADAM

Eu nu ți-am zis! Eu vreau tot înainte!
 Pînă se rup, numai atît mă dor
 Pripoanele ce de pămînt mă leagă.
 Dar, vai, ce simt? Răsufletu-mi s'oprește,
 Putere n'am și mintea mi se'ncurcă.
 Să fie-aievea basmul lui Anteu
 Ce doar atît putut-a să trăiască
 Cînd s'a atins de pravul pămîntesc. . .

SPIRITUL PĂMÎNTULUI

Adevărat. . . Mai mult e ca un basm. . .
 Tu mă cunoști, sînt duhul pămîntean,
 În sufletul tău viața mea răsbate. . .
 Vezi, pîn aici hotarul meu se'ntinde.
 Tu vei trăi de te întorci din drum,
 Te prăbușești, de vrei să urci mai sus,

Ca viermele ce 'n picurul de ploaie
Se svîrcolește. . . căci pe seama ta
Pămîntu-i acest strop. . .

ADAM

Zădarnic vrei
Să mă înfrici, eu te înfrunt. . . doar' trupul
De mi-e al tău, cu sufletul rămîn.
Nu au hotar ideia ș'adevărul,
Ce mai întâi s'au plăsmuit ca lutul
În care dorm materiile tale. . .

SPIRITUL PĂMÎNTULUI

Biet muritor supus deșertăciunii!
Încearcă-te și groaznic vei cădea.
Mai vechi socoți mirosul decît crinul
Și mai întîi e forma decît trupul?
Și după rază, soarele tu-l crezi?
De ți-ai vedea, vai, sufletul pribeag
În haosul fără hotar, cum cată
Un înțeles și-o formă de'ntrupare,
Cum se trudește înzădar ș'apoi
Cît de străin e'n toată lumea asta;
Cum stă prostit, nesimțitor în urmă,
Te-ai îngrozi. . . Căci ori și ce cuprinzi
Și tot ce simți cu-a inimii bătaie
Nu e decît purcederea ascunsă
Ce-au hotărît o seamă de materii,
Căroră tu pămînt le zici, și cari
De s'ar schimba și tu te-ai prăbuși. . .
Frumosul doar, urîtul și norocul
Și iadul tău, din duhul meu sunt smulse,
Și 'mprejmuiesc moșia ta îngustă. . .
Ce-aici socoți tu adevăr etern,
E 'n altă lume poate-o nebunie
Și e firesc ce-ți pare utopie. . .
Povară nu-i, ființă nu se mișcă,
Idee-i poate aierul de-aici,
Și-i sunet poate raza dela noi,
Și planta noastră' acolo e cristal. . .

ADAM

Nu mă oprești. Mai sus, mai sus, mă 'ndeamnă
Azi sufletul. . .

SPIRITUL PĂMÎNTULUI

Adame! E aproape
Sfîrșitul tău, întoarce-te înapoi.

Poți să ajungi puternic pe pământ,
Dar desfăcînd din cercul nostru mare
Ființa ta, nu'ndură Dumnezeu
De fața lui să te apropii. Cazi,
Căci fulgeră micimea ta . . .

ADAM

Ș'apoi
Nu-mi strică moartea planurile mele?

SPIRITUL PĂMÎNTULUI

Vai, nu rosti în țara mea de duhuri
Acest cuvînt al unei vechi minciuni:
De glasul lui s'ar îngrozi o lume . . .
Doar' moartea ta pecete e, sfințită,
Și Dumnezeu o ține pentru sine.
Nici mărul rupt din al științei pom
N-a isbutit pecetea s'o desfacă.

ADAM

Eu o desfac . . .

*(Sboară mai departe. Adam cu un țipăt
încremenește).*

M'am prăpădit acum . . .

LUCIFER (*Rîzînd*)

A biruit minciuna mea bătrînă.

(Impinge pe Adam în haos).

În haos dar pluti-va pe vecie
Păpușa asta, astrul nou, ce poate
Pe seama mea o viață va rodi . . .

SPIRITUL PĂMÎNTULUI

E fără vreme bucuria ta!
El altă lume-abia dac' a atins,
A, nu-i ușor din țara mea să scapi . . .
Te cheamă glas de-acasă, cunoscut,
Ridică-te copilul meu . . .

ADAM (*venindu-și în fire*)

Din nou,

Trăiesc... O simt.. O simt... Căci iarăși sufăr...
Dar dulce e și suferința asta . . .
Căci groaznică-i nimicicia morții . . .
Ah, Lucifer . . . Mă du iar pe pământul
Pe martorul atîtor lupte sterpe
Din nou să lupt, și fericit voi fi . . .

LUCIFER

Și tot mai crezi, de-atâtea ori înfrînt,
 Că lupta nouă are vre-un folos?
 Că lupta nouă ținta-ți împlinește? . . .
 O, 'n adevăr ăst suflet de copil
 Azi omul doar' mai poate să-l păstreze . . .

ADAM

Nu mă atrag închipuiri nebune,
 Eu, țelul știu că n'am să mi-l ajung.
 Dar nu-i nimic! Ce-i ținta împlinită?
 Sfirșit de luptă, moarte este ținta,
 Dar vecinică întrecere e viața
 Și însăși lupta-i ținta omenirii . . .

LUCIFER

În adevăr frumoasă mîngîiere . . .
 De-ar fi măcar idea luptei, mare.
 Dar mine rîzi de truda ta de azi,
 Ce te îndemna, o jucărie-ți pare.
 În apăsarea libertății moarte
 N'ai sîngerat odat' la Chaeronea
 Ș'ai stat apoi cu Constantin alături
 Domnia lumii să-i întemeiezi?
 Nu te-a răpus martiriul credinții
 Ca mai tîrziu cu armele științei
 Credinței însăși dușman să-i ajungi?

ADAM

Adevărat, dar ori și cît de 'ngustă,
 M'a însuflețit de-a-pururea idea.
 M'a ridicat, și sfîntă deci a fost.
 E tot atît . . . în formă de știință,
 De libertate, poftă de mărire,
 Sau dacă'n semnul crucii s'a ivit,
 C'un pas a dus pe oameni mai departe.
 Deci înapoi la luptă, pe pămînt.

LUCIFER

Azi nu mai știi, ce-a prevestit savantul
 Ce-a socotit că 'n patru mii de ani
 Înghiață tot, și lupta se oprește? . . .

ADAM

Așa ar fi, de ne-ar lipsi știința . . .
 Dar simt și știu că noi vom birui.

LUCIFER

Ș'apoi găsi-vei luptă și putere
 În lumea ta ciudat meșteșugită,
 Din teorii răzlețe 'nfiripată,
 Cum ai văzut-o 'n drumul tău deunăzi? . . .

ADAM

Se schimbă tot și greșurile pier,
 Răsar pe urma țintei împlinite
 Alte idei, ce viața 'mprospătează.
 Dar noi pe veci să ne grijim pământul. . .
 Mă du, mă du. . . Să coborîm de grabă
 Căci vreau să știu ce 'nvățătură nouă
 Mă va 'ndruma pe drumurile ei,
 Pe cel pământ neperitor! . . .

LUCIFER

Să mergem!

Oscar an Ioga

INCERCARI DE EMANCIPARE A ȚĂRANILOR DIN JUGUL IOBAGIEI

1764—1783

de I. LUPAȘ
Profesor Universitar

Spiritul revoluționar nu era în cursul secolului XVIII un fenomen specific al vieții din Transilvania, ci unul caracteristic și pentru celelalte provincii ale monarhiei habsburgice. Sfetnicii Curții din Viena începuseră a trage tot mai stăruitor atențiunea Mariei Terezia asupra nemulțumirilor adânci ale maselor populare, exploatate fără milă de clase privilegiate. Această femeie excepțională nu era lipsită de sentimentul datoriei și al răspunderii pentru soarta supușilor săi de toate tagmele și din toate provinciile. Suflet adânc religios, ea se înfiora când i se povestea despre nedreptățile săvârșite de nobili împotriva țăranilor și nu se sfia să mărturisească într-o scrisoare adresată contelui Nicolae Pálffy (1766) că-și va urma glasul conștiinței, făcând dreptate săracilor ca și bogaților, deoarece nu vrea să-și piardă sufletul în osânda de veci din pricina câtorva magnați și nobili.

Cu toate că față de ei avea datorii de recunoștință pentru serviciile militare și sacrificiile lor în cursul războiului de succesiune și al celui de 7 ani, pe lângă motivul religios, mai intervenea și cel financiar determinând-o să nu întârzie a lua măsuri pentru îmbunătățirea stării iobagilor, ca să le sporească puterea de prestațiune în folosul vistieriei statului. Unul dintre cei mai capabili consilieri, baronul Borie a reușit s'o convingă, că nu ar fi decât echitabil și folositor pentru interesele statului, dacă domnitorul ar lua sub protecția sa pe săraci apărându-i contra exploatărilor nedrepte ale domnilor feudali. Chiar dacă s'ar întâmpla ca țăranul să se dea la necuviințe contra d-lor feudali simțindu-se sprijinit de domnitor acesta ar profita deoarece i s'ar oferi ocazie să-și afirme în măsură tot mai mare puterea prin intervenții decisive între părțile învrăbite (1762).

După încheierea războiului de 7 ani Maria Terezia ceruse dietei ungurești dela 1764 sporirea dărilor, întâmpină însă refuz sub cuvânt că țaranul e sărac și nu poate plăti mai mult. Atunci ea răspunse, că dacă ar fi tratați mai omeneste din partea domnilor feudali, iobagii ar putea presta mai mult și pentru trebuințele statului. A prezentat deci un proiect de lege pentru regularea chestiunilor urbariale (6. III. 1765). Dieta însă neacceptându-l, regina s'a simțit îndemnată a impune prin decret *jure regio* reforma agrară, de a cărei necesitate era adânc convinsă.

Cu executarea ei a însărcinat pe Principele Teschin Albert, bărbatul fiicei sale Maria Cristina, încurajându-l să ia măsuri energice, spre a frânge rezistența nobililor din comitatele ungurești cari se îngrozesc de orice reformă și protestează contra oricărui ordin; în interesul țării binele trebuie făcut fără considerare, că e înțeles ori nu, căci, dacă ar ține seamă de opiniile oamenilor și ale partidelor, nimic nu ar mai putea realiza.

A pășit deci cu hotărâre pe cărămizile încercărilor de reformă agrară dar latifundiarii potrivnici aveau în cadrele autonomiei comitatelor lor ungurești suficiente mijloace de a împedica la tot pasul înfăptuirea acestor reforme. Nu le lipsea nici cinismul de a se lăuda, în cântecele lor, și au isbutit să zădărnicească intențiile reginei. Insuși Iosif II constată mai târziu că toate ordinele date în chestiuni urbariale de către maică-sa împărăteasa de prea fericită memorie au fost în continuu zădărnicate.

Izbucnind pe chestia aceasta importantă conflictul între nobilime și curtea din Viena, iobagii îndată ce au prins de veste, începuseră a trimite mulțime de petiții — particulare sau colective — tânguindu-se de aspirările nemeșesti și cerând să li se facă dreptate. Din felul cum erau redactate petițiile lor rezultă, că rolul de intermediatori între iobagi și Curte îl aveau adeseori organe militare, deplin orientate asupra intențiilor vieneze ostile nobilimii. Nu lipseau nici țărani mai îndrăzneți, cari porneau în persoană pe drumul Vienei, spre a împărtași înaltelor locuri jalbele tovarășilor de suferință. În mai multe comitate iobagii au dat navală asupra curților și castelurilor nemeșesti cum s'a întâmplat în vara anului 1766 pe moșia unuia dintre cei mai mari latifundiați din Ungaria; contele Eszterhazi, care de groaza iobagilor răzvrătiți a fost nevoit să-și părăsească castelul, refugiindu-se într'o pădure apropiată.

În deceniul următor fu bântuită Boemia și Moravia de răscoale țărănești. Sub conducerea lui Anton Seidel și Anton Nywelt iobagii apar în aceste părți organizați cu un guvern propriu, având consi-

lieri, secretari și dispunând de considerabile mijloace bănești. Mai mult chiar ei se adresară și șefului Prusiei Frederic II implorându-l „în numele Domnului” să-i primească sub puternica-i aripă ocrotitoare și să-i scape de prigonirile cu cari se năpustesc împotriva lor „dușmanii lui Dumnezeu și ai credinței adevărate”. Frederic II. află însă potrivit a lua măsuri de priveghere la graniță, să nu se întindă răscoala și în propria sa țară, îndrumând totodată pe baronul Armin reprezentantul său la Drezda, să cerceteze dacă s'au răscolat țăranii din pricina robotelor ori a prigonirilor religioase și să aștepte, poate Curtea împărătească din Viena va reuși să stingă repede flacăra acestei răscoale.

Așa s'a și întâmplat. După ce au fost pustiite mai multe castele și biserici ca „în vremea husiților” a intervenit armata suprimând repede răscoala (Aprilie 1775). Țăranii răscolți au avut însă curajul să tragă și asupra trupelor cum arată Maria Terezia într'o scrisoare adresată fiului său Ferdinand la Milano, adăogând cu melancolie că această întâmplare a lăsat o impresie foarte tristă pentru viitor și un exemplu foarte rău pentru prezent. Când fiica ei, Maria Antoinetta, regina Franței, îi scrie despre tulburări similare, ea răspunde din Schönbrunn (2. VI. 1775); „același limbaj, despre care mi-ai scris, l-au avut și oamenii noștri din Boemia doar că ai voștri s'au tulburat pentru scumpetea pâinii, iar ai noștri pentru corvezi... In general, acest sfârșit de emancipare începe a se răspândi pretutindeni: este urmarea secolului nostru luminat.

Am suspinat adeseori din această cauză, dar depravarea moravurilor, această indiferență față de tot ce are vre-o legătură cu sfânta noastră religie și ușurătatea continuă sunt cauzele tuturor acestor rele... După potolirea acestei răscoale au fost elaborate patentele urbariale și promulgate atât în Boemia (13. VIII. 1775) cât și în Moravia (7. IX. 1775).

Dar prin aceste măsuri problema agrară nu a putut primi o soluțiune mulțumitoare și de lungă durată. Maria Terezia nu voia să părăsească temelia tradițională a organizării feudale, de aceia reformele ei erau sfioase, purtând un timbru conservativ pronunțat. Cu încercările sfioase ale Mariei Terezia fiul și coregentul ei Iosif, care lupta pentru introducerea unor reforme radicale, împingându-le până la desființarea totală a iobăgiei, era nemulțumit. Mamă-sa era plină de îngrijorare și de teamă, când vedea cum se manifestă spiritul lui de vecinică nemulțumire și de contradicție și se destăinuia fiicei sale Maria Cristina că pătimește mult din această cauză.

După moartea mamei sale (29. XI. 1780) pornirea nestăpânită spre reforme radicale îl împinse pe Iosif II. la o activitate hiperzealoasă și într'un ritm accelerat care nu permite totdeauna stadiul temeinic și liniștit al măsurilor de introdus. El spunea lămurit că e decis a nu lăsa nimic neîncercat pentru ușurarea sorții celor de jos. La 1 Noembrie 1781, fără a mai ține seamă de obiecțiunile staturilor din Moravia, Iosif publică patentul pentru desființarea iobăgiei în țările Boemiei, asigurându-și prin aceasta numele de liberator al țăranilor. Recunoștința poporului s'a afirmat prin o mulțime de monumente, ce i-au făcut, ridicate în diferite localități.

În linii mari — la fel s'a desfășurat încercările de reforme agrare și în Transilvania, unde Maria Terezia ordonă încă din 1766 guvernului să ia apărarea iobașilor decâte ori sunt expuși asuprașilor nedrepte ale claselor privilegiate. Iar cu 3 ani mai târziu publică un decret (12. XI, 1769) cu anume puncte normative — certa puncta -- pentru regularea raporturilor dintre iobași și domnii feudali. Aceste puncte ar fi fost menite să îmbunătățească în oarecare măsură, soarta țăranimii, cu toate că numărul zilelor de robotă, a rămas tot cel din vechime.

Dar precum izbutiră latifundiarilor din Ungaria să ia în bătaie de joc tendințele de reformă ale Mariei Terezia, la fel au procedat și cei din Transilvania, zădărnîcindu-le în întregime.

Când a străbătut Iosif II pentru întâiași dată (1773) Transilvania în lung și în lat, urmărind cu multă atențiune starea iobașilor, a constatat că nimic nu s'a schimbat în ordinea relațiunilor urbariale, domnii feudali continuând să-i asuprească fără milă ca și mai înainte. Părerea lui era că ar trebui ordonate cercetări severe, pe cari să le execute în comitatele ungurești Sașii, iar în orașele săsești Ungurii, căci altfel nu se poate dreptate oamenilor necăjiți. Adevărat că între Unguri și Sași dăinuiește dușmănie înverșunată. Într'o privință se înțeleg deplin, în asuprașirea Românilor, justiția țării o găsea cu totul nemulțumitoare. Iți sângează înima de durere — spunea Iosif mamei sale — când vezi cât este de imposibil a face săracului dreptate. El și-a dat multă silință, a primit și ascultat pe toți ceice se apropiau cu vre-o cerere, cu vre-o jalbă. Plecând din Transilvania a dus cu sine 19.000 de petiții; pe cei asuprași i-a încurașat. Maria Terezia era neliniștită de această atitudine mai mult decât demofilă a lui Iosif și nu contenia să-și exprime teama că vânarea popularității l'ar fi împins cam departe în călătoriile lui fără a fi făcut oamenilor promisiuni formale, totuși le-ar fi vorbit prea mult

despre libertate în chestiunile religioase și în cele privitoare la relațiile lor cu stăpânii feudali.

La sfârșitul anului 1775, îi scria lui Iosif că dintre numeroasele principii generale mari, alte trei sunt cari îi pricinuesc multă îngrijorare: liberul exercițiu religionar, a cărui intrăducere nu este îngăduit unui principe catolic, fără gravă răspundere, nimicirea bogaților sub pretextul ciudat de a conserva partea cea mai numeroasă și libertatea prea adeseori repetată în toate privințele. „Sunt prea bătrână pentru a mă putea supune astorfel de principii. Doresc și rog pe Dumnezeu, ca urmașul meu, niciodată, nici să nu le încerce măcar. Nici el nu ar deveni mai fericit prin ele, succesorii lui cu atât mai puțin”.

Rezultă din aceste cuvinte că sufletul ei de mamă și de regină era mereu stăpânit de teama convulsiunilor, ce vor provoca aceste principii dacă neastâmpărul reformator al fiului său Iosif le va pune în aplicare la cârma monarhiei. Viziunea clară, aproape profetică a primejdiilor viitoare i-a tulburat liniștea, de care ar fi fost în drept să aibă parte la sfârșitul vieții, după o domnie de patru decenii.

În adevăr, Iosif nu a ținut seamă de sfaturile mamei sale, ci îndată ce s'a văzut singur stăpân pe tronul împărătesc al Habsburgilor, a ținut să-și inaugureze domnia tocmai prin aplicarea principiilor de libertate dela cari spusese bătrâna lui mamă să nu aștepte vre-o fericire pentru sine, cu atât mai puțin pentru succesorii săi. Prin dispoziția luată la 11 Iunie 1781 a ținut să asigure libertatea tiparului, incuviințând chiar și criticile îndreptate contra principelui țării, mai ales, dacă autorul garantează cu numele său pentru adevărul celor publicate. În toamna aceluiași an (20 Oct.), publicând faimosul edict de toleranță a făcut primul pas către liberul exercițiu religionar. În Transilvania însă edictul acesta a produs în scurtă vreme consecințe la cari Iosif pare a nu se fi gândit: în țara Hațegului și în țara Făgărașului Români uniți începură a se întoarce la ortodixie. Curentul acesta devenise atât de puternic, încât în comuna Copăcel (Iud. Făgăraș) chiar grănicerii, călcând disciplina militară au refuzat categoric îndemnul locotenentului Montay de a cerceta biserica unită înfruntând primejdia de a fi pedepsiți pentru crima insubordonațiunii. Spre a nu periclita tot ceiace s'a putut obține prin propagandă catolică între Români timp de aproape un secol, Iosif se simți îndemnat a publica la 20 August 1782 alt edict amenințând cu cea mai grea pedeapsă „morții asemenea” pe amăgi-

torii cari ar cuteza să rostească vre-un cuvânt spre lepădarea, scăderea sau stricarea sfintei uniri."

La începutul anului 1783 generalul comandant din Sibiu intervenia în mod confidențial pe lângă guvernul Transilvaniei, exprimându-și părerea, că după cele întâmplate în districtul Hațegului ar fi indicat să nu se mai aducă la cunoștința poporului decât patenta din 20 August 1782, nu și cea privitoare la toleranța religioasă, deoarece aceasta ar provoca noi tulburări.

Călătorind împăratul Iosif din nou (1783) prin Transilvania avu prilej să facă aproape aceleași constatări ca și cu ocazia primei călătorii. Chiar din Sibiu își mutase gândul hotărât (la 4 Iunie) de a desființa și pentru Transilvania, iobăgia cum a procedat și în Boemia, Moravia și Silezia, ca să dispară de pretutindeni această tristă „degradare a omenirii”. Nemulțumirea lui își găsi expresiune și în cuvintele de rămas bun, adresate Sibienilor (7. VI. 1783) pe cari i-a sfătuit să-și împlinească cinstit datoria și să contenească șicanele. Dar și mai drastic fu exprimată profunda lui nemulțumire în observațiile, pe cari le-a strîns, criticând felul de cugetare și de procedare al organelor administrative, cari nu puneau destulă râvnă în executarea ordinelor lui, ci le considerau ca niște simple petiții, dându-și toată silința să înfrumusețeze trecutul prin replici advocățești. Ca din prima călătorie s'a întors Iosif și din a doua cu convingerea că Românii au fost despoiați de drepturi și foarte rău tratați din partea nobililor.

Această convingere l'a îndemnat să ia curând după întoarcere la Viena prin rescriptul dela 16 August 1783, noi dispozițiuni pentru ușurarea sorții iobagilor, încuviințându-le libertatea de a se însura, de a studia, de a îmbrățișa vre-o meserie și de a-și chivernisi averea fără a mai ține seamă de învoirea proprietarilor cărora le porunca ca să nu mai înstrăineze averea vre-unui iobag, fără sentința judecătorească.

Totodată impunea din nou autorităților administrative să apere pe iobagi contra oricărui abuz din partea proprietarilor. O apropiată regulare urbarială era anunțată prin acest rescript.¹⁾

¹⁾ Capitolul II din monografia istorică, în curs de tipărire: Răscoala țăranilor din Transilvania în anul 1784.

PAORE DIN PUSTA

de C. MIU-LERCA

Când ademenește'n corn turmele, văcarul,
îmi chitesc de lucru, cocia sau carul
și plec, cum pieacă fulgii moi de păpădie,
să-mi trezesc cu'n chiot,
strămășeasca mea moșie.

Cu Dumnezeu, eu, pretutindenii sânt, —
din tidvă de pământ,
beau a întinsului molidvă —
și din cupele florilor,
sângele zorilor.

La plug cu patru cai,
când soarele răsare în capul brazdei, din țărană,
truda mea, peste toate lanțele-i stăpână.

Cuvinte de ocară n'am:
semmul meu, e 'ndemnul,
iar vrerea mea, îndoiaie pipeturile 'n ham.

Nu am nici munți,
pe cari, sbătându-te în sus,
să-i înfrunți,
simbolică nădejde în Isus.

La noi, în loc de securi,
înfipte 'n inimi de păduri,
ară plugul,
pe greabăne cu jucul povară —
și 'n loc de stânci,
mi-apasă privirea, brazdele mele adânci.

Nesfârșita pustă,
dorurilor mele pururea îngustă,
toată, cum te uși, roată,
o suc în gurgui,
ca 'n sat la noi,
o fată,
la de — doi.

Doinele-'mi desleagă durerile.

Primăverile
măncing cu brăuri de livezi
și câte râuri vezi,
ca'n carnea bătută neobositele-mi vine,
toate curg pentru mine.

Când plouă, sunt vesel: fir de iarbă;
puteri în mine 'ncep atunci să fiarbă —
dar cerul le învinge 'n fulgere,
ca pe o turmă-un pălămariu,
pocnit de cel mai zdravăn păcurariu.

Ce-mi pasă, dacă norii
își frâng în gargina adâncului stoborii:
șuba 'n prașchie mi-o strâng,
îmi scapăr cremenea 'n amnar
să-mi mistui gândurile'n fum
și-o iau la drum
cu-acelaș pas neșovăit și rar.

Iar vara, soarele de m'o pripi,
sau de-or aduce corbii iarna'n stol,
rămân tot paore cu pieptul gol —
și celor patru cai, le-oiu descânta tot îndemnul: hi!

Cristian Lerca

I O A N A

— FRAGMENT —

de ANTON HOLBAN

În pustiurile micului Port, cu câteva magazine și câțiva oameni primitivi, s'a găsit loc pentru o aventură: vameșul dl. Jianu cu Mme. Pitpalac.

Vameșul e un flăcău bătrân, cu zâmbetul mereu pe buze, vorbind monosilabic și incapabil să pună o întrebare, de o timiditate cumplită vizibilă dela primul moment de când l-ai cunoscut. Te întrebi cum poate să-și menție un post în care uneori are anumite inițiative de luat. Dacă îl văd de multe ori, și era fatal să fie așa, căci la cea mai mică mișcare trec prin fața vămei, și am curajul să încep conversația, aflu că dlui. Jianu îi place literatura, că în fiecare an se duce la Buzău la părinți și cumpără romane de vreo cincisute de lei. Toate cărțile îl satisfac, pentru toți autorii are stimă, dar poate că preferă pe autorii tandri, pentru ca firea lui blajină să poată vagabonda fără cataclisme. Și dacă înspăimântat de singurătate (iarna mai ales trebuie să fie cumplită) căci atunci pleacă toată lumea la Caverna, și pescarii și Mme. Pitpalac, iar Mihali închide restaurantul (și astfel nu mai rămâne decât vameșul și câțiva soldați păzind cu rândul pontonul inutil, căci nu mai vine nici o corabie) îl întrebi dacă cele câteva cărți ajung pentru trecerea timpului el îți răspunde afirmativ, căci citește rând cu rând, meditează la fiecare pagină și după ce termină, ia lectura dela început. De fapt cum are panică de orice gest mai isteț, are panică și să cheltuiască bani, viața lui necăjită l'a învățat demult astfel, iar Caverna Port nu-i oferă nici o tentație, și cărțile cumpărate constituiesc în viața lui un eveniment important. îndelung cumpănit și savurat, o orgie ce-l face mândru în sufletul lui de care vrea să profite cât mai mult timp, în lungile nopți de iarnă când nu vine cu săptămânile nici o veste din altă parte. În chipul acesta orice

erou al vreunui roman devine important, nu trebuie prea multă bătaie din partea autorului ca, pentru dr. Jianu, el să trăiască ca un om veritabil și cel mai mic gest, cea mai mică vorbă — mai ales aici căci e întovărașit de vâjâitul valurilor — pentru sufletul lui potolit ia aspecte catastrofale. Despre amica lui, Mme. Pitpalac, am o impresie nelămurită. Cel puțin nu o puteai cântări dela prima vedere. Ioana mi-o reprezentase în două chipuri diferite. La București îmi vorbisese despre ea, când îmi enumerase pe toți oamenii Cavarnei Port, ca de o ființă umilă dar plină de suflet, interesantă să o descoperi la capătul lumii. Însă poate că exagerase astfel, numai ca să-mi facă localitatea cât mai plăcută și să mă hotărăscă să mă duc acolo, cu toată teroarea mea de rudele ce trebuia să le suport. Mai târziu, la Caverna chiar, Ioana mi-a spus că Mme. Pitpalac este extrem de rea de gură și că acum, ne mai invitând-o tot timpul ca mai înainte, căci prefera să stea cu mine, o dușmănește, cu toate că odinioară îi fusese prietenă. Nu pricep ce era adevărat, căci prietena mea se contrazice ușor și ajunge vreo cauză neînsemnată pentru ca să-și schimbe părerea, fără măcar să dea o scuză. Mie mi-a apărut Mme. Pitpalac ca o persoană subțire, slabă, agitată. Foarte săracă, căci bărbatul ei o lăsase după ce-i cheltuisese toată zestrea, vrea să-și ascundă sărăcia și mizeriile (am aflat că lucrează toată ziua în fundul unei magazii, covoare, ca să le vândă) și pretinde să fie tratată cu tot respectul, dela egal la egal. Are păreri despre orice, a citit și ea cărțile dlui. Jianu și lasă să se înțeleagă că asta nu e decât o parte din lecturile ei. Cunoaște pe toți cei mai importanți dela Caverna, și chiar din Bazargic, și vorbește despre toți fără umilință, deseori judecându-i. O văd de multe ori în tovărășia dlui. Jianu, dar nu se poate ști cât au mers lucrurile de departe, așa e el de lipsit de inițiativă și ea fără răbdare și tact.

Și dacă consider totuși tovărășia lor drept idilă, o fac numai ca să repet clevetirea vecinilor și pentrucă, conversația lor capătă o importanță considerabilă în singurătatea locurilor. Li întâlnesc uneori spre seară, când vagabondez pe coline, și e amuzant și duios în acelaș timp, văzând perechea lor profilată pe mare.

Stranie apariție și Hacik, așa de străin și totuși atât de apropiat de peisagiul acesta că nu l'ași fi putut închipui în alt loc. Un om ridicol: mic, subțire, păros, cu sprincenile împreunate, fără vârstă. Limbaj amuzant, dar și mai amuzant e timbrul vocii, pe care nu-l pot reda prin scris. O caracteristică are că te salută oride câte ori te-ar întâlni și te întâlnește de o sută de ori pe zi. Prima dată l-am descoperit pe o bicicletă, cu o cutie de pălării în mână.

Era țănoș, drept, cu o mână abea sprijinind ghidonul. Ce rost o fi avut bicicleta între cele câteva magazine, sau cutia de pălării, rămâne inexplicabil. E gata să facă servicii, și dacă îl iscodești puțin, începe să-ți povestească despre dragostea lui, fără speranțe, pentru o fată tuberculoasă. Dacă l'ar accepta, ar lua-o de nevastă, cu orice risc.

Hacik are un suflet admirabil, exprimat ridicol, dar în cazul lui, ridicolul ți-l face cu atât mai drag. Poartă pretutindeni vioara cu el, și e suficient să-l surprinzi noaptea în vreun colț de lângă mare cântându-și toate desnădejtile, ca să-ți fie, măcar pentru clipa aceea, frate.

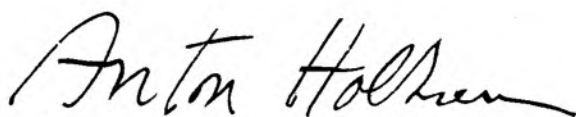
Ioana, mi-a spus: „Când am fost la Caverna, în timpul despărțirii noastre, numai cu Hacik mă simțeam mai bine, căci îmi amintea de tine”. De ce? Căci între mine și Hacik nu-i nici o asemănare. Poate că Hacik nu este decât eu, ușor caricaturizat, sau simplificat, fără amănunțele cari mă complică inutil? Sau poate că lângă ființa tragică și ireală a lui Hacik, orice desnădejde găsește un teren prielnic.

Prin fața casei noastre trece un râuleț destul de murdar, care se lărgește brusc și se varsă în marea deaproape. Marea pe aici strânsă bine în golf este destul de cuminte, nu se înfurie niciodată, cel puțin în anotimpul acesta, așa că râulețul rămâne în fiecare zi identic. Pe dânsul se agită, fără să le oprească nimeni, găște, și rațe. Le privesc deseori de pe o înălțime de lângă casă, stând pe niște pietre mari și netede, așezate parcă anume să formeze o bancă. Sunt extrem de multe observațiile pe cari le fac uitându-mă atent la aceste păsări și e fatal să le observ, căci intru și ies mereu, și astfel în fiecare clipă dau peste dânsule. În agitația găștelor din tață am constatat în deosebi o imensă bucurie de a avea apă sub ele. Țipă, fac oculuri, cufundă capul, marinari deplini pentru cari pământul nu contează. Câte odată mă amuz zvârlindu-le fărămături de pâine, și apoi le privesc cum mă observă dela distanță, cum se apropie cu băgare de seamă, iar se depărtează, și înfârșit una mai curajoasă, mănâncă. Reușesc, tot aruncând pâinea mai aproape, să le aduc la doi pași de mine, Dar câteodată nu mă remarcă: ele se găsesc chiar la începutul mării și albul penelor continuă albul spumelor. Am crezut că m'am obișnuit perfect cu obiceiurile lor, că cel puțin în peisagiul acela nu aveau nici un gust pe care să nu-l cunosc. Dar într'o zi s'a întâmplat ceva extraordinar. Și nici acum nu pot da explicații. O găscă s'a depărtat de tovarăși și a in-

ceput, tot timpul cu strigăte stridente, să pornească spre orizont. Celelalte, o priveau cu capul ridicat, incremenite toate, pricepând se vede că se petrece în mijlocul lor ceva neobișnuit. M'am uitat cu binoclul până ce n'am mai văzut'o.

„Parcă erai tu, Ioana”...

Ioana, plânge disperată lângă mine.

A handwritten signature in black ink, reading "Anton Holban". The script is cursive and fluid, with a long horizontal stroke at the end of the name.

MAREA VANATOARE

de CAMIL BALTAZAR

*In această mare agonie de suflet
mi-aduc fără să vreau aminte diminețile
când ni se întâlneau, mari, ochii și viețile
și respiram într'acelaș copilăresc răsuflet.*

*Nici n'ași fi știut alt graț decât extazul
ochilor înecați într'o reciprocă mărire,
în care sufletele ni se pipăiau subțire
când mâna ta îmi atîngea obrazul.*

*Mi-aduc aminte, ca'ntr'o pădure
două ciute neștiutoare să fi mers
inimile noastre pe muchii de argint și vers.
Și dacă sufletul meu ar fi ridicat, cât de ușure*

*privirea spre tine, ochii-ți increzători m'ar fi innece
în dragostea lor până să-mi vie să plâng.*

*Azi din marea vânătoare din crâng
vremea ce-a mai lăsat?*

*Umblu cu-acetași dimineață pe suflet și strig
numele tău, doar îmi vei răspunde;
unde ciocănesc, moartea ca o ghionoaiie răspunde
se lasă de-odată frig.*

*Pe locul trecutelor dimineți,
roșie doar o singură dără de sânge
dintr'un singur trup se prelinge
acolo unde-a fost un răsuflet și două vieți.*

*Din marea vânătoare a iubirii
înma mea ca o stingheră ciută
bea azi din potirul de rouă — cucută
să-și adape buzele în ora agonizării.*

*Curând din mireasma de sânge și moarte
doar acest mănunchi de versuri va stărui;
și tu vei trece, nepăsătoare mai departe
și vei înflori, luminoasă, în zi.*

Camil Baltazar ...

PICTORUL N. GRIGORESCU

INTIM

de D. JOV

Mă încumet să desprind din viața marelui pictor Grigorescu crâmpoie cari să ne înfățișeze nu numai maestrul ci și omul. Norocul a făcut să dau în conacul lui Gogu Iliescu din Căndești Buzăului peste o comoară de artă și amintiri necercetată și necunoscută până astăzi.

Intr'o după amiază de toamnă călătoream spre Căndești în tovrășia bunului gospodar Gogu Iliescu, suflet de artist și pictor de real talent. Printre vii ruginite, pe sub plopi cu frunze de argint, apusul sângera toamna. Pe sârmele de telefon rândunelele se adunau ca pentru numărătoare și aveau în ținuta lor de gală o tristețe care aduce lacrimi. Departe Penteleul părea vopsit albastru. Și deasupra scamă de nouri ca în tablourile lui Grigorescu.

La 8 Km. de Buzău satul Vernești cu modesta casă tăbluită roș unde s'a născut Alexandru Marghiloman, rămâne în stânga, în aurul luminei. La Căndești, în mijlocul unui rai, domnește conacul boeresc. Falduri de iedera însângerată îl îmbrățișează. Prelunghi bolți de viță duc în toate direcțiile, străjuite de plopi și dalii în toate culorile. Gutui, ca niște enorme becuri aprinse surâd, pe crengi tinere. Un plop, doborât de furtună, s'a transformat în grotă și acolo, la răcoare, în șoșotul plopilor, vremelnicii oaspeți gustă vara din vinul uitat în pivniți de sticlă.

Urci scările pe lângă iedera ce ți se închină și pătrunzi în „galeria închisă” unde zeci de picturi îți atrag privirea și-ți cuceresc sufletul.

Aici, în acest rai, ani de-arândul, vară după vară, a lucrat Grigorescu sub umbrelă în preajma unei case bătrânești. De aici a pornit cu chervanul pe valea Buzăului și a Slănicului de unde a desprins acele minunate peisaje în cari natura și nația se'mbină într'o fermecătoare armonie. După ce am sorbit rândurile mărunte închise în plicuri mici din zecile de scrisori păstrate ca relicve și am

ascultat depănarea unor amintiri, m'am retras în odaia unde în atâtea luni s'a odihnit maestrul. Am deschis fereastra ferecată în grații de castel medieval. Noaptea aducea răcoare dinspre munți. Din parc adia miros de petunii și rășină, împletit cu cântec de greer. În acest sanctuar trăiesc câteva capo d'opere d'ale maestrului. Iată celebra pânză „Car cu boi”, lucrată în 1902. Pe un drum larg, luminos, boii pășesc alene mânați de un flăcău. În car, îmbătătată de lumină, visează o față. Și totul încadrat în verdele dealurilor. Alături „Car coborând”. Vara aceluiaș an. Într'un car cu boi, Grigorescu, întovărășit de Gogu Iliescu și copiii, coboară pe Valea Nișcovului. Deoparte și de alta se înalță dealuri de un verde de buratec. Lumina curge valuri. În urmă, munții se ridică albaștri. Grigorescu poruncește flăcăului să oprească boii. În jumătate de oră opera era gata.

Cele mai multe lucrări ale lui Grigorescu sunt de pe valea Buzăului și a Slănicului. Iată și împrejurarea care l-a adus prin aceste locuri. În 1901 Grigorescu deschide o expoziție la Atheneul Român. Custodele expoziției era St. O. Iosif. Gogu Iliescu vizitează expoziția și reține 30 de pânze. Maestrul care fugea de oameni, venea numai la prânz când știa că St. O. Iosif e singur. Rămâne surprins când vede 30 de cărți de vizită cu un acelaș nume. Pentru întâia oară în viața lui vrea să cunoască un om. A doua zi maestrul și cumpărătorul se întâlnesc. Întâia strângere de mână i-a apropiat. Grigorescu avea un plan de hoinăreală cu Delavrancea și Vlahuță. E invitat și primește să vină la Căndești. Il aduce și pe Vlahuță (care avea un astfel de cult pentru Grigorescu încât se sfiește să stea jos în fața lui). Grigorescu era un om sfios, tăcut și solitar. Fugea de oameni. Nu lega prietenii. Prietenii lui erau țărani, boii, oile, natura. Într'o vară nepotul poetului Cârlova, proprietar la Gura Nișcovului, vine la Căndești împreună cu Ighel Deleanu să-l vadă. Cu mare greutate și după insistente rugăminți reușește gazda să-l scoată din odaia lui. Ighel Deleanu începe o cuvântare. Maestrul, rușinat, fixează privirea în pământ și nu scoate o vorbă.

Totuși era mândru de talentul lui. A mărturisit-o odată: „România se poate mândri cu patru oameni: Andreescu, Eminescu, Alecsandri și eu”. Era de o susceptibilitate fără pereche. Carmen Sylva îl invită să-i facă portretul. Modelul îi plăcea. Milioane să-i fi dat, nu picta dacă nu-i plăcea modelul. Odată, pe când lucra, Regele Carol îl întreabă: „De ce nu pictezi tablouri mici accesibile tuturor”? A plecat supărat. În câteva ore a terminat portretul acasă și l-a expus pe Calea Victoriei. A trebuit să cumpere por-

tretul Generalul Lahovary pentru ca în urmă să ajungă în galeria Reginei Elisabeta.

Grigorescu recunoștea un mare talent în Andreescu, fostul profesor de desen de la Buzău. A spus odată: „Dacă trăia, m'ar fi întrecut”. Lipsa de talent îl supăra. În afară de Andreescu n'a socotit valoarea altui pictor. Avea necaz pe mâzgălitorii de pânză. O singură dată, văzând cum se chinuște o doamnă să picteze o floare, maestrul ia penelul și-i arată, schițând o minunată „Nalbă”, pânză care se găsește nesemnată în conacul din Căndești.

În pridvorul conacului Vlahuță răsfoind o revistă străină, dă peste o reproducere după marea pictoriță franceză Rose Bonheur, care a lucrat în Anglia zeci de pânze cu cai și boi.

— Cum o găsești? întreabă Vlahuță.

— Femeie, răspunde Grigorescu.

În 1902 vine la Căndești cu Vlahuță în Mai. Tăcut, colindă împrejurimile în căutare de subiect. Erau zile când nu găsea model. Cutreera valea Buzăului și cu mare greutate alegea priveliștea care-i turbura sufletul. Modelul găsit, într-o oră era gata. Lucra cu o pensulă mică, întrebuițând culoarea „rouge anglais” pentru contur. Avea o cutie de lemn, lucrată după indicațiile proprii. Înăuntru, pe capac, culorile din cari lipsea verdele. Grigorescu combina verdele din „galben și albastru”.

Obișnuia să se scoale dimineața. După ce făcea un duș rece, alerga zece minute prin parc.

— În fiecare zi îi pregăteam aceleași feluri de mâncare — lămu-rește distinsa doamnă Iliescu: ciorbă de pui cu orez și brânză cu stământână. În câte luni a stat la noi, cu mare greutate l-am determinat odată să guste dintr'o maioneză.

În Mai, prin strălucirea miresmată a primăverii, întovărășit de Vlahuță, pleacă pe „Jazul Morilor”, pe apa Buzăului. Boii pășesc încet, cuminți, să nu turbure parcă pe artist. Ochiul mare ai lui Grigorescu cercetează înainte. Iată o casă țărănească sub poală de copac rămuros. În poartă o femeie cu copilul în brațe. Oprește carul. În câteva minute, tabloul e gata. Gogu Iliescu, lucrând, îl întreabă ceva. Grigorescu supărat, nu-i răspunde. Dar după ce termină, îl apostrofează: „altă dată dumneata pictează în altă parte, pe mine să mă lași în pace.

Cufundat uneori în visuri, părea că nu observă nimic. Dar ochii și sufletul lui vibrau. Coborau călări dela bălciul din Lopătari. Fermecat de priveliște, Grigorescu oprește, descalecă, lasă calul în urma călăreților și lucrează acel neîntrecut tablou „Doi călăreți”

aflat în tezaurul dela Căndești. Inchiriază o casă cu pridvor la Mânzărești, pe malul Slănicului. În căutare de modele, colindă, într'un chervan, împrejurimile. Aceste cercetări ne-au dat celebrele pânze aflate la Căndești: „Ciobanul cu oile” — un flăcăuș cu căciula cât banița, cu bățul în mână și câinele alături. Oile îl urmează, cuminți. În fund munții, sub cer albastru, brodat cu nouri.

„Fată torcând” — o țărăncuță torcând în urma unei turme. Înainte merge alene o văcuță. Alături mesteacănul și, deasupra, cerul de vară, cald, luminos, adânc, cu scamă de nouri.

„Car cu patru boi” — coborând în amurg, prin albăstrimea înserării.

„Apus de soare” — în mijlocul unei pajiște un copac. Dar toată poezia verii, toată liniștea câmpului, tot farmecul desprins din flori, din beteala soarelui, sunt imortalizate cu o neasemuită simplitate prin câteva trăsături. E dumnezeescul dar cu care a fost împărțit marele Grigorescu.

„Vadul Buzăului” — car cu boi trecând apa. Vezi prundișul vadului și simți răcoarea undelor.

„Cap de fetiță” — capo d'opera lui Grigorescu: țărăncuța imbrobodită, îmbrăcată în alb, reliefată pe un fond verde închis.

Înaintează cu chervanul în ținutul Râmnicului Sărat. La Bisoca trage la primar și roagă pe soția primarului să-i facă mămăligă. Rugămintea i-a fost satisfăcută și primărița a trimis o fetiță să-l servească. Fetița, pe urmă, se lungește pe pajiște să vadă cum ospătează boerii. Acolo, pe iarba verde, în lumina de vară, cum sta cu fota desfăcută, cu zăpada cămășii în soare, părea o floare căzută din livezile raiului. Grigorescu uită de masă, deschide lădița și cu pensula lui mică creează „Fetița pe pajiște”.

Împreună cu bunul nostru prozator I. A. Basarabescu m'am dus la Suseni, unde, pe dealuri se întind podgoriile de aramă. Oculă se înalță, majestuoasă. Departe, o țevă de tun cască gura spre cer, gata să împrăstie grindina de-ar fi să se abată. Ne ducem să vedem în mijlocul viei „Căsuța veche cu cerdac” pe care a pictat-o Grigorescu și pe care o întâlnim în mai multe pânze de ale lui. De mai bine de 30 de ani casa trăește așa cum a văzut-o maestrul. Deși nelocuită, sufletul de artist a proprietarului are grijă să o păstreze ca pe un odor. În fața casei ne descoperim, ca în preajma unui altar. Maestrul Bassarabescu, după o înlăcrămată tăcere, toarce o amintire. În 1903—1904, pe când Vlahuță era conducătorul „Semănătorului” a fost custodele ultimei expoziții a lui Grigorescu. Bassarabescu publicase atunci schița: — Cât ține litur-

ghia". Bucata a plăcut atât de mult lui Grigorescu încât i-a spus lui Vlahuță că dacă vine, autorul, să-și aleagă un tablou din zece.

— Bravo, ai inaugurat un nou gen în literatură, i-a spus Vlahuță, îndemnându-l să-și aleagă tabloul. Și a ales „La căldătoare, în Bacău”, pânză achiziționată de Ministerul Artelor când conducător era dl. Constantin Banu.

Războiul a risipit comoara de tablouri rămasă dela marele artist. Tot ce a trimis țara în Rusia, a rămas acolo. O ladă cu 48 de pânze a d-lui Gogu Iliescu s'a pierdut în gara Chișinăului la începutul anului de revoluție 1918. Cât a mai rămas din opera lui Grigorescu este cu sfințenie păstrat pe la unii amatori. Acum 3—4 ani în urmă, am dat la Iași la bătrânul boer Eugen Miclescu, peste opt tablouri. Cu toate încercările de atunci, nu s'a găsit suma care să achiziționeze aceste pânze pentru pinacoteca națională. Acum 30 de ani în urmă era în București un dentist american Young. Acesta mare amator de pictură, a plecat în America cu foarte multe pânze de Grigorescu.

Dacă maestrul Grigorescu era un singuratec și fugea de oameni, sufletul său îl dăruia animalelor, cele mai prețioase modele din lucrările lui. În scrisorile ce le trimite nu-l interesează decât „Florica, vacuța mea mică” sau „vaca cea roșie (cea cu clopot)”. N'are prieteni; are admiratori și cunoscuți prea mulți, dar nu întâlnești măcar numele unuia, într'o scrisoare. Iată preocuparea lui arătată într'o scrisoare trimisă la 14 Mai 1901 din Câmpina.

„Iubite Domnule Iliescu. Sâmbătă seara a sosit Florica și M-elle Cireșica, care fac deja ornamentul cel mai frumos al curței mele. Florica a cam suferit pe drum — nu-mi dau bine seama cum s'a făcut că tâțele îi sunt jupuite, crăpate. Facem tot ce ne pricepem, o ungem cu glicerină și vaselină alternativ, spălând mai întâi cu apă boricată. Sper că în curând s'o face bine. Omul și băietul au plecat azi de dimineață. Le-am dat de cheltuială și i-am recomandat să aibă grije și să nu ostenească boii prea mult”.

Vedem câtă dragoste arată maestrul față de cele două vacuțe pe cari le întâlnim în tablourile lui, mânate de țărăncuța torcând.

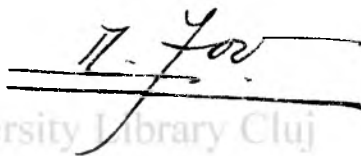
Mai era luna de hoinăreală a lui Grigorescu. Cum înfloreau livezile și începeau privighetoriale, chervanul era gata de plecare. Nimic nu l-ar fi putut reține. Într'o scrisoare trimisă din Câmpina, la 21 Mai 1902, spune: „Rog vestește pe meșterul Vasile că poate să amân clădirea casei pe anul viitor și nu vreau să-l împiedic de a întreprinde alte lucrări. Planul definitiv nu-l am încă și timpul

călătoriei cu chervanul s'apropie și mai curând renunț să-mi fac casa decât să las chervanul".

Grigorescu a fost talentul care a prins sufletul nației și a închiegat minunile țării noastre. Dela micul iconar care culegea de pe câmp unțisor și-l vindea în piață ca să adune bani pentru culori, s'a înălțat, în gloria lumii, ca un munte ce'nchide în el comori fermecate. Singuratecul dela Cămpina a fixat pe pânză variatele însușiri ale neamului, a scris în culori istoria poporului și a eternizat frumusețile naturei cu acel dar dumnezeesc care până astăzi nu și-a găsit urmașul.

Ferit de oameni, tăcut și liniștit, a trăit privind. Din liniștea și izolarea lui a eșit o viață adevărată, cu vraja și tezaurul ei. Și-a închis blânzii lui ochi, să ducă sub pleoape, într'o altă lume, tot ce a cules și n'a avut vreme să-i rodească din penel.

Soroca.

D. Jov

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DESCANTEC

de CODIN LĂZĂRESCU

I

41 de bobi, 41 de frați
Bine știți, bine să-mi dați;
Cum știți de'ncolțiți
Lumea de'nverziti
Lumea de hrăniți,
Așa să-mi eșiți
Să vă spovediți.
Și să-mi spuneți drept, cu jură-
mânt,
Dacă mândra imi mai dă cuvânt,
De mă poartă'n suflet,
Dacă m'a uitat,
Dacă e stingheră, sau s'a măritat.

II

41 de bobi, 41 de frați
Bine știți, bine să-mi dați
Și să-mi spuneți voi
Tot ce știți de noi,
De i-e dat să-mi fie
Mândră pe vecie
Și cu cununie,
Sau de e ursită
Altuia iubită.
De va fi a mea,
Să mă leg cu ea
Pentru totdeauna,
Ea cu mine una —
Soare'n bob de rouă

Viețile amândouă —
Să cădeți pe nouă
Și dacă va fi temei
Să cădeți la mijloc trei.
Iar de n'o fi dat
Ca să-i fiu bărbat,
Altuia să-i fie
Vis și bucurie —
Tremur de ilinci —
Să cădeți pe cinci,
Tot pe unul și pe doi,
Praf și pulbere de voi.

III

41 de bobi, 41 de frați
Bine știți, bine să-mi dați;
Cum știți de'ncolțiți
Lumea de'nverziti
Lumea de hrăniți,
Așa să-mi eșiți
Să vă spovediți
Și să-mi spuneți mie
Dacă-mi dă vre-o bucurie,
Tot ce-o fi și tot ce este
Și dacă-mi mai dă vre-o veste...
Dacă-mi dă necaz la drum,
Dragii ce-i mai dă acum,
De mă poartă'n gând, de m'a uitat
Și cu altul de s'a măritat.
De va fi să fiu stingher
Cum e soarele pe cer,

De va fi să n'am noroc
 Dragostea să-mi fie foc
 Care să mă pâRJolească
 Inima să-mi pustiească
 Setea dorului să-mi crească,
 De va fi s'alerg mereu
 Fără nici un Dumnezeu
 Prin pustiu și măRăcini
 — Trup însânGerat de spini, —
 Și de-o fi să nu-i fiu drag,
 Să cădeți închiși în prag,

Iar la cruce de voinic
 Greutate să ridic,
 Tot pe unul și pe doi
 Praf și pulbere de voi.

IV

41 de bobi, 41 de frați,
 Bine știți, bine să-mi dați
 Și să-mi spuneți mie Constantin
 Tot ce e și tot ce-o fi, — Amin! —

Codin Lăzărescu

GEORGE ENESCU

de STAN GOLESTAN

Ne mândrim cu dânsul, căci într'adevăr venirea lui printre noi este o minune. Scriam aceasta în ziua în care George Enescu fusese ales Membru al Institutului Franței, — cea mai înaltă înjghebare culturală a omenirii.

Sămânța pe jumătate sălbatecă aruncată cine știe de unde . . . și căzută cine știe cum, din pliscul unei „Păsări albastre” pe pământul Moldovei, germinațiunea sa avea și dânsa partea ei miraculoasă. Dar mai presus de toate, fusese minunea cea mare, că acest grăunte a făcut să înflorească deodată cu floarea vrăjită și o tânără școală muzicală, care astăzi își are înfipte adânc temelile sale și Templul său ridicat înalt, ca o rugă, către cer . . .

Și mă gândeam la această școală, la întemeetorul ei, când mai deunăzi străbăteam plaiurile Moldovei, șesurile și livezile ce se desfășurau înaintea privirilor mele, pe dunga prăfuită depe șoselele ce duc de la Iași la Vaslui. Mă gândeam la Maestrul ilustru, retras nu departe de acest pământ natal, de unde se înalță în fiecare clipă a zilei, flacăra ardoarei, împătrită cu cea a Dorului, ce palpită în văzduhul sfântului pământ moldovenesc.

Din fundul Moldovei, Maestrul a trimis vechiului său camarad, o sprintenă și dragă epistolă. Retras în mijlocul florilor de toamnă și a verdelui naturei, dânsul își continuă misiunea: Muncește, muncește și mereu muncește, urmărind cu sfințenie sfaturile bătrânului său maestru Gedalge: „Nu mai am timp de pierdut . . . cincizeci și trei de ani trecuți”, — îmi scria Maestrul moldovean — „și trebuie să lucrez cât mai mult posibil, înainte de a trece pușca depe un umăr pe celălalt”.

În adorarea tinereții sale, maestrul în scrisoarea sa, nu uită pe nimeni. „Ași dori, — îmi zice — ca să se știe toată înalta stimă ce o am pentru bagheta lui, pentru artistul și pentru omul din el”. Vorbea astfel de Ionel Perlea, făcând cea mai largă confiență acestui tânăr apostol al muzicii noastre.

Nimeni ca George Enescu n'a evocat mai sugestiv prin firea sa bogată, aspra frumusețe a peisajului ce străbătusem, acum și cât de îmbucurător este că a știut să rămână legat de solul natal, de regiunile Moldovei cu mii de flori, de spicul pelinului amar, de rosmarinul și plantele sălbatece ce exală parfumul lor îmbătător.

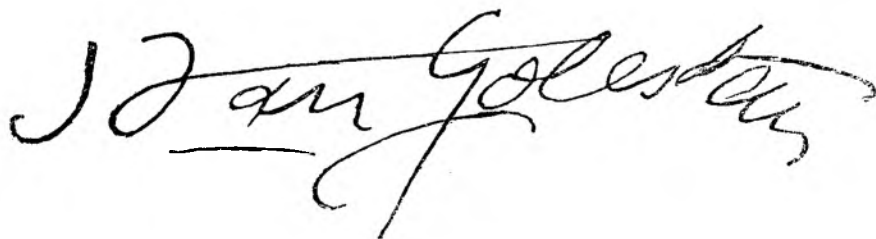
În lumea mare, contactul cu mulțimea admirativă a lumii din Europa sau din America, Maestrul moldovean n'a alterat câtuși de puțin noblețea țărilor sale. A rămas simplu, primitiv, generos — apanagele acestea sunt numai ale unei elite.

Noblețea și puritatea interpretării sale, se datorește faptului că el însuși este un puternic creator, și e greu, considerând bogata sa personalitate, să despartă una de alta. În George Enescu totul e muzică; ea se identifică atât de bine cu acela a cărui gândire o încarnează, încât, adeseori, i se substituie, și face ca puterea lui, să însuflească o flacără veșnică — o vieță reală, chiar acolo unde ea n'ar fi decât efemeră.

Departate de divergențele de păreri, de sbuciumările de opinii ale școalelor noastre contemporane, Maestrul s'a izolat în visul său interior și n'ar fi imposibil ca estetica sa, concepțiile sale, să ofere muzicii viitorului, argumentele unei reconciliațiuni.

Iar prin faptul acesta, tânără școală muzicală românească, cea mai tânără din Europa, va urca și dansa treptele „Colinei Inspirate” și se va ridica la locul ce i se cuvine, având în frunte pe Conducătorul ei firesc, care a știut să pătrundă cu evlavie și să-și asigure dreptul de cetățenie în Templul înalt al lui Apolon...

București, Noembrie 1934.

A handwritten signature in black ink, reading "Stan Golestan". The signature is written in a cursive, flowing style with a long horizontal line extending from the end of the name.

SPIRITUALA

Traducere de GEORGE A. PETRE

Nu lovi'n câine când urlă,
Când urlă la lună.
Zărește ceva el și știe ceva
Căci poate luci Dumnezeu undeva,
In raza, în umbra de lună.
Zărește ceva el și știe ceva,
Dar nu poate, bietul, să spună.
Nu lovi'n câine când urlă,
Când urlă la lună.
In inima lui ceva stă ascuns,
In creier ceva l-a pătruns
Și glasul ce trist îi răsună!
Nu lovi'n câine când urlă,
Când urlă la lună.
Pândește atunci pe Domnul în umblet,
Dar nu poate, bietul să spună.
Cânduri îi mișună'n suflet,
Tristețea în glas și 'n răsuflet,
Dar nu poate, bietul, să spună.
Nu lovi'n câine când urlă,
Când urlă la lună.
Zărește ceva el ori știe ceva
De urlă în slavă, de urlă așa
La umbrele mute din lună . . .

George A. Petre

CUTREERAND CAMPIILE

de ION SAMARINEANU

Cutrerând cu privirea câmpiile, am plâns.

Ce fel de plâns?

Era un plâns fără temeii.

Poți să-l înțelegeți?

Privirile tale se risipesc în întinderea pe care nu o cuprinzi, pe care nu poți să o cuprinzi. Privirea ta rătăcește, privirea ta fuge. Gândul tace. Rătăcește și el. Gândul tău e fără reazim.

Privirea ta fugară întâlnește un copac singuratec pe care nu-l recunoaște și trece mai departe. Gândul tău nu-l recunoaște și trece. Lanurile nu mai sunt lanuri ci aur, valuri de aur: „Valuri vii de aur ce trec”. Întâlnești macii și te grăbești. Nu poți să răspunzi cum te 'ndeamnă sufletul la zâmbetul lor de ființe îndrăgostite. Uși că într'adevăr macii sunt ființe îndrăgostite cari zâmbesc, și treci. Porumbiștile cu porumburi cari n'au înflorit încă, nu te interesează și treci. Bordeele cu acoperișe de stuț „ca niște cușme” deși foarte poetice, nu te impresionează și treci. Bordeele, unde ar putea să te întâmpine copii cari se joacă, le părăsești și treci. Nimic nu poți să cuprinzi. Și ce nu poți să cuprinzi e nesfârșitul. Ochii tăi întâlnesc negurile. Gândul tău se pierde în neguri. Dar într'o parte vezi soarele că apune. Este ceva pe care-l vezi și-l înțelegi: „Soarele apune”. Dar gândul nu cugetă ci cântă privind cum soarele apune. Cântecul e trist. E frumos și trist. Și ești cu sufletul risipit și cu privirile risipite în neguri și în asfințit.

Fără să fii trist plângi. Și plângi cântând, pentrucă privești un asfințit de soare.

Ion Samarineanu

INTAMPLAREA

de COCA FARAGO

Persoanele: EMMY, DINU, STANCU

Decorul: O elegantă cameră de dormit, ... Divanul care servește de pat e așezat lângă fereastra cu transparentul lăsat din fundul scenei. La stânga se află o ușă dând într'un balcon, la dreapta, altă ușă, comunicând cu o încăpere vecină. Noapte. Lumină mică, dela o lampă ce se află pe o măsuță foarte estetică. La această măsuță, scrie EMMY. Deasupra e o oglindă. Măsuța asta cu oglindă servește de tualetă. EMMY stă și scrie cu spatele la public, publicul o poate urmări perfect în oglindă. După această cameră, trebuie să se bănuiască tot restul casei: aranjat cu gust, discret și foarte elegant, bogăție. Pe un scaun o pălărie asortată la rochia EMMY-i, lângă el un geamantan de mărime potrivită. Nici-o carte, niciăieri.

După ridicarea cortinei urmează o liniște mare, nici măcar „penița de hârtie“ nu se aude, fiindcă EMMY scrie cu creionul. Scrie pe un bloc-notes. După câteva minute:

EMMY (*încheind scrisoarea, spune tare ceiace scrie*) Așa dar... iată dragul meu... pove... stea ... dela început... și până la... sfârșit. După cealal... te lucruri... voi veni eu... însumi... ori... voiu trimite ... mai târziu... Emmy.

(*rupe foile scrise, se scoală și pune notesul în geamantan. Foile scrise le pune îndărăt, pe măsuță*)

Așa.

(*Se uită la ceasul dela mână, apoi se apropie de oglindă, se pudrează, își aranjează părul. Se uită împrejur: ar mai face ceva și nu știe ce. Se plimbă de câteva ori dela un capăt la altul al scenei, reia scrisoarea, o recitește, lectura durează câteva timp; întreprinde deseori cititul și ridică umerii, lasă scrisoarea pe marginea măsuții, înainte de a o fi citit în întregime. Iar se plimbă. Deodată se aude o ușoară bătaie în geam. Emmy tresare. Abea la a, patra bătaie, se duce la fereastră și ridică transparentul*)

EMMY (*deschide fereastra*)

Ai venit... De când aștept... Sunt gata...

DINU (*de afară*)

E destul de devreme. Ași vera să-ți vorbesc, înainte.

(*pauză*)

Pot intra pentru câteva minute?

EMMY Desigur, dacă vrei...

DINU Ești singură?

EMMY Da.

(pauză, — închide fereastra, lasă transperantul, deschide ușa din stânga, — așteaptă).

DINU *(Intră. E frumos, distins, bine îmbrăcat, fin.)*

Bună seara, Emmy.

EMMY *(sare de gâtul lui, îl sărută)*

Ce bine că ai venit, Dinule... Nu mai puteam aștepta. Incepusem să-mi fac fel de fel de spaime, de bănuielei...

(pauză)

Nu mă săruți?

DINU *(o sărută.)*

EMMY Încă odată.

DINU *(o sărută încă odată)*

EMMY Te iubesc așa de mult!...

(pauză)

Știi, după ce s'a culcat Stancu, am încuiat ușa așa, — *(arată dreapta)* — și mi-am făcut valiza.

(pauză, puțină jenă)

... Am luat două rochii, rufe, câteva fotografii și note de pian: Beethoven și Debussy.

(pauză)

Pe urmă... Dar parcă aveai să-mi spui ceva...

DINU Da... Nu-i nici-o grabă. — *(îi surâde)* — Povestește mai departe.

EMMY Pe urmă m'am îmbrăcat, m'am uitat la ceas și, fiindcă mai era mult până să vii, m'am așezat la măsuta de colo și am scris.

DINU Ce?

EMMY O scrisoare pentru Stancu

(pauză)

DINU Pot s'o văd?

EMMY Ții s'o vezi?

DINU Ași vrea să știu ce i-ai scris.

EMMY *(ia scrisoarea și i-o dă)*

DINU E cam întunec aci și slovele-s mărunte...

EMMY Să aprind lampa mare...

DINU *(se vede că îi e sfială de lumină)*

Nu, Citește-mi tu, vrei?

EMMY Dacă vrei...

(îi ia scrisoarea)

Să te mai sărut odată și apoi citesc.

(îl sărută)

Te iubesc așa de mult!... De am pleca mai repede!

DINU *(nu răspunde, o mângâie pe păr.)*

EMMY Ce ochi frumoși ai...

DINU *(nu răspunde, o mângâie pe păr.)*

EMMY *(îi ia mâna)*

Ce degete subțiri și albe...

- DINU (*o privește mereu, cu o melancolie neexplicabilă, cu o tandrețe mare*)
- EMMY (*se hotărăște să citească:*)
„Dragul meu...
- DINU (*întrerupe, repetând:*)
Dragul meu...
- EMMY M'am obișnuit să-i spun așa...
(*pauză*)
Dacă vrei, șterg.
- DINU Nu. Lasă.
(*pauză*)
Continuă.
- EMMY „Dragul meu, nu crede o clipă că viața lângă tine mi-a fost un chin. Te-ai purtat atât de frumos cu mine, mi-ai dat atâta libertate și mulțumire, încât n'am să-ți reproșez absolut nimic”...
— (*vorbește:*) E adevărat: nu ne-am certat niciodată.
- DINU Continuă.
- EMMY (*citește*)
„Nu-mi amintesc să fi avut cândva lângă mine o înțelegere atât de întrecută și bună ca a ta. Mi-ai ajutat să-mi tălmăcesc ori ce gând în faptă, m'ai învățat să-mi îndrăgesc viața de fiecare zi, veghind asupra-mi astfel încât să mă pot simți liberă, fericită, așa cum nu toate femeile se simt în casa bărbatului lor. Asta a durat trei ani, trei ani în cari mi-am format asupra căsătoriei o părere limpede, prea limpede chiar... fiindcă, — îți mărturisesc, — închipuirea îmi spusese, mai demult, cu totul altceva”.
(*se oprește*)
- DINU Dece te-ai oprit?
- EMMY Aci e o pauză mare.
- DINU Da?
- EMMY Da. Acum încep să vorbesc despre tine.
- DINU Te ascult. (*își aprinde o țigare*)
- EMMY (*sa uită la ceas*) E aproape unu. (*un moment de tăcere. Reîncepe lectura:*)
„Sunt, azi, șaizeci și cinci de zile decând îl cunosc pe Dinu”.
- DINU (*întrerupe:*) Numai atâtea zile sunt?
- EMMY Da.
- DINU Știi bine?
- EMMY Foarte bine.
- DINU Eu credeam că sunt mai multe...
(*pauză*)
- EMMY (*citește:*) „Îți amintești, ai venit cu el și mi-ai spus: — Asta e cel mai bun prieten al meu, Emmy. — Dinu se întorsese atunci din Anglia, nu-l văzuseși dinaintea căsătoriei noastre. La început, n'am observat nici-o schimbare între viața de până atunci și cea din prezent: tot așa mă țineai pe genunchi, tot tu mă serveai la masă, continuai să-mi tai friptura și să-mi cureți fructele, eu râdeam tare și mult, ca de obicei, și toate erau ca întotdeauna...”

Într'o zi, sunt trei săptămâni de atunci, Dinu mi-a adus o brățară, cum știi bine. Dacă ai fi fost acasă, mi-ai fi pus-o tu la mână dar așa, fiindcă eram stângace, Dinu a venit lângă mine și mi-a luat mâna. Așa atunci, îți jur, dragul meu: așa atunci l-am văzut cât e de frumos, aproape ciudat de frumos și, cum îl priveam, mi s'a părut că pentru întâia oară simt o mângâiere, atât de caldă și ușoară era atingerea degetelor lui de mâna mea. Apoi, purtând brățara, aveam veșnic impresia că-l am alături de mine. M'am hotărât, după câteva zile de neliniște greu greu de descris, să nu mai port brățara. Tu însă m'ai întrebat dacă nu cumva am pierdut-o și n'ai vrut să mă crezi că n'am pierdut-o până ce n'am pus-o iar. (*un moment*) Mi-am dat seama că-l iubesc, iată cum: m'am surprins odată întrebându-mă: — Dacă n'ar mai fi aici, ce s'ar întâmpla cu mine? și, în loc să-mi dau vre-un răspuns oarecare, am început să plâng. De câte ori am gândit la o eventuală absență a ta, am găsit, întotdeauna foarte ușor, ce să-mi răspund, de pildă: — Dacă n'ar fi aici, l-ași aștepta să se întoarcă... — sau: l-ași scrie în fiecare zi... —, ori: — Ași ruga-o pe Didi să vie să locuiască la mine, ca să nu mă mai simt așa de singură...

DINU (*ca să spună ceva*) Cine e Didi?

EMMY O prietenă a mea, n'o știi? Are ochi albaștri și vorbește cu un pronunțat accent francez. — a stat trei ani la Paris.

DINU A, da.

EMMY Unde am rămas?

DINU „... să nu mă mai simt așa de singură”.

EMMY (*citește mai departe*)

„I le-am spus toate astea lui Dinu și el, simplu, ca și cum nimic nu l-ar fi mirat, mi-a răspuns: — mă iubești. — Eu am râs și am vrut să plec de lângă el dar n'am putut pleca și, foarte curând, n'am mai putut nici râde și am rămas, așa, privindu-l în ochi... Când, peste câteva zile am aflat că se va muta din oraș, l-am rugat să rămână. — Nu rămân, Emmy. Dar te iubesc. Vino cu mine. Vrei? — Și atunci i-am sărutat ochii, apoi buzele. Și acum plecăm. Azi la prânz, când și-a luat rămas-bun dela noi amândoi la fel, era cât p'aci să-ți spun că m'am hotărât să plec cu el, dar mi-a venit greu: știu că mă iubești așa cum îl iubesc eu, acum, pe Dinu. Dar fără el, cum să trăiesc eu?...”

DINU (*întrerupe*) Mai ai mult?

EMMY Nu așa de mult. Acum vine o altă pauză mare, ca apoi să încep să vorbesc despre mine.

(*vrea să continue lectura*)

DINU Am și eu să-ți spun ceva.

EMMY Mai e atâta vreme doar...

DINU Nu, Emmy. Vreau să-ți vorbesc, de-aceia am venit.

EMMY (*se uită la ceas*) Bine... Atunci, să lăsăm scrisoarea. De altfel nu-i nimic important nici mai departe...

(*o pune pe măsuță*)

DINU Ce numești tu „important”?

EMMY Tot ce nu-i trăit de mine. (*Merge către el*) Iată-mă.

DINU Vino mai aproape, Emmy.

EMMY (*i se așează pe genunchi*)
Sărută-mă.

DINU (*zâmbeste*). Nu.

EMMY Dece?!

DINU Acum nu te mai sărut. Acum îți vorbesc serios.

EMMY Chiar atât de serios?!

DINU Da. (*pauză. Emmy râde*) Nu râde, Emmy.

EMMY Sunt veselă.

DINU Așa de veselă? Adevărat?

EMMY Desigur. Te iubesc.

DINU Ssst...

EMMY Te iubesc, Dinule. N'am iubit pe nimeni așa, niciodată. Și cu toate astea, am iubit mult, crede-mă... nu mai departe pe Stancu. Dar, vezi tu? până acum, viața mi-a fost goală.

DINU (*ocea să spună ceva*)

EMMY (*il sărută*) Da, da, goală. Știi cum sunt baloanele celea ale copiilor: roșii, verzi, multicolore, sclipitoare — și înăuntru nimic? Așa era viața mea de până acum. Și mă gândeam că în curând avea să se smucească din mâna celor cari se joacă cu ea și are să se înalțe, are să se tot înalțe, sus, sus, din ce în ce mai sus, până ce nimeni n'o va mai putea zări...

DINU Ascultă-mă, Emmy... (*vocea îi tremură puțin*) Nu cumva îți pare rău că pleci?

EMMY O, nu...

DINU Deloc? Deloc?

EMMY (*cade puțin pe gânduri, apoi îl mângâie*;) Deloc. (*il sărută*)
(*pauză*)

DINU Răspunde-mi, n'are să-ți fie dor de Stancu?

EMMY Nu. (*după un moment*;) Cred că nu.

DINU ... și de casă... de toată casa asta mare și frumoasă?

EMMY Nu. (*după un moment*;) Sigur că nu. (*pauză*).

DINU Spuneați, adineauri, că ți-ai luat note de pian, așa-i?

EMMY Da.

DINU (*o privește, apoi își întoarce ochii*)

Eu... Eu n'am pian, Emmy...

EMMY (*se oprește din surâs*) Nu?!

DINU ... Nici mobilă scumpă și elegantă nu am. Insfârșit...

EMMY Știu.

DINU De unde știi?

EMMY Dacă-mi spui... Dar asta nu-i nimic. Te iubesc.

DINU (*incet*) Și eu te iubesc, Emmy. Dar mi-e teamă.

EMMY Teamă?! Dece ți-e teamă?

DINU (*o mângâie pe păr*) De mine... și de tine... și de tot. Mi-e teamă de clipa aceea când dragostea pentru mine îți va da răgaz de gândit.

EMMY Nu înțeleg.

- DINU Va veni o clipă în care îți vei da seama că nu mă mai iubești așa cum mă iubești acum...
- EMMY Clipa aceea nu va veni.
- DINU Ba da. Mai curând, mai târziu, clipa aceea va veni sigur. De pe acum a pornit spre noi, ne va ajunge cândva căci altfel nu se poate, Emmy. Și atunci?
- EMMY (*ridică umerii*)
- DINU Să-ți spun eu ce va fi atunci, vrei? (*pauză mare, Emmy cade pe gânduri*) Atunci îți va părea rău că m'ai iubit odată și, ca să nu-ți dai seama prea mult de aceasta, ai să vrei să-ți umpli timpul prea singur cu gândurile și simțămintele tale și, atunci... ai să vrei de pildă... să cânti la pian.
- EMMY Poate.
- DINU Și n'ai să ai pian...
- EMMY Da, așa-i: n'am să am pian...
- DINU Ori ai să vrei să faci o lungă excursie cu automobilul împreună cu Didi, prietena ta cu ochi albaștri care a stat trei ani la Paris, cu mine sau cu alți prieteni buni...
- EMMY Sigur.
- DINU ... și n'ai să poți pleca...
- EMMY (*repede*) Pentruce?
- DINU Știu eu... Fiindcă...
- EMMY A, da... Tu n'ai automobil.
- DINU Și nici bani.
- EMMY (*il privește. Apoi:*) Nu-i nimic...
- DINU (*surâde, c mângâie*) Da, acum nu-i nimic dar, atunci, chiar fără să vrei, și să-ți amintesti că, mai demult, Stancu nu știa numai să-ți dea libertatea și fericirea. ci și putea (*pauză*).
- EMMY Nu.
- DINU Ba da, ba da... (*pauză*) Și-ai să vezi, Emmy, cum se va ivi între noi o liniște care va crește zi cu zi, până ce ea va fi mai prezentă în viața noastră decât noi... închipuirea îți spune acum altceva, dar...
- EMMY (*se ridică, începe să se plimbe*)
- DINU (*se duce, încet, la mășută, ia scrisoarea*) Uite ce ai scris aici: „M'ai ajutat să-mi talmăcesc ori ce gând în faptă, m'ai învățat să-mi îndrăgesc viața de fiecare zi, veghind asupra-mi astfel, încât să mă pot simți liberă, fericită...” (*pauză, încet:*) Mie nu mi-ai fi putut scrie așa.
- EMMY Bine'nțeles: nu te-ași fi părăsit niciodată. Sigur că n'am să-ți scriu așa...
- DINU Emmy, chiar dacă mi-ai scrie, mi-ai scrie cu totul altfel... E același lucru.
(*pune scrisoarea în buzunar, ea nu observă, apoi se apropie de dansa*)
Am dreptate, Emmy?
- EMMY Da. (*pauză*)
- DINU (*o mângâie*) Nu vrei să râzi puțin?

EMMY Ba da... *(surâde)*

DINU La ce te gândeai?

EMMY La tine... la mine... la nimic. *(pauză. Se uită la ceas)* La câte pleacă trenul?

DINU *(se uită și el la ceas)*
Trenul a plecat demult...

EMMY *(cu lacrimi în ochi)* Dece?!

DINU Fiindcă... trenul nu așteaptă.

EMMY *(același joc)* Dece?!

DINU Fiindcă... trenul nu e om.

EMMY ... Nu: dece am întârziat?

DINU Pentrucă, și eu și tu, am crezut că trenul ne așteaptă *(pauză)*

EMMY *(trece la oglindă și își pune pălăria)*

DINU Ce faci?

EMMY Va veni alt tren. *(pauză)*

DINU Scoate-ți pălăria, Emmy, ești mai frumoasă fără' de ea.

EMMY La ora asta nu pot ieși fără pălărie.

DINU E târziu, așa-i. *(pauză)* Ar fi bine să nu mai ieși deloc. Uite, ai cearcăne la ochi, ești palidă... *(surâde, cu greu dar surâde...)* Ce are să zică Stancu, mâine, când te-o vedea în halul ăsta? Nu te gândești?

(Emmy rămâne consternată, apoi, pe măsură ce îi vorbește Dinu, își scoate pălăria, se duce la divan și și-l pregătește pentru culcare. Dinu o privește atent, cu regret, cu tandrețe, cu durere)

DINU Și aseară te-ai culcat târziu... Ce bine dispus era Stancu, îți minte? Ne spunea povești... povești cu zâne și smei... ca și cum am fi fost copii. E un obicei vechi al lui. Și înainte ne aduna, deseori, în jurul lui, ca să ne spuie povești. — „Nu le uit, măi băieți. Cu astea adormeam când eram mic. Cum o să le uit? Și să vreau, nu pot” — și zâmbea...

(pauză)

Are un suflet așa de tânăr Stancu... Și privirea lui e așa de pură și totuși adâncă... Observi în ea gândire multă, gândire clară, gândire sănătoasă...

(își aprinde o țigare, n'o pierde din ochi pe Emmy)

A suferit mult... Foarte mult.

(se vede bine că, vorbind de Stancu, acum, vorbește de el însuși)

Până te-a întâlnit pe tine n'a știut să fie mulțumit de viață. De câte ori nu am înțeles amărăciunea veseliei lui!... Acum trei ani, mi-a scris: „Dinule, sunt fericit. Știi tu ce-i asta, fericire?” *(pauză)* Până a te întâlni, niciodată nu consimțise să se creadă fericit. *(pauză)*. Nu e numai el înțelegător și bun... Și tu, Emmy, ești înțelegătoare, bună... Ești un copil cuminte, Emmy: râzi, te joci, dar nu faci nicicând vre-un rău.

(pauză)

Pe când eu...

(pauză)

Sufăr când văd cum se încred oamenii în mine. Eu mint în-

totdeauna. Eu... eu am atâtea amintiri urâte despre mine!.. Când îmi vin în minte, mi se face dor de ducă. Nu știu de ce am avut întotdeauna impresia că, dacă plec de acolo unde sunt, îmi uit amintirile în amintirea altora despre mine... Dar, curând, mă surprind iar chinuit de ele și iarăș plec și iar...

(pauză) ca să continue, face un adevărat efort. Nu-i scapă nici-o mișcare a Emmyei)

Sufăr când văd cum se încred oamenii în mine... Eu mint întotdeauna... Singura femeie pe care am iubit-o într'adevăr...

(Emmy, dela divan, își întoarce privirea către ei.)

... a fost aceea căreia nu i-am spus că o iubesc. Ea nu mi-a înțeles tăcerea, luând-o tot drept o minciună, desigur, și a trebuit să plec departe... Da...

(privind-o pe Emmy în ochii)

Asta s'a întâmplat demult... Când am plecat din țară...

(Emmy își pleacă fruntea, Dinu întoarce capul)

Și apoi... nu am nici-o țintă în viață. Nu tind spre nimic. Am învățat carte multă numai din ambiția de a-mi întrece camarazii și azi muncesc numai pentru a mă menține pe aceeași treaptă ridicată deasupra ochilor lor uimiți, în ciudați. Aci e singurul meu grăunte de altruism:

(pauză, accentuiază:)

Am grije de mine dar nu pentru mine, pentru alții...

(pauză), caută ce să mai spună, nu mai află nimic. Tace. Apoi:)

Totuși... sunt fericit... Sigur că sunt fericit, nici nu s'ar putea altfel... Am atâta încredere în mine și știu așa de bine lupta cu slăbiciunile altora... Căci, în definitiv, cine mă poate asigura că, dacă purtările mele ar fi altele, n'ași fi eu acela de care și-ar bate joc ceilalți?

(pauză mare)

EMMY *(se apropie, foarte jenată)*

Vreau... vreau să-ți spun că... mi-e somn...

DINU *(nu se poate stăpâni de a o privi mângâietor) Emmy...*

(dar își reia „rolul”)

Și mic mi-e somn...

(se fortează să caște și cască urât, aproape nefirec)

Și încă ce somn!...

EMMY Da, văd... Sau, mai bine zis: aud...

DINU Ce repede trece vremea... de necrezut.

EMMY Totuși...

DINU Ce?

EMMY *(dureros)* ... trece. De necrezut, dar trece... repede.

DINU Nu-i așa? *(se apropie de ea, face un mare efort pentru a surâde)* Noapte bună, Emmy.

EMMY Noapță bună, Dinule.

DINU *(îi sărută mâna)* Mâine n'am sa mănânc la voi.

EMMY Cum vrei...

DINU Poate să trec pe seară.

EMMY Da... când poți... când vrei... *(pauză)* Când pleci?

DINU Zilele astea. Sigur nu știu, dar curând.

EMMY (*surâde trist*) Atunci... la revedere.

DINU Și... lui Stancu am să-i zic: — închipuiește-ți, dragă, am pierdut trenul.

EMMY ... Purul adevăr...

DINU (*a ajuns pe prag*) Purul adevăr. (*pauză*).

EMMY Noapte bună.

DINU Noapte bună, Emmy. (*stă pe loc*)

EMMY Spuneai că ți-e somn...

DINU Am mințit, nu-mi era somn.

EMMY Cum așa? Nu te-am văzut eu...

DINU Ți-am spus, doar, că știu să mă prefac... (*pauză*)

EMMY Așa-i... Credeam însă că minți, ca de obicei.

DINU (*ieșind:*) Oiu fi și mințit, mai știi?

EMMY Ei vezi...

DINU Somn ușor, Emmy.

EMMY Mulțumesc. La fel.

DINU Și culcă-te imediat, iată, dimineața e la ușe...

(*Dinu iese. Emmy, în urma ușii care se închide singură, încet, isbucnește în plâns. După câteva minute, tot plângând, îngenunchiază lângă geamantan, îl deschide, scoate toate lucrurile din el, se ridică și le pune la loc și geamantanul; se întoarce, își ascunde pălăria, apoi se duce la ușa din dreapta, o descuie, se apropie de cea din stânga, și o încuie, își șterge lacrimile. Stingă lampa și, când să se îndrepte spre divan, trânteste un scaun. Se sperie puțin. Il ridică. S'a așezat pe divan. I se aude plânsul. Într'un târziu, o bătaie în ușa din dreapta*)

EMMY (*tresare, își șterge ochii, își curmă suspinele*) Ce e?

STANCU (*de dincolo*) Pot intra? (*pauză, tăcere*) Emmy, pot intra?

EMMY Desigur...

(*Stancu intră. E îmbrăcat cu o pyjama elegantă. Stancu e frumos, pare însă mai în vârstă decât Dinu. În scena ce urmează, are veșnic aerul, vorbind cu Emmy, că se adresează unui copil. Emmy își ia rolul în mod firesc, atitudinea ei puțin ștregărească din scena cu Dinu, acum, devine copilărească. Însu-și plânsul ei e de fetiță mică, și toate acestea sunt neforțate. Se vede clar că prezența lui Stancu o debarasează de toate grijile. La început, e foarte jenată, pare un copil prins asupra unei greșeli.*)

STANCU Mi s'a părut că aud sgomot aci în odaie, de-acia am venit... (*aprinde lampa mare. Emmy se ridică și Stancu vede că e îmbrăcată*)

Ce? Nu te-ai culcat?

EMMY Cum vezi...

STANCU La ora asta?! (*pauză, Emmy tace*) Dacă nu-ți era somn, de ce nu mi-ai spus să vii, să-ți țin de urât? (*Emmy tace*) Se poate să mi te chinuiești așa? (*Emmy tace*) Nici nu te-ai desbrăcat măcar...

EMMY (*repede*) Tocmai mă pregăteam să...

STANCU Ești supărată pe mine?

EMMY Nu.

STANCU Atunci, de ce nu m'ai chemat?

EMMY Știam... Știam că ai de lucru.

STANCU Și numai odată m'ai sculat dela birou?

EMMY Tocmai... azi m'am gândit să nu te deranjez...

(*pauză, Stancu se așează*)

STANCU Ia vino încoace.

EMMY (*ezită. Își trece mâna peste ochi*) Imediat... (*peste câteva clipe, vine i se așează pe genunchi. Pauză mare.*)

STANCU Cine e lumina casii ăștia?

EMMY Eu...

STANCU Și viața mea?

EMMY Eu...

STANCU Și ce m'ăși face eu fără de tine?

EMMY (*tresare. Tace*)

STANCU Ei, nu răspunzi?

EMMY (*după o pauză*) Nu... nu știu...

STANCU Nici să nu știi. (*o sărută pe păr*) Ce ai făcut până acum?

EMMY (*se fâstâcește. Apoi:*) Am... am citit.

STANCU Pe întunec?

EMMY ... Da.

STANCU (*amuzat*) Cum așa?

EMMY ... Așa...

(*se forțează să nu plângă*)

STANCU Măi, măi... Ce carte miraculoasă e aia, de se poate citi și pe întunec? Ia s'o văd și eu.

EMMY (*cu lacrimi în ochi*) Uite-o. (*arată de jur împrejur*) Uite-o... E cartea vieții... E și aici... și acolo... și dincolo... peste tot... (*pauză*) Cartea asta, dragul meu, se poate citi oricând, la lumină, la întunec, cu ochii închiși ori deschiși, cum vrei și când poți...

STANCU Ia uită-te la mine.

EMMY (*își ascunde fața pe umărul lui*)

STANCU De ce plângi, Emmy?... De ce?

EMMY (*izbucind:*) E așa de... așa de tristă cartea asta...

STANCU Emmy... plângi?

EMMY Da... Așa cred, cel puțin. (*își ridică fața, încearcă să râdă*)

Dar nu plâng... Vreau... vreau să nu te sperii numai...

Zău nu plâng... (*și plânge*) Zău nu plâng...

STANCU Emmy... Emmy... Ce s'a întâmplat? (*pauză. O mângâie*)

Nu vrei să-mi spui ce s'a întâmplat? Hm?

EMMY Nimic... Nimic... (*un moment*) Știi... când citești prima oară, impresionează puțin... dar pe urmă... pe urmă trece... trebuie să treacă...

STANCU Sigur.

(*o mângâie. E foarte îngrijorat, totuși își menține atitudinea aceeași. Pauză*)

EMMY Ce bine că nu sunt singură... cum eram adineauri... Eram atât de singură adineauri... Mă crezi?

STANCU Cum să nu te cred?

EMMY Eram singură... Și deodată mi s'a părut că în cartea pe care o citeam e vorba despre mine... și... mi-a fost milă de mine... pe urmă, m'am supărat.

STANCU Pe cine?

EMMY Pe mine... pe singurătate... Și atunci mi-am pregătit patul... să mă culc... și, după ce am stins lampa... m'am împiedecat de scaun.. era să cad...

STANCU Oh... Oh... Și?

EMMY ... a căzut scaunul. L-am ridicat... și... pe urmă ai venit tu. (*pauză*. „Blottie contra lui”) Ce bine că ai venit... (*pauză*) Tu ai văzut vreodată baloane din acelea pe cari le înalță copiii?

STANCU Da. Vrei să-ți cumpăr mâine?

EMMY Nu. (*pauză*) Știi, dragul meu, dece se ridică ele atât de sus, încât, dacă le-ai scăpa sfoara din mână, ai ajunge să nu le mai vezi deloc? (*și plânge mereu*)

STANCU (*o sărută*)

EMMY ... pentrucă în ele nu-i nimic... sunt goale...

STANCU Ia te uită, ce descoperire!...

EMMY ... pe când... dacă ar fi ceva în ele... ceva cât de neînsemnat... un ceva oarecare... dacă le-ai da drumul... ori-cât de sus s'ar înălța... ar cădea îndărăt...

STANCU (*amuzat*) Nu mai spune!...

EMMY Nu glumi, dragul meu... Eu vorbesc foarte serios acum... Nici nu credeam să ajung vreodată să vorbesc așa de serios... (*pauză*)

STANCU Și cum ți-ai amintit de existența baloanelor, hm?

EMMY Adineauri... citind... mi-am adus aminte...

STANCU Citind în cartea vieții, serioasa mea Emmy și-a adus aminte de jocul cu baloanele... Cum vin gândurile la om...

EMMY (*printre suspine*) Chiar... chiar așa... din senin... nu vin ele... Dar... (*pauză*) Crezi tu că în viața omului dacă... dacă n'ar fi nimic... nici-o întâmplare... ar fi ea aci... și nu în văzduh?

STANCU Păi bine, filozofule mic, numai o întâmplare e în viața omului? Ia gândește-te.

EMMY O întâmplare... da... una singură... Celelalte sunt nimic... sunt... ca și nimic... Numai una... singură e aceia care poate umple un gol...

STANCU Așa crezi tu? (*vorbesc amândoi pe un ton din ce în ce mai cald, mai scăzut, tonul acesta îl dă Stancu, aproape pe nesimțite*)

EMMY Așa... este.

STANCU Nu e așa.

EMMY (*nu mai plânge, doar mai suspină din când în când*) Ba da.

STANCU Nu, fiindcă...

EMMY (*il intrerupe*) Taci... Taci... Tu nu știi nimic... și e mai

- bine că nu știi... Toate viețile oamenilor sunt la fel..
nu-i așa?
- STANCU *(râde, amuzat)* Nu.
- EMMY Dece nu vrei să crezi că nu-mi arde de glumă acum?
- STANCU Pentrucă văd că-ți arde de glumă.
- EMMY Nu... zău nu... *(se oprește. Zâmbește, suspină acum foarte ușor)* Mi-e somn... Somnul nu-i o glumă.
- STANCU De acord.
- EMMY Cât o fi ceasul?
- STANCU Închide ochii. Nu mai întreba nimic.
- EMMY Și... dacă adorm aici?
- STANCU N'are să se întâmple nici-o catastrofă...
(pauză. Emmy închide ochii. — Târziu:)
- EMMY Ce m'ași face eu fără tine? *(lăcere)* ... dacă ai pleca? dacă ai pleca vreodată?...
- STANCU N'ar fi nimic... Mi-ai scrie în fiecare zi.
- EMMY Nu.
- STANCU Nu? *(pauză)* M'ai aștepta, cuminte, să mă întorc.
- EMMY Nu.
- STANCU Nu? *(pauză)* Ai chema-o pe Didi, să locuiască aci, să nu te simți așa de singură...
- EMMY Nu.
- STANCU Nu? *(pauză)* Ei... nu pot ghici și pace.
- EMMY Nici să nu ghicești... *(pauză.)* Accentuat: Să nu pleci nici-odată... auzi?
- STANCU *(o mângâie pe păr)* Aud. *(pauză mare)*
- EMMY *(încet)* Spune-mi o poveste. Vrei?
- STANCU *(râde. O vede plânsă, obosită, începe s'o legene)* A fost odată..
- EMMY ... odată...
- STANCU De tare de demult...
- EMMY ... demult...
- STANCU Căci, de n'ar fi fost, n'ași mai avea ce spune acum...
- EMMY ... acum...
(cortina începe să cadă încet)
- STANCU O zâna bună și frumoasă...
- EMMY ... fru-moa-să...
- STANCU Și zâna asta avea un inel fermecat..
- EMMY ... fer-me-cat...
- STANCU Pe care trebuia să-l dea lui Făt-frumos...
- EMMY ... lui-Făt-fru-mos...
- STANCU Și el, la rândul lui, să-l dea Ilenei Casâzenei...
- EMMY ... Ile... nei... Co... sân...

(cortina a ajuns jos...)

Coca Farago

DESNADEJDE

de CONSTANTIN SALCIA

O, nopțile târzii în care mă rugam,
Când fluturau afară batiste lungi de vânt,
Când se scurgeau tăcute durerile 'n pământ,
Și Dumnezeu ardea'ntr'o candelă la geam . . .

O, sângele ce-am supt din țâța-mamii seacă
Și-obrazul de cărbune ce-am sărutat smerit . . .
Eu pentru cine oare am plâns, m'am răstignit,
Și anii pentru ce am așteptat să treacă? . . .

Sunt vagabond acum p'un drum fără hotar . . .
Și plâng pe piatra unde — o să-mi zidesc mormânt.
O mână de se 'ntinde e rece ca un sfânt,
Și tot scuipatu'n gură mi-e vânt și amar . . .

Cu florile de lut ale tristeții mele,
Pe care țârm de șgură voi adormi în veac,
Când sunt atât de singur ș'atâta de sărac,
Cine să-mi ardă gândul în amforă de stele? . . .

Constantin Salcia

A M O K

de VICTOR STOE

Poate nu e timp
Și nu e durere —
E numai spaima care mă duce —
Sunt obosit, atât de obosit,
De mersul meu printre lucruri,
Cu pas învechit
Prin orele moarte.

Să nu fie târziu.
Mă tem de spada tăcerii
Și de ghitotina albastră a cerului.
Mă tem de lumina florilor.
Visez navigarea fără naufragiu
Pe galerele norilor.

Tu nu tremura de nălucirile mele
In visele tale, căprioare pierdute,
Să te oprești lângă tei,
Pentru ruga promisă.

Va ajunge până la tine florul străveziu.
Din inima mea, căprioară ucisă.
Nu, să nu fie târziu.

Victor Stoe

ADUNARILE DE LUME MULTA LA SATE

— INDRUMĂRI PENTRU CERCETĂRI DE SOCIOLOGIE ROMĂNEASCĂ —

de DUMITRU CRISTIAN AMZĂR

1. Nevoia unor îndrumări pentru cercetarea sociologică a adunărilor de lume multă în satele românești. — 2. Definiția și felurile adunărilor. — 3. Problema lor sociologică. Un plan teoretic de cercetare — 4. Un plan de culegere a materialului la teren. — 5. Indicații bibliografice.

1. Într-o lucrare apărută acum 3 ani¹⁾, am studiat una din cele mai răspândite datini care face să se adune, la sate, mai multă lume la un loc, anume șezătoarea; fără îndoială, dată fiind funcțiunea socială pe care o împlinește în viața sătească, cea mai însemnată dintre toate felurile de adunări cari se întilnesc în satele noastre. Studiul a fost, cu toate lipsurile pe cari le avea, destul de favorabil apreciat și comentat, — ceea ce a făcut pe autor să-și propună a-l relua cîndva într'un cadru mai larg, cercetînd șezătoarea alături de toate celelalte feluri de adunări. Cum o asemenea lucrare de sinteză cere însă, spre prelucrare, un material documentar, care trebuie mai întii cules din cit mai multe părți ale Țării, ne-am gîndit să dăm publicității o seamă de îndrumări practice pentru culegerea acestui material, îndrumări însoțite de unele lămuriri teoretice pentru înțelegerea sociologică a faptelor de cari e vorba, în credința că și unele și altele ar putea să lipsească multora din citi ar avea puțința și ar voi să cerceteze la teren problema adunărilor sătești.

Pe lîngă aceasta, astăzi cînd, — depășînd faza iureșului propagandist, în care „misionarul” se pogora mesianic „în mijlocul poporului” și îi vorbea, inspirat și evanghelic, despre . . . necesitatea

¹⁾ „Sociologia șezătorii” în Arhiva pentru știință și reformă socială din 1931 în broșură aparte, 4°, 62 pag.

„culturalizării” satelor-, gândul unei acțiuni culturale la sate pare să se îndrepte spre o formă mai pozitivă de înfăptuire, credem că indicațiile cari urmează, întemeiate pe experiența unei munci proprii, pot fi de folos nu numai cercetătorului științific ci și îndrumătorului cultural, care deseori caută prilejul să lucreze cu mai multă lume deodată, mai ales că unele forme de adunări, cum sunt de pildă șezătorile, ar putea fi întrebuințate mai cu folos decit alte prilejuri, în acțiunea de ridicare culturală a satelor noastre.¹⁾

2. Față de așezări și așezăminte, adunările formează, în viața satului, o categorie deosebită de unități sociale. Intregul social care este satul, nu-i alcătuit numai din elemente statornice, cum sunt așezările gospodărești ale oamenilor și așezămintele obștești ale satului, ci și din unele elemente nestatornice, legate de anumite împrejurări și nevoi vremelnice ale vieții, cum sunt de pildă șezătorile și clăcile, nunțile și înmormintările și în genere orice fel de adunări obișnuite dar nestatornice, cari alcătuiesc împreună un fel deosebit de unități sociale, îndătinate ca formă de viață dar vremelnice și neregulate ca elemente constitutive ale vieții sătești, pe cari le numim, cu un termen generic și, pînă la un loc, convențional, adunări.

Înlăuntrul orinduelilor sociale statornice, viața de toate zilele a oamenilor se desfășoară în tovărășii; căci nici cînd e singur, așa dar în afara formelor de conviețuire cu semenii, omul nu încetează să trăiască totuși în tovărășia lui însuși ca unul care poartă societatea în el sau, cu alte cuvinte, ca unul a cărui zidire lăuntrică se întemeiază pe tovărășie. Vorba și munca în tovărășia altuia sau altora într'o societate, nu înseamnă numai traiul lingă sau alături de, ci și împreună cu altul, înseamnă viață, laolaltă. Asemenea tovărășii de gînd și faptă se întilnesc la tot pasul în viața sătească: în gospodăriile din sat sau la cîmp pe ogor. Vin însă împrejurări cînd viața săteanului nu se mai desfășoară ca de obicei în tovărășii de vorbă sau de muncă, răspindite pe tot întinsul cîmpului de activitate, al satului, ci se petrece, pentru cităva vreme, în adunări de mai multă lume la un loc. Dacă tovărășia e forma de viață socială elementară, obișnuită și statornică, adunarea e forma de conviețuire îndătinate dar nestatornică, pe care societatea, sub una din formele ei permanente, o îmbracă în anumite împrejurări precise, pentru un anumit timp și cu un scop determinat.

¹⁾ Ceeace urmează reprezintă un capitol dintr'o lucrare de metodologie sociologică asupra vieții noastre sătești.

Pentru o mai bună orientare a cercetătorului la teren, deosebim două feluri de adunări:

a. adunările legate de săvârșirea unei ceremonii, în care se sărbătorește deci un eveniment din viața omului sau a satului, cum sunt cumetriile, nunțile, înmormintările, adunările dela biserică, procesiunile religioase, etc., pe cari să le numim adunări rituale sau chiar ceremonii; și

b. adunările prilejuite nu de împrejurări ceremoniale ci de nevoile vieții de toate zilele, în cari lumea lucrează ca în șezători și clăci, ia hotărâri împreună ca în sfaturi, ori stă numai „de vorbă” sau „de poveste” ca în adunările de pe uliți, sărbătoarea, ale femeilor și copiilor, ori își petrece deadreptul ca în adunările tot de pe uliță ale băeților și fetelor sau la joc. Numim acest al doilea fel de adunări, spre deosebire de cele dintii, adunări de muncă și petrecere sau cu un alt termen și într'un singur cuvânt: strânsori.¹⁾

Termenul de adunare exprimă mai cu seamă caracterul de elemente sociale, adică de unități, al faptelor de cari ne ocupăm. Dacă le privim însă în aspectul lor de formă de viață socială, ele pot fi numite și datini; dacă nu toate, în orice caz cea mai mare parte din ele și anume cele în cari însușirea de orînduire obștească nu poate fi puse la îndoială, cum sunt d. p. șezătoarea, clăca și hora pe de o parte, cumetria, nunta și înmormintarea pe de alta.

3. Care este acum problema sociologică a adunărilor? Sociologia adunărilor, ca și a celorlalte categorii de unități de altfel, cuprinde 3 momente deosebite, după cum le privim ca elemente structurale ale vieții sociale, în funcțiunea lor socială și, în sfârșit, ca formă de viață socială.

a. — Intrînd ca elemente constitutive în structura socială a satului, adunările, privite deci în aspectul lor de unități, interesează pe sociolog în primul rînd intrucit ele, ca apariții obișnuite dar periodice sau neregulate, schimbă structura permanentă a satului, alcătuită din așezări și așezăminte statornice, făcînd-o astfel mai variată și mai complexă. Ca atare ele vor trebui studiate în împrejurările în cari apar, în condițiile în cari au loc, precum și în rezonanța socială pe care o au în viața satului, prin schimbările și noile relații sociale pe cari le provoacă.

¹⁾ Alegerea și transformarea acestui cuvînt în termen științific nu se datoresc deadreptul bunului plac, ci ne-au fost sugerate de o întrebuintare locală a lui: în Muscel (satul Priboeni de pildă), adunările de seara pe uliță ale băeților și fetelor sunt numite strânsori.

b. — Socotite ca fapte sociale sau, cu alte cuvinte, ca prilejuri de activitate omenească, adunările au două funcțiuni sociale pline de urmări pentru viața satului și anume funcțiunea economică și cea spirituală. În legătură cu cea dintii e de stabilit anume și cit, din întreaga muncă a satului, se săvârșește de obicei în asemenea împrejurări. Funcțiunea spirituală și educativă e poate și mai însemnată decît cea economică, deși rezultatele ei nu constituie cituși de puțin o țintă urmărită conștient de aceste adunări, nici în măsura în care activitatea economică este una. Ea constă în sporirea și transmiterea mai departe a valorilor spirituale sătești, dînd astfel adunărilor un rol de adevărată școală vie a satului.

Tot din studiul vieții spirituale a adunărilor, sociologul are prilejul să tragă bogate învățăminte privitoare la psihologia din lume multă a sateanului, asupra moralității, opiniei publice („gura lumii”) la sate, etc.

c. — Ca formă de viață socială însă, sau ca fel de conviețuire, adunările, — pe cari sub aspectul acesta le-am numit datini, — sunt chemate să lămurească pe sociolog asupra vieții de olaltă a satului: cit de căutată e întîlnirea mai multora la un loc pentru a lucra ori a sfătui împreună, a sta de vorbă ori a petrece unii cu alții; și anume nu o întîlnire pusă la cale de cineva și înnoită de fiecare dată, ci întîlnirea mai multora ca formă îndătinată de conviețuire, după care oamenii, purtați de un dîuh obștesc și devălmaș, se adună în chip firesc și dela sine, „ca toată lumea” și „cum au pomenit”, „după datină”, în obștii de sărbătoare sau de lucru, de vorbă sau de petrecere laolaltă. E vorba deci să se vadă cit de puternică e viața de agora a satelor noastre. Studiul adunărilor ridică apoi, în chip complimentar, problema singurătății și izolării la sate: cei cari nu se bagă cu toată lumea sau „nu merg la oricine”. Totdeodată e de urmărit, firește, și măsura în care își face loc în viața sătească obiceiul orășenesc al vieții izolate de familie, după care oamenii se adună în sindrofii, întruniri, etc. particular sau public, invitați personal sau prin „aducere la cunoștința generală”.

Iată cari sunt, înșirate într'un plan teoretic de cercetare, diferitele încheieturi și fețe ale problemei sociologice pe care o ridică adunările:

I. CONDIȚIILE ADUNĂRILOR:

1. Felurile adunărilor. Forme și denumiri.

- a) cremonii: cumetrie, nuntă, înmormântare, la biserică, proce-siuni religioase, etc.
- b) strînsori: 1. de muncă: șezătoarea și claca; 2. de sfat: sfaturile oamenilor la biserică, primărie, școală, cooperativă sau bancă, etc.; 3. de vorbă sau de poveste: adunările femeilor și fetelor pe uliță, ale băeșilor și fetelor, ale bărbașilor; 4. de petrecere: hora sau jocul, ceata băeșilor dela Anul Nou și Bobotează (Jordanul), adunările de copii pentru joacă.

2. Condițiile adunărilor ca fapte sociale:

- a), împrejurări de timp și loc.
- b) condiții sociale, economice, juridice psihologice, etc.

II. STRUCTURA ADUNĂRILOR:

Descrierea amănunțită, în toate aspectele, elementele și momentele lor componente, a tuturor felurilor de adunări, întocmindu-se reconstituiri integrale sau parțiale a tot ce se petrece în fiecare fel de adunare:

- a) muncă: ce se face sau se lucrează.
- b) atmosfera spirituală: ce se vorbește, povestește sau discută.
- c) petrecerea: joc, jocuri, glume, cintece, mîncare, băutură.

III. SATUL ȘI ADUNĂRILE. FUNCȚIUNEA LOR SOCIALĂ.

1. Adunările ca elemente constitutive în structura socială a satului.
2. Funcțiunea lor economică.
3. Funcțiunea spirituală și educativă
4. „Gura lumii” (opinia publică) în adunări.
5. Adunările ca prilejuri de petrecere
6. Moralitatea adunărilor.
7. Psihologia de „lume multă” a sătenilor.

IV. CONCLUZII ȘI PERSPECTIVE.

Adunările ca formă de viață socială. Puterea lor de viață. Evoluția acestor datini (cum sunt azi față de trecut.) Autoritatea datinei (spiritul de conformare la datina pomenită). Mijloacele de sancțiune pentru cine se sustrage ei și puterea lor: legăminte, opinia publică, etc. Tendințele și perspectivele de viață în viitor.

4. Adunările, cu ființa, rinduiala și rostul lor în viața sătească, au fost așa de puțin cercetate încît aproape că nu există un material pe care să se sprijine o sociologie a lor. El rămîne în întregime de cules.

Culegerea unui material sociologic în condiții științifice nu e însă un lucru tocmai ușor. Viața socială, așa cum ni se înfățișează la teren, e în țesătura ei de elemente și forme deosebite, alergînd

fiecare în parte și toate la un loc pe făgașul prefacerii neconținute, de o complexitate deadreptul uluitoare. Dacă în această întreprindere complexă de elemente, activități și forme sociale, nu poate desluși cineva faptul concret, așa fel încît, observîndu-l izolat, să-l înțeleagă totuși în lăuntru întregului din care face parte, nu va isbuti să culegă materialul necesar cercetării științifice.

Pentru înlesnirea culegerii corecte de material, unele științe sociale particulare, cum sunt etnografia și folklorul, întrebunțează demult mijlocul chestionarului menit să fie un fel de vademecum al culegătorului. În sociologie însă nevoia unui asemenea instrument de lucru n'a fost simțită decît în momentul cînd știința întregului social a înțeles să pășească în fața faptelor vii, pentru a le putea observa ea însăși și din punctul său de vedere, adunîndu-și astfel singură datele de cari are nevoie.

Ceeace urmează nu-i propriu zis un chestionar care să cuprindă toate întrebările privind, din toate punctele de vedere, toate felurile de adunări cari se pot întîlni în lumea satelor noastre; ci mai de grabă un plan de culegere a materialului la teren. El nu-i făcut decî pentru anchetatori puși să adune în fugă o seamă de date sumare, ci pentru cercetători în stare să urmărească o problemă. Așa se lămurește de ce n'am făcut cite un chestionar deosebit pentru fiecare fel de adunare în parte, ci am însemnat, într'unul singur diferitele momente de cercetare la teren a fenomenului în genere. Cercetarea de fapt va trebui să repete urmărirea acestor momente pentru fiecare fel de adunare în parte, clasînd materialul în aceeași ordine. Materialul cules după planul acesta de lucru, urmează să fie redactat într'o lucrare de sinteză asupra adunărilor dintr'un anumit sat sau, la sfîrșit, din satul românesc în genere. Pentru o asemenea lucrare de ultimă sinteză asupra adunărilor de lume multă în satul românesc, nu va fi desigur nevoie să cerceteze cineva, sub latura aceasta, toate satele noastre, — o muncă pe cît de grea în practică pe atît de puțin rodnică în rezultatele ei științifice, — ci va fi suficientă cercetarea unei serii de sate reprezentînd tipurile caracteristice pe cari pentru economia cercetării le putem stabili, hipotetic și sub rezerva verificării ulterioare, după treptele de înaintare a procesului de orășenizare în care au intrat în ultima vreme toate satele romînești.

Iată ce va trebui să urmărească oricine vrea să cerceteze la teren adunărilor în satele noastre:

I. Cînd și în ce împrejurări se adună mai multă lume la un loc?

1. Sărbătoarea la biserică, sau cu prilejul altor slujbe religioase: pentru ploae pe hotar, etc.
2. Pentru sărbătorirea unui eveniment din viața omului:
 - a) Naștere. Are loc o petrecere cu mai multă lume și cum se chiamă?
 - b) Botez. Se face o cumetrie?
 - c) Datul de grindă la Anul Nou, tăiatul moțului la băeji. Se face o cumetrie?
 - d) Căsătoria, cu nuntă mică și nuntă mare. Cu ce prilejuri se adună lumea la nuntă: la joc, la masă, la biserică. De cîte ori se adună? Sîmbătă seara (la fedeleș sau cum se chiamă în alte părți?), la împodobirea bradului, punerea vrstei, la cununie, etc. De cîte ori se stă la masă și cînd?
 - e) Moarte. Adunarea dela priveghi, cînd duce mortul la groapă, pomana.
3. Pentru lucru:
 - a) Șezători, furci, furcării, strînsori de femei și fete la tors. Sunt șezători de băeji și fete deoparte iar de femei de alta, sau lucrează fetele cu femeile măritate la un loc?
 - b) Clăci: de tors, curățat porumb (cucuruz), de secerat. Se face o clacă pentru gazda de șezătoare drept cinste sau plată? Se face deasemenea o clacă la seceriș sau alteîndva popii sau altcuiva din sat, pentru gătatul cu munca?
 - c) Sfaturi: Cînd și unde s'adună oamenii la sfat?
4. Pentru stat de vorbă sau de poveste și pentru petrecere:
 - a) Pe uliță „de poveste“.
 - b) La joc (horă).
 - c) Adunările cetei băceților la Anul Nou sau la Bobotează (Jordanul), etc.
 - d) Adunările vreunui cerc sau „club“ de bărbați.
5. Alte prilejuri și împrejurări în cari se mai adună lume multă la sate: certuri, bătăi, foc; tocmeți, aldămașuri, tîrguri ș. a.

II. În ce condiții are loc fiecare fel de adunare?

1. În ce scop și din ce pricini? (Ce îndeamnă sau obligă lumea să meargă în fiecare fel de adunare) Temeiuri economice (ca la șezătoare: economie de gaz, lemne), îndatoriri sociale (ca la clacă), motive morale și psihologice: „mai afli cîte ceva“, „cînd ești mai mulți, lucrezi mai cu spor!“, „te 'ndemni la lucru!“; pentru petrecere, etc.
2. Ce pregătiri se face pentru fiecare fel de adunare? Se chiamă, cine-i chiamă cine e chemat? Ce obiceiuri sunt la chemat?
3. În ce timp are loc fiecare fel de adunare?
 - a) în timpul anului. În ce timp al anului nu se țin unele adunări; nu-i iertat și „de ce e rău“?
 - b) în timpul săptămânii. În ce zile nu-i iertat să aibă loc și dece?
 - c) în timpul zilei: de cînd pînă cînd țin fiecare fel de adunare?

4. Unde se ține fiecare fel de adunare și la cine?

- a) Sezătorile (furcile, furcăriile, strînsorile) de băeți și fete sau de femei se fac pe uliță la foc, în casă la o gazdă anume sau cu rîndul?
- b) Oricine poate face clacă sau numai cei bogați, preotul, primarul, etc.
- c) Unde se strînge lumea la horă sau joc: la cîrciumă, în ograda cuiva în sat sau afară din sat pe hotar, pe locul cui?
- d) Unde se adună ceata, și jordanitorii; unde au loc alte adunări de (băeți?)
- e) Unde au loc celelalte adunări: în case, pe uliță, la răs_pîntii?

5. Cu ce condiții are loc fiecare fel de adunare?

- a) Ce plată primește gazda de șezători: în bani, în natură (fuioare, caere, bucate) sau în muncă (o clacă, o zi de lucru)? Ce condiții i se cer pentru a putea fi gazdă? Ce îndatoriri are ea față de șezătoare și aceasta față de dînsa?
- b) În ce condiții se face crara: ce îndatoriri are gazda deoparte și ce îndatoriri are lumea care vine la clacă pe de alta?
- c) Cu ce condiții se face hora sau jocul: cine plătește lautarul, cîrciumarul sau băeții? Fetele plătesc și în ce proporție?

III. Cine ia parte la fiecare fel de adunare: rude, prieteni, străini; cercuri de prieteni; bogați, săraci; pe categorii sociale. Cari adunări și în ce măsură sunt mai strîns legate de o formă statornică de conviețuire, cum sunt d. p. șezătorile un fel de manifestări sociale ale vecinătăților sau cătunelor în cari au loc. Cari sunt mai săritori d. p. la clasă, nuntă, înmormîntare: vecinii, rudele, prietenii? Cine nu poate veni și de ce? Se chiamă, cine și cu ce obiceiuri? Să se alcătuiască statistici de frecvență pe categorii sociale pentru fiecare fel de adunare în raport cu întreaga populație a satului, în deosebi pentru șezătoare, clacă, horă. Se vor întocmi hărți statistice pentru fiecare fel de adunare, de pildă: cîte șezători se fac într'o iarnă și cum sunt răs_pindite pe toată întinderea satului.

IV. Ce se face în fiecare fel de adunare?

- a) Ce se lucrează, cine și cît fiecare dată? Care anume și cît din toată munca satului se împlinește în adunări? (pe cît cu puțință e bine să se întocmească statistici).
- b) Ce se vorbește, discută, povestește: știri și noutăți din sat, ce se pune la cale, despre nevoile vieți.
- c) Cum se petrece: glume, povești, cîntece, jocuri (de societate), joc (dans), mîncare, băutură. Cine dă mîncarea și băutura? (Pentru atmosfera spirituală e nevoie de înregistrare exactă pe cît cu puțință cu ajutorul stenografiei, fotografiei etc.)

V. E. cineva care conduce în fiecare fel de adunare, după care se ia toți cei de față, la cîntat, la joc etc. Cine poartă de grijă pentru buna rînduială în fiecare fel de adunare: gazda, vătaful băeților, cei mai bătrîni, etc. Alte raporturi dintre adunarea ca atare și fiecare membru al ei în parte.

VI. Cercetătorul va nota, paralel cu cele privitoare la ce se face în adunări, și observații asupra ținutei din lume multă a sate-nilor, femeilor, fetelor (Psihologia de masă a sateanului):

- a) Indemnul la lucru.
- b) Rîndul la vorbă; mai vorbăreț sau mai tăcut ca de obicei.
- c) Vorbe cu două înțelesuri, pornografii.
- d) Iși face „coraje” și vint la petrecere, trecînd repede măsura? Alte observații privitoare la felul de a fi și a se purta cu semenii în lume multă.

VII. Căror cauze și împrejurări, specifice fiecărui sat sau unui ținut întreg de sate, se datorește menținerea sau slăbirea puterii de viață a acestor datini, cauze economice, sociale, etc. Cercetarea acestei laturi a adunărilor care va fi făcută pentru fiecare fel de adunare în parte, se găsește în strînsă legătură cu studiul procesului de orășenizare a satului.

Nu socotim cîtuși de puțin complet și desăvîrșit planul de cercetare la teren, pe care l-am schițat mai sus. El se sprijină, cum nu se putea astfel, pe o experiență științifică mărginită la un anumit cîmp de cercetări. E destul ca cineva să fi avut un alt teren de observație decît noi, pentru a putea adăoga dela prima ochire și alte lucruri. Un asemenea plan întreg și desăvîrșit ar fi dealtfel nu numai foarte anevoe de întocmit, dar și inutil, din moment ce materialul complet pe baza căruia fusese alcătuit, se găsește deja cules. Așa încît nu în înșirarea tuturor amănuntelor, posibile în realitatea concretă, stă deci rostul și utilitatea planului de cercetare la teren, ca în fixarea punctelor de vedere generale din care trebuie privit un fenomen, ale cărui întrupări concrete vor putea fi studiate întotdeauna, în toate particularitățile lor, de oricare cercetător științific, după planul de lucru întocmit pentru fenomenul în genere.

Așa fiind vom îndrăzni a crede că îndrumările teoretice și practice de mai sus, cu tot caracterul lor sumar, vor folosi unora mai mult, altora mai puțin, dar nu vor putea strica nimănui din cei cari ar voi să cerceteze la teren adunările de lume multă în satele romînești.

5. După caracterul lor metodologic, indicațiile de mai sus sunt, cum o spune dealtfel și subtitlul, îndrumări practice pentru cercetări de sociologie romînească. Deaceea teorie generală, — cită este și aceea foarte elmenetară, — n'am făcut decît în măsura în care înțelegerea sociologică a problemei o cerea neapărat. Fiind deci vorba de cercetarea adunărilor într'o anumită societate, n'am crezut că e locul să ne întindem în desvoltări speciale asupra problemei pe care fenomenul adunărilor ca formă de conviețuire omească, o ridică pentru sociologia generală, în comparație cu celelalte forme de viață socială cari se întilnesc dealungul societăților

omenești. Pentru cine dorește să urmărească problema mai departe atît pe latura ei teoretică cit și pe cea practică, dăm aci cîteva indicații bibliografice.

Asupra teoriei generale a adunărilor ca formă de viață socială, trebuie consultate capitolele de morfologie socială (Gebildelehre) din tratatele sau alte lucrări sistematice ale celor mai de seamă sociologi contemporani, unde se întîlnesc sub diferite numiri ca Samschaften (Tönnies), Vergesellschaftungsvorgänge, Volksversammlungen, Massenerscheinungen, etc. Intre aceștia sunt de citat în primul rînd Durkheim, Tönnies, Simmel, von Wiese, Th. Geiger, ș. a.

Cercetări concrete asupra structurii și funcțiunii sociale a adunărilor într'o anumită societate dată, în care adunările să fie înțelese ca adunări îndătinate, oarecum normale, obișnuite, așa cum le-am definit mai sus, nu știm să se fi încercat. Adunările anormale însă, oarecum întîmplătoare și excepționale, cum sunt mulțimile sau masele revoluționare și criminale, au fost studiate de psihologia colectivă italiană și franceză dela sfîrșitul secolului trecut. reprezentată prin lucrările unor Sighele Tarde și Le bon. Remarcabile cercetări asupra masselor au făcut după război sociologii germani Tönnies, Geiger, Colm, Vleugels ș. a.

Mai de folos, pentru rosturile practice ale acestui articol, ni se par a fi indicațiile bibliografice în legătura cu tehnica de lucru a unei cercetări sociologice la teren. merită să realizeze în primul rînd o culegere științifică de material documentar. De netăgăduită valoare, e, în această privință, lucrarea clasică a lui Durkheim, *Les Régles de la méthode sociologique*, apărută în 1894, și tradusă în romînește de C. Sudețeanu, în 1924 în ed. Culturii Naționale, București. Cartea este și va rămîne desigur evanghelia oricărui adevărat cercetător al societății omenești. Pe noi ne interesează în deosebi cap. II în care se dau reguli privitoare la observarea faptelor sociale. Indicații asemănătoare se găsesc, în mica noastră literatură sociologică, în studiul introductiv al profesorului Gusti, asupra sociologiei, apărut în fruntea volumului dlui Tr. Herseni: *Teoria monografiei sociologice*, ed. I. S. R. 1934, și anume în cap. 6. Monografia: o misiune științifică, pag. 45—56, în care, pentru prima dată în literatura noastră filosofică, se stabilesc condițiile observației științifice în genere și sociologice în deosebi. La fel sunt de menționat cap. IV (Metodologia generală: observația, teoria inducțiunii și explicația sociologică) și cap. VI (primele trei paragrafe: converbirea sociologică, tehnica lucrărilor și materialul documentar) din lucrarea amintită a dlui Herseni, pag. 108—114 și 138—142. Aceleas reguli privitoare la tehnica cercetării sociologice la teren, ieșite din experiența comună acumulată de Seminarul de Sociologie al profesorului Gusti, în seria de cercetări monografice întreprinse la sate dela 1925 încouace, se găsesc expuse mai pe larg în volumul dlui H. H. Stahl: *Tehnica monografiei sociologice*, ed. I. S. R. 1934, în deosebi în cap. I și II, din care unele pagini cu exemple de o banausică insistență, pot fi lăsate fără nicide pagubă la o parte.

D. C. Amzăr.

PLOUA

de ALICE SOARE

Soarele'ncuiat din zori;
La celula lui de nori
Ploaia pune-acum zăbrele.
Firele de iarbă lungi
Iar înșiră la mărgele,
Toată floarea face pungi!
Vergi de apă bat în ușe,
Haina-i pe femeii mânușă!
Câini cu coada'ntre picioare
— Mici cascade călătoare —
Cătă'n darn miros de soare.
Ca sub vraje de fakir
Peste tot apar în șir
Negre, strălucind și grele,
Largi corole de umbrele.
Plouă, plouă apăsă,
Cerul tot e plumb pisat,
Vântul tae — ferestrău. —
Ca un câine nătărău
Cu mari labe de noroi
Stradă s'a suit pe noi!

Alice Soare

FEBRA

de TEODOR SCARLAT

*De soare m'ascund,
De lună mă tem,
Când în cânt te caut
Sau din slăvi te chem.*

*Dar umbrele's vechi . . .
În țara-mi bolnavă,
Nici-un râset de floare.
Simt morile tăcerii în urechi,
Că-și huruie pietrele măi tare
Și zilele mă dor,*

*Noapțile mă mint;
Peste tot, Noembrie svârle tăvi de-argint,
Iar diminețile,
Da, diminețile toate
Flutură batiste'nsângerate.*

*Cine sunt inimă,
Cine sunt
De m'ascund sub stele și cânt
Spânzurat în fiecare pom? . . .
Ascultă, ascultă și tu,
Cum țiuie furtuna
A sfârșit de om.*

Teodor scarlat

K Y A Z I M

ROMAN

de M. G. SAMARINEANU

Cap. II.

„GUREȘA INVENȚIE A EUROPEI”

În ținutul Salonicului, în regiunea Bitoliei ca și în întinsul întregii Macedonii propriu zise, asprimea dispozițiilor dela Seraskeratul din Constantinopol și teroarea deslănțuită de micii deținători ai forței publice, aruncară sămînța desordinei. Iritațiile sârbobulgare și greco-bulgare se calmară și ura se porni, aliată, împotriva autorității statului Ottoman. Orice omor al jandarmilor, poliției sau al armatei, primea replica unor atacuri în massă, din partea comitațiilor. Jandarmii ajunseseră un fel de vânat, căutat cu predilecție de revoluționari. Și nici coloanele în marș ale armatei nu scăpau tefere când treceau prin defileuri de munți unde comitațiile sau antartții se simțeau tari. Înarmată pentru luptele intestinale cu esență de resentiment național, populația imperiului își uni forțele și și canaliză ura împotriva Statului. Tineretul turc primea această situație ca utilă acțiunii sale. Și o încuraja.

Bulgarii uitară dușmănia lor cunoscută pentru greci și sârbii își stăpîniră aversiunea sălbatecă pentru bulgari. Aromânii incomodau mai puțin planurile de expansiune ale „Megalii idei” a grecilor. Calmantul? Reculegerea pentru marea răfuială care se apropia, răfuiala cu formidabilul dușman comun: Statul.

Mirosea a descompunere pela toate răspântiile, toate încheeturile sclerозate ale vastei mașinării a imperiului, trosneau. Și cuvântul „libertate”, în hamacul de mătase al „Constituției” pogorî. De unde suveica aceia miraculoasă care strecura prin încurcatele ițe ale multiplelor tendințe, trama luminoasă a „libertății” din care se țesea viitorul? Constituție? Ce cuvânt magic!... De unde tâlcul care i se dădea? De unde fu smuls, din ce dicționar care-i împrumuta poleeli și străluciri ce furau ochii și orbeau mîntea?

Constituție!... Doamne, în volbura aceia de oprimare și te-roare, de crime și incendieri, de dispute și dinamitizări!... cine a aruncat acest cuvânt magic în care părea cocoloșită floarea înșelătoare a libertății și a tuturor posibilităților imposibile?

Petcu Ianov, după ce descărcase trei gloanțe în pieptul chiatibului Isnan dela Vilaet, urca râpa, parc'ar fi mers pe netedul asfaltului, forțând butoiășul revolverului care nu vroia să se învârtească. Mai avea două cartușe și nu înțelegea de ce nu luară foc, când trase asupra cafasului Ali.

Cobori din codru liniștit, de dimineață și se duse drept la Vilaet. Chiatibil redactase un raport contra bandelor cari deveniseră de o îndrăzneală îngrijorătoare. Cerea forță armată. Și, semnat de prefect, porni spre Salonic. Dar, raportul, ajunsese în mâna căpitanului grupei de comitații care opera în regiunea Vodenei. Sentința fu dată pe loc. Chiatibil trebuia trimis lui Allah imediat, ca să nu mai fie cine să scrie astfel de rapoarte periculoase. Petcu Ianov se achită de misiunea încredințată de căpitan. Cum apărui chiatibil la poarta Vilaetului, trei gloanțe-l doborâră. Și, după ce, ucigașul, îndreptă țeava asupra cafasului Ali care se arătă în pervazul ușii, nu ca să-l prindă ci, așa, ca să se facă că-și face datoria, și trase de două ori în zadar, — vroia omul să mai omoare un turc și pentru el, din proprie inițiativă — porni, cotind strada la stânga și o luă piep-tiș în sus pe râpă spre liziera pădurii.

— Mai sigur e pumnalul, Petcu, ascultă-mă pe mine, îl întâmpină Iani Vracas care cobora încărcat c'o sarcină de lemne. Nu te trădează ca această gureșe invenție a Europei...

Pentru lumea de aci, orice mașinărie, nu era decât „diabolică invenție a Europei” și-i se opunea adversitate...

— Ba m'a servit destul de bine față de Isnan. Cafasul Ali însă are „timioxil”, răspunse Petcu, forțând mereu butoiășul revolverului, care, în sfârșit, cedă. Ii primeni cartușele trase, înlocuindu-le cu alte trei, așeză revolverul în tocul de piele dela brâu și se trânti pe iarbă, invitând și pe Iani la taifas.

— Mort? articulă cu indiferență Iani, făcând un gest spre prefectură.

Petcu făcu ochi mari, întrebători: cine să fie mort? Apoi, aducându-și aminte de Isnan, aruncă un răspuns, cum alungi o muscă de pe rever, cu gest indiferent, smuls parcă din depărtări, din obscuritatea lucrurilor uitate.

— Dă-l în legea lui de păgân. Mort, sigur!...

Ce repede se irosi subiectul? Ca o picătură de eter. Un om dispărea, știutor de carte, mic de statură, dar cu autoritate; un om care conducea de fapt județul. Și omul acesta se culcase aseară lângă nevastă, își mângâiasse copiii de dimineață, promițându-le halva, pentru la amiază când se va întoarce dela slujbă. Un om a fost suprimat, fiu al unei mame, bărbat al unei soții, tată a doi copii! . . .

Ce importanță are? Petcu regreta că nu-l putu omorâ și pe Ali. Să poată spune aceluia cari l-au trimis: mi-ați cerut unul, iată, vă dau unul și dela mine. Se pregăti el de această fală, dar . . .

— Nu, nu . . . Ali are „timioxil” repetă Petcu, mai mult pentru sine. Apoi ceru o țigare.

Ziua era frumoasă. In codru ciuguleau crâmpene de ciripiri, păsările. Viața se gudura în mișcări feline de nevăstuici și în salturi de veverițe. Urlau și șacali în suflete de oameni însă.

— Poftim?

— Nimic.

Se uitară unul la altul. Ce dușmănie pe ei, până mai ieri! Azi se văd alături. Petcu e comitagiu, știut. Iani e grec. Face naveta antarților, dar nu e antart. A prădat, a omorât, dar nu e hoț de codru. El își prelinge viața între căpitanii de bandă și tâlharii ordinari, trăind totuși acasă. Pentru noul venit în oraș, Iani e un nevoieș care-și duce zilele de azi pe mâine, cărând lemne dela pădure: două sarcini pe măgăruș, una pe umărul lui.

Cei cari îl cunosc mai bine însă, îi duc frica. Și, Petcu, îl cunoaște.

După ce se contemplantă așa, tăcuți, șterși de aversiune, Iani porni vorba.

Dar ce-i cu „Constituția”, Petcule? Eu am plecat după lemne azi din zori și n'am mai aflat nimic.

— Vine, răspunse într'o doară, Petcu.

— Când? întrebă greceul.

— Păi, am auzit că a pornit dela Izmir. Azi, mâine, trebuie să pice! . . .

— Ce zici, frate! . . .

— Păi!

— Și cum va fi cu ea? întrebă minunat Iani.

Petcu stătu o clipă pe gânduri, apoi spuse lipsit de convingere:

— Păi, cum să fie. Iac'asa, bine!

— O aduce Niazi, ori Enver bey, Petcule? — își continuă interogatorul Iani.

— Vine cu trenul până la Vodena, bre cap sec și de acolo o aduc căpitanii noștri, cari vor lua locul caimacamului și al ofițerilor comandanți. Eu i-am spus aseară ajutorului de căpitan, când sortii au căzut pe mine să curăț pe netrebnicul acela de Isnan, că de ne-o sosi „Constituția” aceia, vreau să mă facă șef de gară la Vodena. Nu e treabă și toate trenurile îți aduc rușfaturi!

— Să pui o vorbă bună și pentru mine, Petcule, dacă ai voștri vor aduce Constituția, zise Iani, gelos pe situația amicului său. Să mă facă și pe mine ceva. Căci de o aduc ai noștri, nici eu nu te voi uita!...

— Că bine zici Iani, țășni Petcu, trezit parcă acum. Eu sunt sigur că ai noștri o s'o aducă, fiindcă noi, bulgarii, suntem mai tari. Dar de... cine știe. Poate că voi să fiți mai iuți de picior și s'o prindeți, voi... E bine să ne înțelegem de pe acum între noi. Ori o aduc comitagiile noștri, ori o aduc antartții voștri, noi să fim fixați: eu iau șefia de gară iar tu conducerea trenului. Tu vei fi mai fericit că vei călători mereu. Ce frumos e să fii acum la Bitolia, peste două ore la Florina, le prânz la Vodena iar seara să dormi la Salonic!...

— Frumos, întări transportat Iani Vracas care în viața lui nu mânase de cât măgărușul până în pădure și înapoi, încărcat cu lemne. Dar ce are a face. El va conduce trenul iar Petcu, grădinar și comitațiu în același timp, va fi șef de gară. Așa o vrea Constituția care va veni!...

— Numai să nu întârzie, îngână el neliniștit.

— Cine? — întrebă Petcu.

— Constituția aia!...

— De, mârâi, viitorul șef de gară.

Fiindcă trenul stă ce stă, și, totuși, trebuie s'o pornească iar la drum, Iani strânse mâna lui Petcu și o porni deval, schimbându-și depe un umăr pe altul sarcina de lemne. Și mergea mulțumit că încheiase pact cu bulgarul. Oricine aduce Constituția — oare ce dihanie o fi ea, Constituția, care va putea schimba pe șeful gării dela Vodena prin Petcu și pe mecanicul trenului cu el? — antartții lui ori comitagiile lui Petcu, el era asigurat. Și seara, de bucurie, îi trânti o beție de-i merse pomina. Până nu se simți puternic balansat de viteza trenului și rău smucit până la amețire de curbe, nu ieși din han.

Cât vag în capetele întunecate ale cetățenilor incuți cari, totuși, acționau pentru precipitarea evenimentelor!... Ce vârtej în cenușul plebei care apucase drumul codrilor, de dragul unui ideal

cum trâmbița ea, de dragul unei mai bune rosturi cum era realitatea!...

Dar ce importanță au aceste substraturi sufletești. Atmosfera era încărcată. Furtuna nu putea întârzia.

Junii turci știură să folosească momentul.

Cap. III.

DOUĂ GENERAȚII

Talazurile clipoceau, gudurându-se alintate. Se atingeau de treptele de marmoră ale palatului și se întorceau, onduind oglinda Bosforului. Barca, legată de belciugul enorm înfipt în lespede scării, nu-și găsea astâmpăr. Și se smucea nărăvașe când prin apropiere căte un vapor greoi brăzda apa.

Micul Tahsim, un țănc cu plete blonde și ochii negri, călare pe un Poney miniatural, necăjea pe grădinar, fiindcă nu-i cruța straturile de flori. Cărările parcului presărate cu nisip proaspăt udat cu furtunul, erau drum obișnuit și slobod, deci lipsit de farmec. Bătrânul Gevab era un maniac în cea ce privește ordinea în grădină. Tahsim îl iubea cum numai tinerii turci știu să iubească pe cei vârstnici. Dela 50 ani în sus, turcul își pierde clasa socială și devine „taica” tuturor celor cari n'au depășit 30 de ani. Și e respectat și iubit ca atare, de puii de bogdaproste dezbrăcați ai maidanelor ca și de coconașii feciori de bani gata...

Trecând cu poneyul în goană pe nisip, Tahsim cârmea într'adins și miniatura de sirep atingea cu copita muchi de peluză. Râsul său cristalin care însoțea isprava, atrăgea atenția moșneagului ocupat cu robota prin cine știe ce ungher. Și apărea cu șortul agățat de guler, atârnând până deasupra sandalelor de lemn. Cu barba albă și lungă, mărunț la statură cum era, Gevab părea un pitic de ghips.. Și venea amenințând cu bunătate...

— Diavol mic și dulce, iar mi-ai făcut posna... Și se făcea că-l fugărește. Tahsim trecea în goană și cum se vedea scăpat de prisoarea moșului, zbugnea iar în răs:

— Taică Gevab, taică Gevab, vezi că nu m'ai plins!

Bătrânul îl pierdea din ochi.

— Te-o prinde moșu, n'ai grije... Și iar se făcea că-l fugărește și iar gunguritul râsului se pornea... dând viață vastului parc în

care nu călca picior de străin. Dela fereastră, de după cafes, Zulhi urmărea scena cu ochii iluminați de dragoste. Ce ciripit duios, ce tril dumnezeesc, pentru sufletul ei de mamă! . . .

Scena se lungea de multe ori ceasuri întregi. Zulhi îi punea capăt, îndemnând pe micuț să îmbrățișeze pe grădinar și să urce la ea. Geafer, sărutându-l, îi încărca brațele cu jerbe de flori dintre cele mai alese, pentru hanâm Zulhi, stăpâna adorată. Era singură de ani de zile, cu stăpânul, Kyazim bey, soțul ei, îndepărtat, prin fundul Macedoniei. Și nu știa prin ce atenție să-și exprime o infimă parte din grija pe care i-o purta.

În palatul imens de pe țărmul vrăjit al Bosforului, viața se prelingea, ca o șuviță de apă cristalină printre petale de trandafiri. Luxul încăperilor, cu mobilierul de abanos incrustat în sedef, cu covoarele de Șiraz cari acopereau până la ultima palmă pardoseaua, și cu femeile de serviciu cari se strecurau pe vârful picioarelor, apărând și dispărând după perdele grele de brocart, nu avea nimic țipător. Părea ceva inerent ansamblului arhitectonic. Din parcul imens care se întindea în sus, cuprinzând trei dâmburi, dintre leandri și cactuși, palatul monumental, răsărea pe malul Bosforului ca o superbă garnitură, complectând un întreg complex artistic.

La dreapta, un zid gros și înalt cât o fortăreață hotărnică vecinătatea unui serai, reședință a Padișahului. În jur, cazărmi, cu trepidația caracteristică puternicelor garnizoane, pururi gata de alarmă.

Era palatul de zestre, oferit de tatăl ei, fost înalt demnitar al statului și om de incredere al sultanului. Sub zidurile acestei clădiri fu măcelarit apoi, sub ochii ei, bătrânul disgrațiat care se opuse internării în haremul Padișahului a fiicei sale Zulhi. Refuzul ei, intransigența tatălui, cauzară multe necazuri întregii familii a lui Zulhi. Crescută la pension în occident, în Elveția, ea cunoștea lumea altfel de cât compatrioatele ei din aceiași clasă socială. Insoțită de bătrânul vizir, tatăl ei, vizită Germania și Franța. Idealul ei pentru viitor, deci, purta alt timbru. Vroia să-și fixeze viața omenește, alături de un bărbat pe care să-l iubească și să o iubească. Misterul haremului imperial după care tânjeau multe din prietenele ei? O degradare. O noapte petrecută în brațele sultanului, îți deschidea drum în lume. Soțiile marilor comandanți și ale suspușilor dregători, erau recrutate dintre bipedele din gineceul imperial cari își sacrificaseră fecioria pe rugul voluptății lui Abdul Hamid.

Ea refuză.

Iar vizirul, tatăl ei, deși cumpăni consecințele refuzului, o binecuvântă.

— N'am odraslă pentru înalta grație a Stăpânului meu pe care îl iubesc și îl slujesc cu credință, răspunse crainicului care veni să-i comunice marea favoare ce i-o face Padișahul. Și fiindcă îmi dau seamă de cea ce însemnează să înfrâng dorința Inaltului Stăpân, aștept liniștit verdictul! . . .

Seara aceia nu fu deranjat de nimeni. Acasă, află pe Zulhi alarmată. Și la ea veniseră vestitori.

— N'am putut, tată. Mai bine omoară-mă!

— Dumnezeu să te aibe în paza sa Zulhi, îi zise el, sărutând-o pe frunte.

A doua zi o patrulă îl ridică de pe divan unde își sorbea narghileaua. Iar seara, fu adus sub zidul casei, chiar sub ferestrele unde se afla Zulhi și, decapitat.

La Berlin, pe când se afla în voiaj cu tatăl său, după terminarea anilor de pension, Zulhi revăzu pe prietenul copilăriei sale, Kyazim. Sublocotenent, își complectă studiile militare într'un regiment de honvezi. Petrecură câteva zile împreună, sub ochiul ocrotitor și indemnul incurajator al bătrânului.

Intr'o seară deșertară un pahar de șampanie în sănătatea tinerilor. Logodna era inițiată. Se va desăvârși la Constantinopol, după întoarcerea lui Kyazim. Mai avea câteva luni și-și termina stagiul.

Când se întoarse pe malurile Bosforului, Kyazim găsi o atmosferă neprielnică. De sus, din cancelaria imperială, o aversiune se prelingea în drumul lui. Abia își luă în primire locul din garda Majestății Sale, și fu trimes într'o misiune în fundul Asiei, unde urma să rămână câțiva ani.

— Până s'o vindeca Zulhi de gărgăunii dragostei pentru el, spuneau inițiații în tainele dela Dolma Bagdje.

Zulhi își purtă doliul cu resemnare pentru tatăl măcelărit și așteptă cu încredere întoarcerea logodnicului. Nu se văzură în răstimpul cât Kyazim a stat la Constantinopol, nici la plecare nu-și putură lua adio unul de la celalt. Își comunicară credințele, unul altuia, prin mijlocirea oamenilor de încredere.

— Nu voi trăi de cât pentru Zulhi, iar dacă voi muri, cu numele ei pe buze îmi voi da duhul, spuse el mesagerei.

— Viața mea nu va fi de cât o împletire de nădejdi pentru un viitor alături de Kyazim, fu răspunsul.

Trei ani se scuseră, fără schimb de scrisori, dar cu încredere nestrămutată unul într'altul. Kyazim se întoarse locotenent și cu elogii în memoriu. Sultanul uitase afrontul. Atâtea circaziene umpluseră golul în harem, atâtea grecoaice și tinere musulmane!... Gineceul lui era un mozaic rar de frumuseți tinere!...

Incuviință deci căsătoria, iar unchiul Hafiz-Ul-Alli, oferi cu mândrie, lui Kyazim, mâna nepoatei sale Zulhi. Tinerii căsătoriți, dincolo de zidurile palatului lor, păzeau tradițiile strămoșești. Era greu să se ia la răfuială cu rugina milenară. În casă însă, afară de decorul musulman, trăiau viața europeană. Zulhi primea și citea mare parte din revistele și jurnalele din occident; își formase o bibliotecă bogată din tot ce apărea nou în Franța și Germania. Era la curent cu moda, cu mișcările feministe din aceste țări și nu neglija nici politica internă a imperiului. Când se plictisea de lectură, smulgea armonii duioase clavierului. Cu toate acestea nu disprețuia nici tamburul național pe coardele căruia, degetele ei fine, brodau manele în cari se văitau generații întregi de nefericite osmanlii, tiranizate.

— Puțin aer, Kyazim, dragul meu, puțin aer primenit, nu ar strica împărăției noastre, spunea ea soțului, lăsând să-i cadă, alături pe mindir, tamburul.

— Va veni ziua, raza mea de soare, când vom deschide larg ușile și ferestrele pentru aerisire. Prea miroase a mort în țara aceasta!

Trecură doi ani. Nașterea lui Tahsim, strănse în încăperile palatului lor, mulțime aleasă. Unchiul Hafiz-Ul-Alli, radia. Un strănepot!...

Dar seara acestei zile de care se aninase fericirea familiei, prin noul venit în lume, marcă definitivă ruptură între unchi și nepoți. Hafiz-Ul-Alli, trecând pragul, întoarse piatră, semn că nu va mai reveni. Și nu reveni de cât în nenorocita zi când află de crima dela Elasona.

Ce provocă această ruptură? O discuție dintre el și Kyazim. Fericiti amândoi, se întinseră la taifas, deșertând repetate păhărele de rachiu. Erau doi poli opuși. Hafiz-Ul-Alli reprezenta o generație a cărei stea apunea; Kyazim marcă zorii unei alte epoci. Și ciocnirea a fost puternică. Hafiz-Ul-Alli nu cunoscuse până în seara aceia de cât înfățișarea chipeshă a nepotului, cumînțenia și bună-

tatea lui. Mai știa că e curajos, și că-și făcea datoria ireproșabil în serviciu. Ce elabora uzina gândurilor sale însă, în ce ritm îi bătea inima pentru obșteștile treburi, abia acum află!...

„Vremuri noi”, „Constituție”, „Corpuri legiuitoare”, „aerisirea țării”, „libertatea individuală”... erau bolovani cari se rostogoleau prăpăstios în urechile bătrânului, urniți de nepot.

— Peștii Bosforului, te vor înghiți, fiule, îi prezise el, sculându-se revoltat să plece. Străinătatea unde nerozii te-au trimes, ți-a vârat gârgăunii aceștia. Ideologiile sunt bune. Iși au rostul lor însă. Cei cari preconizează astfel de bazaconii uită sau nu cunosc realitatea. Noi, musulmanii, suntem un popor asiatic. Ne-am suprapus nepoftiți în acest orient al Europei, grație vitejiei strămoșilor. Și ne-am menținut prin „tradiția ruginită” cum îi zici tu. Puterea noastră a fost și este, tocmai în cea ce găsiți voi, tinerețel exaltat, habotnicie.

— Dar credința e rău tâlcuită la noi, unchiule. În loc de comuniune cu puterea divină, ea e potențial pentru ignoranță.

— Credința e credință. Prin ea, „potențial al ignoranței” după cum spui tu, ne-am menținut artificial aproape cinci secole în Europa. E tăria noastră. Rugină, dacă vrei. Dar rugină care leagă frânturi de metal. Eu i-ași zice sudură.

Nu începeți să piliți, să șlefuiți, ca să ne dați înfățișare nouă. Lăsați „pasul vremii” și „civilizația” pentru alții. Arhaismul ne priește nouă. E cimentul care ne ține bloc. Când luptătorul nostru nu va mai avea convingerea că moartea eroică, în slujba patriei, a semilunei și a Padișahului, îi mai deschide perspectiva munților de pilaf și a râurilor de lapte în lumea cealaltă, energia rasei s'a frânt. Și va trebui să ne facem bagajele ca s'o pornim din Balcanii europeni, spre stepele din cari am purces. Și de ce, mă rog, să nu lăsăm poporului această iluzie? Dece să nu creadă că binele vecinic e în lumea cealaltă și nu aici? Nu-l face mai bun cu semenii săi? Iar necazurile vieții nu le îndură cu mai multă ușurință, știind că după moarte îl așteaptă nirvana?

Școală? Libertate?... Lasă. Nu noi suntem sortiți să inventăm praful de pușcă. Noi să ne căutăm de treabă. Avem un mozaic de popoare sub sceptrul Padișahului. Formează tot atâtea puteri centrifuge. Cum vom slăbi puțin dârlogii, au luat-o razna pe câmpii.

— După teoriile dtale unchiule, noi trebuie să ne autocondamnăm la trogloditism. Nu școală, căci nu vom inventa praful de pușcă. Nu libertate, căci slăbim dârlogii și apucăm câmpii!... Să-mi

dai voe să fiu de altă părere. Să mă tem numai de întuneric, nu și de lumină și să mă îngrijoreze absurditatea absolutismului, nu libertatea. Dacă masa mare a naționalităților ar fi un cârd de struți cari își vără capul în nisip, ași accepta argumentele d-tale. Când stă cu ochii țintiți spre lumea largă însă, când supusul turc capătă pașaport și poate trece frontiera spre țări cari ne sunt superioare, crezi că nu se întreabă în sinea lui, de ce la noi nu e așa? Și, întorcându-se acasă, nu-l apasă răul? Și nu acționează în ascuns? Ce sunt bandele de comitații și antarți, dacă nu solii unor deziderate cari se vor realizate?

— Sunt bandele de ucigași ale unor vecini cari ne doresc dezmembrarea, ca să rupă ciosvârte din trupul țării noastre!

— Și de ce gălesc sprijin în rândul cetățenilor noștri? Fiindcă nemulțumirea de aci îi cocoloșește. E un val de nemulțumire mult mai amenințător, unchiule, de cât grija desmembrării care te frământă pe dta.

Politica struțului care-și vără capul în nisip când se simte la răspântie, eu o văd în concepția conducătorilor noștri. Fiindcă nu vrea să vadă răul care se întinde, își vără nasul în scoarțele Coranului, caterisind pe cei cari îndrăznesc să le arate realitatea...

Ceea ce-i spunea Kyazim, îl scoase din sărite. Totuși se stăpâni și cu o voce îndulcită îi spuse, înainte de a trece pragul:

— Allah să-ți lumineze cugetul, fiul meu, ca să nu cazii în vr'o aventură care să te coste scump. Gândește-te de acum că ai copil căruia trebuie să-i călăuzești pașii în viață. Facă Profetul ca eu să fiu nevoit să recurg la sprijinul tău, nu tu!...

Și se duse. Anii se scurseră fără ca Hafiz-Ul-Alli să-și mai vadă nepoții. Suferea de dorul micului Tahsim. De câte ori nu rămânea pe gânduri, încercând imaginativ să și-l închipue. „O fi blond?. O fi brun? Acum împlinește trei ani, acum patru!...” Blestemată discuție care-l divorțase de ai lui. Pentru vorbe cari poate, nu exteriorizau de cât dispozițiunile sufletești ale unei clipe, să se priveze el de ciripitul unui copil și de mângâerea unei nepoate ca Zulhi!...

Din când în când ajungeau până la el însă șoapte despre Kyazim cari îl îngrijorau. Și atunci îi apărea vie scena din seara nașteri lui Tahsim. Ce ochi luminați avea Kyazim când îi vorbea de reforme! Și ce trăsnete lansau privirile lui când stigmatiza absolutismul!...

Când s'a adus în discuție avansarea locotenentului Kyazim la

gradul de căpitan și apoi a căpitanului Kyazim la gradul de bim-bașa, superiorii săi nu aveau de cât cuvinte de laudă. Hafiz-UI-Alli rămânea rezervat în fața entuziasmului general. Era mândru că unicul nepot al lui e viteaz, harnic și camarad cum rar se gă-sesc doi. Știindu-i concepțiile, îl rodea teama. Durerea lui va fi cu atât mai mare cu cât acela care se va năruia va fi fost mai meritos.

De un an, veștile cari veneau din Macedonia erau din ce în ce mai rele. În cadrele armatei, începură să mijească idei conspirative. Nici un fapt palpabil încă, dar rapoartele secrete, deși ticluite dibaci ca să nu alarmeze, semnalau, din când în când, câte un crâmpeli de frază suspectă, o privire semnificativă, o aluzie. Apoi, mai târziu, au fost receptate scrisori cu conținut tainic. Fraze de pură politeță, erau frânte de întrebări de afaceri ca să se închee apoi cu injurături grosolane. Cerberii siguranței Padișahului și ai ignoranței generale, tâlmăciră în felul lor aceste scrisori și purceseră la măsuri. Sultanul, pus la curent cu molima aceasta care s'a ivit în cadrele armatei din Macedonia, avu nopți și mai agitate. Într'o zi opri la masă pe Nișet pașa, fostul lui aghiotant, acum mareșal al Curții. După copiosul dejun, trecu în camera sa de lucru și semnă iradeaua prin care-i încredința comanda trupelor din întreaga Macedonie, dându-i puteri discreționare.

— Majestatea Voastră poate fi liniștit din clipea aceasta, fu asigurarea lui Nișet pașa, primind din mâna Sultanului iradeaua.

Sultanul zâmbi. El și liniștit!... când o hecatombă de condamnați de el la moarte, își ridicau din adâncul Bosforului sau din fundul Puțului de sânge dela Yedikule, blestemul! El și liniștea! Erau două antiteze. Între el și liniște era o întreagă vale a plângerei, cât întinsul imperiului dela hotar la hotar!...

— Bine, bine, fu răspunsul Padișahului.

Numirea aceasta, deși nu avea nimic extraordinar pentru obișnuinții înaltelor dregătorii și nimic nou pentru marea masă a cărmuitorilor, alarmă pe marele vizir.

După masă, la ora de tabiet, când se întâlnește cu Hafiz-UI-Alli, la obișnuita cafea și partidă de table, îi comunică și acestuia în-grijorarea.

— Macedonia pare cazanul lui Satana, începu el.

— Iarăși comitații? Iarăși ghiaurii se mănâncă înde ei? întrebă Hafiz-UI-Alli.

— Astea-s floare la ureche. E ceva mai grav, Hafiz bey efendim!...

— Mai grav? întrebă speriat unchiul lui Zulhi.

— Da.

— Bulgarii?

— Nu.

— Grecii?

— Nu.

— Albanezii?

— Nu.

— Atunci, cu siguranță, sârbii?

— Armata, noastră, Hafiz bey efendi... Armata, stâlpul puternic al Padişahului și al semilunei, armata, ne este contaminată. Ne prăbușim!...

— Ce spui, Veli bei efendi?

— Da, ne prăbușim!

— Și ce vrea armata?

— Aerisirea țării, libertate pentru cetățeni, schimbare de regim!... iată ce vrea!...

Hafiz-UI-Alli îngălbeni. A mai auzit el aceste cuvinte. De ce îi apărură în imaginație tabloul din casa nepoatei sale? Și de ce buzele abia se stăpâniră să nu rostească: Kyazim?

— Dar dacă știți cea ce se petrece în cadrele armatei, de ce nu luați măsuri? întrebă el neliniștit.

— Azi, Padişahul a semnat decretul prin care numește comandant al trupelor din Macedonia cu puteri discreționare pe Nişet Paşa.

— Nişet!... exclamă Hafiz-UI-Alli. Dece tocmai Nişet? Sunt Paşi cu trecut valoros căroră li se putea încredința această misiune. Avem generali cari, în vremuri de grea cumpănă, au dovedit Majestății Sale că dispun și de energie, și de pricepere și de tact. De ce tocmai Nişet? întrebă din nou Hafiz-UI-Alli.

Întrebarea îi rămase fără răspuns. Marele vizir își pusese și el această problemă când află de firman. În rândul demnitarilor cari aveau acces la Curte, mareșalul Nişet Paşa avea o poreclă: gelatul. Prost și încult, era de o sălbăticie care-i justifica porecla de gâde. Prin cruzime, dobândi încrederea Padişahului care-l luă, pe vremuri, aghiotant. Și tot prin această calitate ajunse, mai târziu, mareșalul curții. Sultanul avea nevoie de el, pentru execuții cari nu trebuiau să ajungă la cunoștința terților. Nişet, în calitate de

aghiotant, se ducea personal și ridica din alcov pe cel destinat de Sultan morții și-i făcea de petrecanie.

— A dispărut directorul siguranței.

— Nișet fusese pela el?

— Da.

Erau deajuns aceste relații. Se știa.

Intr'o noapte, eunucul unui vizir, veni să încunoștiințeze pe marele vizir că Nișet a venit să invite, din partea Padișahului, pe stăpânul său. Două ore s'au strecurat dela plecare!...

— Il plâng și eu cum trebuie să-l plângeți și voi, îi tăe vorba marele vizir. Mi-a fost un colaborator valoros. Păcat.

I-a fost de-ajuns să afle că a fost ridicat de Nișet ca să pună diagnosticul morții. Așa a și fost. Nimeni n'a mai putut da de urmele ministrului.

Acum Nișet era trimes în Macedonia. Însemna că provincia aceasta era condamnată la moarte.

— Nepotul tău, Kyazim, se află într'o garnizoană macedoneană, mi se pare, întrebă într'un târziu marele vizir pe Hafiz-Ul-Alli. Ar trebui să-l mutăm de acolo, până nu ajunge Gelatul să-și ia postul în primire.

— Cred că nu se mai poate, articulă desperat, bătrânul. În gaură de șearpe să se ascundă și va fi scos de Nișet. E o răfuială veche între gelat și familia mea!...

— Atunci e rău, Hafiz bey.

— Rău, Veli bey!

Despărțindu-se de Marele Vizir, bătrânul Hafiz-Ul-Alli se îndreptă spre casă. Pentru prima dată avu un impuls irezistibil să-și calce jurământul și să se ducă la Zulhi. Se învinse însă și intră la el. Ca să-și împace conștiința totuși, trimise un răvaș lui Zulhi prin care-i făcea cunoscut numirea lui Nișet Pașa și o ruga să atragă atenția lui Kyazim să fie cu ochii în patru. Va fi urmărit, va fi săcâit, poate și umilit, îi spunea bătrânul. Să aibe răbdare și să îndure până trece furtuna.

Zulhi mulțumi unchiului, fără să-i facă vr'un reproș că au trecut atâția ani de când n'a venit să-și vadă strănepotul. Și scrisese imediat lui Kyazim, arătându-i pe larg situația. Îi ascunse motivul urei lui Nișet Pașa. Era și dureros și josnic!...

Gelatul își pusese în gând să se introducă în sufletul lui Zulhi. Auzise de frumusețea ei. Apoi, faptul că Sultanul o dorise în harem, era dovadă că nepoata lui Hafiz-Ul-Alli, soția ofițerului Kya-

zim, e o femeie de rasă. Puternic se ştia. Temut de toată protipendăda Constantinopolului, la fel. Ce femei nu cade în faţa acestor disponibilităţi bărbăteşti. De aceea a făcut tot posibilul şi îndepărtă pe soţ. După ce-l colindă prin diferite garnizoane: Adrianopol, Salonic şi Monastir, îl înfundă în depărtările Macedoniei tesaliene, la Elasona.

Şi dădu asalturi repetate porţilor palatului din vecinătatea seraiului imperial. Oamenii de încredere din jurul lui Zulhi ştiură să răspundă forţei cu forţa. Locuinţa unei hanâm e sfântă. Domiciliul unei musulmane e inviolabil. Nici un procuror, nici o iradea, nu pot înfrânge tăria acestei tradiţii. Şi, Nişet, trebuind să acţioneze pe cont propriu, acolo unde însuşi Padişahul fu înfrânt, risca totul. Precauţiunile excesive, îi folosiră într'atât în cât încercările sale să fie păstrate în taină. Orice divulgare, orice publicitate, i-ar fi adus disgraţia şi, poate, o comdamnare aspră. Nu reuşi să cucească pe frumoasa Zulhi, căreia îi promisese căsătoria, Kyazim urmând să dispară, după metodele atât de simple şi atât de des aplicate de el...

Infrângerea aceasta îi spori ura. Şi, într'o zi, avu o ieşire violentă faţă de bătrânul Hafiz-Ul-Alli. Din senin. Acesta era prieten cu Marele Vizir însă. Şi oricât de tare se simţea Nişet, nu vru să întindă prea mult coarda... Mocnea în el ura, şi aştepta ocazia, să izbească în cei scumpi lui Zulhi. Doi erau aceştia: Kyazim, soţul şi Tahsim, fiul. Cum ultimul era copil, fulgerile răzbunării vor cădea neîndurătoare asupra maiorului.

Ieşind din cancelaria imperială deci, Nişet paşa se frecă vesel pe mâini. Demnitatea care-i se încredinţa şi-avea părţile ei rele. Când eşti obişnuit să trăieşti la Constantinopol, în preajma unui potentat ca Abdul-Hamid, nu-ţi surâde deloc viaţa într'un sat. Mai ales într'un sat macedonean, unde lumea vegetează iar cel mai elementar confort e absent.

Dar demnitatea aceasta îi dădea posibilitatea răzbunării. Kyazim îi era în palmă. Va şti să-l strivească.

Că s'a înşelat în calcule? Nici vorbă. Teroarea marilor demnitari ai Constantinopolului, gelatul Nişet, muşcă ţărână în piaţa pietruită a Elasoniei.

M. G. Samarineanu

PENTRU EMIL CIORAN

de CONSTANTIN NOICA

Cred că există o anumită morală și printre lucrurile spiritului. Socotesc astfel că nimeni nu are dreptul să vorbească despre aventură atunci când a trăit toată viața numai în aventură; dar, la fel, niciun înțelept nu poate da poezii afară din Cetate, dacă nu s'a întâlnit niciodată cu poezia însăși.

Iată de ce mi se pare că Emil Cioran are dreptul să vorbească despre orice, sau, în orice caz, despre multe lucruri. Are dreptul să vorbească despre desperare, căci a întâlnit lumile împăcate ale gândului. Are dreptul să vorbească despre barbarie, pentru că s'a supus disciplinelor și muncii. Are însă mai ales dreptul să vorbească împotriva cărților și cumișenilor lor, pentru că și-a dat câțiva ani de tinerețe spre a trăi numai printre cărți și numai printre lucruri cumișii.

Nu putem cere oricui să înțeleagă o carte ca „Pe culmile disperării”. Sunt oameni cari au filosofat sub semnul lui Titu Maiorescu; nu li se poate vorbi lor despre barbarie. Alții au trăit și cred în virtuțile școalei; ce sens poate avea desperarea pentru ei? Dar nu-și poate da seama un om tânăr de azi, care a trăit dezastrul tuturor valorilor și aproximarea tuturor certitudinilor, că o carte și o existență ca cea din „Pe culmile disperării” sunt cu puțință?

Poate că nu. De ce să n'o mărturisesc deschis? Nici eu nu înțeleg bine cartea lui Emil Cioran. Nu înțeleg bine de ce urăște el tot, tot ce e formă, tot ce e alcătuire, deci tot ce este. Nu-mi dau seama cum poate fi într'un spirit, atâta gust pentru neliniște, atâta gust pentru dezordine, încât să nu-l mai mulțumească îngrozitoarea neliniște și patetica dezordine pe care o întâlnești în câmpul culturai și valorilor ei. Mi-a plăcut să cred, și sunt încă incredințat, că nu trebuie să ieșim din cultură pentru a ne deslănțui; ci că însăși cultura omenească este, într'un anumit sens, nebunie și deslănțuire. Înțeleg absolut tot, înțeleg și urlatul, mi-am spus odată. Dar nu se poate striga orice, chiar o propozițiune geometrică? Iar dacă cineva, ca Emil Cioran, vine și povestește, după sugestia lui Nietzsche, că universul este mai ales univers muzical și că suntem niște surzi noi cei cari nu auzim marile cântări ale lumii, — îmi amintesc de experiența aceea curioasă din fizică, prin care se arată că, la o anumită înălțime, sunetul se prefăce în lumină, și proclam atunci că, dincolo de universul muzical, stă universul luminos.

Deci nu înțeleg bine cartea lui Emil Cioran. Dar nu m'am gândit nicio clipă să pun la îndoială sinceritatea gândului său. Nu numai că nu m'am gândit, dar nu m'aș fi așteptat s'o facă alții. Sunt mâhnit că au făcut-o și, pentrucă îi știu de bună credință, însemn mai jos cele ce știu despre o vieață, cu gândul că îi voi ajuta să-și revizuiască părerea. Să mi se ierte dacă vorbesc despre un om și o existență. De când îmi cunosc generația ea vorbește despre lucruri impersonale; dar foarte adesea în dosul acestor lucruri se ascundeau oameni și existențe. Deci să vorbim odată deschis despre o existență.

Am auzit de câteva ori pomenindu-se de farsă, cu privire la atitudinea din „Pe culmile disperării”, și am rămas uluit. Cum poate fi vorba de farsă în cazul unui om care se leapadă de ce are mai bun, pentru a se avânta într'o atitudine plină de riscuri? Și acesta e cazul lui Emil Cioran. Un om care și-a petrecut anii de Facultate în bibliotecă și numai acolo; care poate, n'a lucrat sistematic și cu fișe, dar a citit enorm și cu căldură; care deci putea scrie oricând o carte despre sau o carte cu citate și cu referințe, pe placul tuturor — se leapadă de tot ce a agonisit și se descătușează. Iar ceilalți spun că minte. Minte pentru a reuși.

Și mă gândesc la cei cari mint cu adevărat. Cari vorbesc despre barbarie când au fost toată vieața niște barbari, dar lasă să se creadă că au practicat și alte valori. Oameni ce n'au citit niciodată atent o carte și se ridică împotriva cărții ca și cum ar fi dezahezați. Cum se va fi simțind Emil Cioran printre ei?

N'am să pot niciodată înțelege cum a fost trecut și Emil Cioran în rândul acestora. Ceea ce i se poate reproșa e tocmai prea marea sa sinceritate. Ce simplu, ce comod ar fi fost pentru el să trăiască din probleme de împrumut! Și pentrucă n'o face, pentrucă nu vrea să simuleze, ca atâția alții, — minte.

Bine, minte. Nu se poate aduce nimic împotriva unei astfel de afirmații, și încep să regret că am încercat-o. Cinstea unui om nu se apără. Dar mi se părea clar, turburător de clar că spiritul care a scris „Pe culmile disperării” este sincer chinuit.

Și apoi mai era ceva: nu toate deslănțuirile se aseamănă. Mi se părea că deslănțuirea din cartea aceasta putea fi recunoscută de oricine ca aparținând unui spirit cult. Că deci fiecare trebuia să vadă în cartea lui Emil Cioran aceea ce tocmai el a voit să ascundă: seriozitatea lui, cultura și pregătirea lui de specialitate, onorabilitatea lui incontestabilă. Și că puteau cel mult râde de el: Vezi, să-i fi spus, și în desperare a trebuit să vorbești frumos.

Iar acum mă gândesc cu un simțământ de înfiorare: ce fel de oameni suntem! Când un dobitoc de licean rămas repetent se sinucide, inimile noastre se ntristează. Iar când un om se așează gol în fața vieții și morții, chinuindu-și sufletul cât pentru zece sinucideri — noi spunem că minte.

Nu e nimic, Emil Cioran, tu minți. Dar poți să minți înainte. Eu te cred.

Constantin Noica

SCRIITORI ȘI CARȚI

de OCTAV ȘULUȚIU

N. IORGA: O VIAȚĂ DE OM. (Vol. III. Spre înseninare)

Al treilea volum al memoriilor lui N. Iorga, cuprinde perioada de după război până astăzi și constituie o icoană a ceea ce n'am știut noi să facem pentru a merita victoria. După cum în al doilea volum autorul ne-a arătat lipsa completă de pregătire morală ca și materială cu care am intrat în război, așa acum ne arată lipsa de conștiință a marei răspunderi care se leagă de destinele unei țări mărite. Ca și până acum, conducătorii sunt de o revoltătoare lipsă de înțelegere față de realitățile naționale. Nici-un ideal serios nu-i călăuzește, de nici-o operă pozitivă nu-și știu lega numele. N. Iorga ni-i arată pe toți, în golițiunea lor pretențioasă, mai ales pe bătrânii liberali, oameni ruginiți într-o concepție care nu mai avea potriveală într-o țară nouă, unde trebuiau legi noi. Figura lui I. C. Brătianu apare dintre aceștia cu mai multă forță zidită. Impotriva lui se poate spune că N. Iorga nutrește o ură neîmpăcată. N. Iorga nu vrea să ne spună că Ion I. Brătianu a fost un om de mare energie, de autoritate, de conducere, om care înțelegea realitățile politice și știa să le folosească. N. Iorga nu vrea să vadă în el decât un ambițios și un profitor al slăbiciunii Regelui Ferdinand I. Și N. Iorga n'are dreptate. Chiar în faptele pe cari le arată el, figura lui Ion I. Brătianu apare mai mult ca a unui indemânat om politic, decât a unui ambițios ordinar. Căci pe când ambițiosul de rând e frecvent în politica românească și se manifestă prin nerăbdare, prin gălăgie și bruschetă, tăcerea și cumpătarea lui Ion I. Brătianu dovedeau calități, de tactician, de inteligență luptătoare. N. Iorga se lasă orbit de pasiune și prezintă un Ion I. Brătianu diformat... Evident e vina memorialistului, iar nu a istoricului care e prea deseori absent în această lucrare. Preocuparea de căpetenie a acestor memorii este să justifice un om, nu să prezinte științific o epocă. Dar epoca în care acest om trăiește cu forță. Căci în jurul lui Ion I. Brătianu, în jurul Mareșalului Averescu și a câtorva, foarte puțini mai mici oameni cum se cade, roește în mulțime marea turmă a politicienilor români, venali, corupți, murdari, preocupați numai de interesele partidului și de interesele lor, ca și de ambițiile mărunte. Peisajul politic pe care îl fixează N. Iorga e dezolant prin egoismul patimilor acelor cari-l alcătuiesc și înspăimântător prin veridicul lui. N. Iorga exagerează când îl judecă pe Ion I. Brătianu așa cum a făcut-o și în vol. II. Dar când arată cangrena vieții politice ro-

mănenеști, mai imorală decât îi poate fi permis unei vieți politice atunci nu exagerează.

În jurul tuturor marilor reforme, în jurul tuturor legilor importante, nu se agită niciodată grija de viitor și de patrie. Tratatul de pace, reforma agrară, constituția reformată, sunt realizate toate într'o atmosferă de inconștiență și de stupiditate. Parlamentul ajunge un câmp de luptă unde bătaia se încaeră, unde pumnii și înjurăturile curg, urnele sunt date peste cap și se destupă flacoane rău mirositoare. Moravuri infecte sunt introduse în acest Parlament al cărui aspect îl schițează în aceste linii de o rară ironie:

„Deocamdată, mai vie era pornirea de ură contra liberalilor din partea aglomerației sătești, care, în anume momente, pornia cu un urlet fioros spre băncile din dreapta, unde, supt conducerea d-lui Duca, un muget de acciași extensiune îi răspundea imediat”. (p. 17).

Între dictatura lui Ion I. Brătianu și Parlamentul infect ca aspect opoziția își desfășura eforturile de parvenire la putere, nejustificate de nici-un merit. Comedia fuziunii dintre naționaliștii ardeleni și țărăniști este un capitol de mare artă memorialistică, în care N. Iorga s'a întrecut pe sine. Ezitările ardelenilor, lungile petrectări ale lui Iuliu Maniu, pe atunci bolnav la București, agitările paiațerești ale lui Ion Mihalache exponentul pitoresc al unui popor care nu vrea să se conducă, ci vrea să fie bine condus, toate acestea iau sub pana memorialistului aspectul lor ridicul.

Dintre oamenii politici N. Iorga descrie cu simpatie pe Tache Ionescu, a cărui umbră trece prin carte lunecând delicat, pe Dr. N. Lupu, pe atunci încă un om serios, pe M. Popovici și pe Mareșalul Averescu. Acestuia din urmă N. Iorga îi face o caracterizare de a rară vigoare:

„Dar cine cunoaște pe generalul Averescu, știe că doi oameni se luptă în această neobișnuită și atât de complexă personalitate: o deciziune promptă, necruțătoare, fără considerații și fără milă, sfidând toate riscurile, dar, în momentul executării, care nu se prezintă în condițiile, perfect calculabile, ale unei acțiuni militare, comandantul deprins să fie ascultat fără șovăire face loc omului care numai prin atâta inteligență și muncă și-a câștigat cu greu locul în lume, omului care e deprins să asculte să se supuie. Și în alte împrejurări se va putea observa aceeași dualitate, catastrofală pentru cine vrea să îndeplinească un rost de dictatură națională.” (p. 70).

Rânduri cari se completează cu acest magistral portret: „... un om foarte socotit, observându-se în cele mai mici detalii, lucrând pe câmpul politicii ca pe acela al meseriei sale, extrem de fin și gășind cuvinte de o tăioasă ironie, pe cari le sublinia strălucirea curioasă și temută din ochii săi de ghiață, o fire foarte distinsă prin înaltele atingeri cu ce are viața mai înalt, mai sever și mai plin de răspundere — altceva decât un avocat meșter în fraze și decât un poet care se simte neconținut în vedetă și, pe lângă acestea, cu toate dibăciile ce-i-se atribuiiau și cari erau pentru dânsul detalii de „strategie” și de „tactică” o oarecare sinceritate, lipsită în orice caz de acea pretenție brutală, de acea atitudine dârză și de acea magnilocvență jignitoare și

ridiculă care se observă la alții. Era de sigur mai cavalier, de și fără generozitate, decât alții, și cuvântul lui însemna ceva”.

Se vădese aci marile calități de portretist ale lui N. Iorga, care cu o caracterizare sau două, cu o desvoltare a unei fraze a știut să prindă totdeauna detaliul esențial al unei personalități și să-l fixeze. Aceiași concizie și precizie întrunite, în portretele pe cari le face lui Octavian Goga (p. 21) lui M. Popovici (p. 21) drului N. Lupu (p. 23) sau lui Argetoianu (p. 101).

Momentul gonirii Prințului Carol din țară e deasemenea cu mult curaj arătat. N. Iorga îndrăznește să spună faptelor pe nume și să descrie obiectiv cele ce s'au petrecut atunci. Reținem regretul pe care-l arăta Regele Ferdinand I. pentru gestul grăbit pe care-l făcuse sub influența nefastă sub care se găsea atunci.

La tabloul acestei epoci și la al acela al oamenilor ei, se adaugă descrierea vieții tineresti și a mișcărilor studentesti. Neînțelegător față de tineret, N. Iorga îl acuză de inconștiență, de turbulență grosolană. Ori dacă acest lucru se aplică mișcărilor de imediat după război, se vede că N. Iorga a vrut să uite că studenții au făcut o mișcare de stradă pentru a-și apăra drepturile față de o castă de avocați bătrâni și lacomi cari au căutat să li le ia. Și mai vrea să uite N. Iorga că studenții s'au mișcat pentru a protesta împotriva unui guvern, care a tratat pe invalizi cu furtunele. N. Iorga nu vede generozitatea elanului tineresc, nici nevoile lui spirituale în fața unor profesori universitari cari nu se apropie sufletește de el cu nimic. În schimb N. Iorga a înțeles prea bine mizeria în care trăiau studenții în căminuri, a văzut-o și o descrie cu umbre dantesti. Promiscuitatea și infecția acelor căminuri o arată în pagini îndurerate (p. 205—207) și caută să o remedieze pe cât poate.

Pentru că aceste memorii sunt, cum am mai spus, justificarea unei vieți de om. Și în acest volum autorul continuă a arăta, pe lângă epoca în care viața politică îl angrenează și activitatea lui individuală. Călătoriile lui, îi dau prilej să scrie pagini frumoase despre Danemarca, Polonia, Cehoslovacia, Franța, Italia, Spania, Portugalia, Jugoslavia, Anglia și, mai ales, despre America, țări pe cari le înțelege și le definește succint. Se adaugă lista multor cărți tipărite în acest interval de timp și menționarea mai ales a acelei încercări de sinteză a istoriei omenirii, încercare care n'a avut primirea meritată, tocmai fiindcă era pornită pe un plan și o idee originale. Cursurile dela Văleni, decanatul, rectoratul, iată încă vre-o câteva din multiplele ocupații ale acestui din ce în ce mai agitat factor cultural.

Acum, când ultima filă a acestor memorii s'a închis, putem încheia considerațiile noastre asupra a două obiectii, cari de fapt nu sunt decât regretele noastre în fața unui destin ineluctabil. O primă umbră a acestei vieți cinstite și doritoare de adevăr și de bine este caracterul pasional, susceptibilitatea omului care n'a știut să fie niciodată senin, n'a putut niciodată să judece obiectiv și științific așa cum îi cerea meseria lui de istoric. Pasiunea și susceptibilitatea lui l-au făcut vanitos și l-au îndemnat să se creadă nedreptățit într'o țară care i-a apreciat calitățile de muncitor dârz și de scriitor talentat. Și a doua obiecție e

că socotindu-se capabil, nu s'a mulțumit să rămâie un factor cultural, ci a vrut să devină și un factor politic, atunci când în politică se cere altceva decât idealism și decât cinste: se cere înțelegere a realităților și se cere tactică, chiar dacă această tactică te îndeamnă la compromisuri. N. Iorga a fost totdeauna intratabil. Niciodată n'a fost mulțumit. Totdeauna a vrut să aibă cât mai multă considerație și pe aceea câtă a avut-o n'a știut-o prețui. Lacom de onoruri el a fost întunecat în judecăți și o viață pe care-o putea întrebuința cu mai mult folos în studiu și în creație, a risipit-o într'o ieftină alergare după ranguri politice.

Dar nu e mai puțin adevărat că în țara aceasta de hoji N. Iorga e unul dintre rarii oameni cinstiți și demni. Și protestul lui în contra aceluia care vroiau să-l scoată drept salariat al Băncii Blank e drept. Cinstea lui nu poate fi pusă la îndoială niciun moment. Și mă întreb dacă nu tot această cinste e aceea ce l-a făcut odios funcționarilor lui și i-a îndemnat să nu-i dea concursul într'o guvernare în care a fost boicotat și de colaboratorii săi cei mai intimi!

„O viață de om” rămâne confesiunea monumentală a unui caracter răzvrătit de om cinstit înconjurat de lichele, icoana unor vremuri putrede și descrierea graficului unei evoluții spirituale superioare. În orice caz, model al genului memorialistic, de descriere pasionantă, presărată de fapte și de caracterizări, precum și de portrete perfecte. Intrig N. Iorga este în această carte pasională, pasionantă și substanțială.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IONEL TEODOREANU; CRĂCIUNUL DE LA SILIVESTRI (Editura Cartea Românească)

După ultimele romane ale lui Ionel Teodoreanu credeam că acest romancier e în plină degringoladă. Și într'adevăr, cu mici variații de amănunt, fiecare roman era o repetiție în regres a primului volum din Medeleni sau a Uliței Copilăriei. Ceeace constituia interesul capital al lui Ionel Teodoreanu era nu calitatea de romancier, ci aceea de scriitor. Și ca stilist, totdeauna Teodoreanu a fost remarcabil, chiar în acele romane unde stilul gol, desprins de fond, rămânea unicul mobil de apreciere. Și stilul lui Ionel Teodoreanu e mai presus de orice original. Originalitatea lui provine dintr'o propozițiune a imaginilor, dintr'un umor benign și dintr'o sensibilitate dusă până aproape de sentimentalism, amestec de grație și melodramatism, de artificii rafinate și subtilitate.

Cu „Bal mascat” Ionel Teodoreanu începuse a ști să construiască un roman. Dar de prolixitatea faptelor ca și de aceea a stilului, abea în „Crăciunul dela Silivestri” se poate spune că a scăpat. Romanele cari se intercalează între acestea două se infirmă. „Fata din Zlataust” prin amestecul hibrid de senzațional și natural și prin exagerarea aceluși senzațional; iar „Golia” prin amestecul hibrid de fantastic și natural și printr'un melodramatism de joasă calitate. După ce s'a scă-

pat de aceste defecte și după ce cu „Turnul Milinei” se scăpase de compoziția confuză și încărcată de digresiuni lirice inutile Ionel Teodoreanu scrie „Crăciunul dela Silvestri” primul roman bun după Medeleni.

Din punctul de vedere al subiectului romanul de față nu se deosebește de celelalte. O singură temă pare a cunoaște Ionel Teodoreanu: iubirea. O singură problemă își pun personagiile lui: problema sentimentală. De aci poate și maniera sentimentală care se impune acestui fel de subiect unic petrecut ca o axă comună prin toate romanele autorului nostru. Eroi lui Teodoreanu suferă numai din dragoste și se bucură tot de aceea. Și este până și în iubirea copiilor față de părinți sau față de prieteni și a fraților între ei aceeași iubire, care s'ar putea scrie cu inițială majusculă și pe care autorul nu o nuanțează dela personaj la personaj. Sentimentul iubirii e unic și invariabil dela situație la situație și dela om la om. Numai problema sexuală e distinct separată de Ionel Teodoreanu de problema sentimentală și chiar în acest roman mai accentuat. Dar sentimentul nu cunoaște nuanțe în eroii săi. Sentimentul iubirii nu-i un fapt individual, deci al lor, ci o atmosferă care-i învăluie și egalizează. Se poate spune deci că Ionel Teodoreanu nu face o analiză a iubirii, ci îi ridică în romanele sale un imn pe portative diverse. De altfel analiza în romanele sale nu ocupă un loc primordial — deși nu e nici ignorată — ea fiind un larg prilej de a inventa imagini noi. Personagiile lui Teodoreanu sunt create, nu analizate, deosebire justă.

„Crăciunul dela Silvestri” cuprinde în compoziția lui simetrică, — pe care am putea-o defini ca poziția bărbatului între două femei, — un subiect simplu și care nu cere o definiție abstractă prin idee, pentru că e o indicare de caz individual.

Avocatul Nelu Antohi, secretarul unui mare maestru ieșan este silit — se poate spune — de colega lui — superioară în grad ca și în spirit practic — Anișoara Nemțeanu, să se căsătorească cu ea. Anișoara Nemțeanu e o creație nouă în literatura română și cu ea Ionel Teodoreanu a dat o lovitură de maestru în creația de tipuri feminine. Până acum Ionel Teodoreanu a creat tipul Olguței care se repetă de altfel și în „Golia” și în romanul de față, prin Roro, tipul Monichei, pe care-l găsim înșirată în toate romanele sale și în acesta în figura Manuelei și tipul Ralu Sănătescu, repetat în Tia din „Golia”. Deci: tipul fetii inteligente, vioaie și spirituală, plină de viață și vioioșie, punând în mișcare pe cei din jur și răspândind veselia și râsul în cale; tipul fetii sentimentale, timide, calme și închise în sine, meditativă și delicată ca o mimoză, tip romantic de secol apus; și în fine tipul fetii perverse plină de toată turbureala inconștientului, răvășită de carne, inconștientă de pasiune, malefică și diabolică. În acestea Ionel Teodoreanu a reușit pe deplin să creeze figuri de roman.

Cu Anișoara Nemțeanu o nouă figură-tip ne dă acest roman-cier atât de bogat în tipuri feminine și care pare că a înțeles că fiecare femeie e un mister care trebuie descifrat. Anișoara Nemțeanu e femeie. Dar o femeie bizară, în care inteligența și sexualitatea fac me-

naj separat. Anișoara e un tip practic, de administratoare lucidă, de aranjatoare calculată, spăimântătoare prin lipsa ei de feminitate, castrată de orice urmă de sentimentalism, de orice slăbiciune fie ea poetică, fie sentimentală. În schimb sensualismul ei de femeec superbă, cu un corp de o rară perfecțiune pe care-l oferă bărbatului un, schimb în lipsa de sentimentalism.

Anișoara propune lui Nelu Antohi — tipul clasic a lui Ionel Teodoreanu, invariabil dela roman la roman căci se vede că pe cât e de abil în descierea de femei, pe atât de unilateral și sărac e în invențiunea tipurilor bărbătești — să se căsătorească, pentru a face carieră împreună. Ii argumentează cu o logică rece avantajile ce ar decurge pentru el, om desordonat pe care ea l'ar pune pe drumul muncii. Ea în schimb ține ascuns secretul care o îndeamnă să-l ceară pe el de bărbat (căci ea îl cere). Desigur că argumentele nu-l pot convinge suficient pe Nelu, căci îi repugnă caracterul asentimental al Anișoarei, dar Anișoara e pe cale să fie mamă și căsătoria se impune. Amândoi ajung mari evocați cu renume și avere.

Dar Nelu nu e nultumit în căsnicie. Ii lipsește ceva și acel ceva e sentimentalismul, eterna temă a lui Teodoreanu. Sufletul lui Nelu tânjește după o expansiune sentimentală și lirică pe care soția lui, femeec sensuală, însă rece, lucidă, practică, nu i-o poate oferi. Și atunci intervine în viața lui Manuela, fata pe care a cunoscut-o cu ani în urmă, tocmai atunci când Anișoara îi propunea căsătoria lor. De atunci în sufletul lui Nelu au rămas valențe întinse spre Manuela. E în setea pe care o simte Nelu după iubire sentimentală și lirică, o pagină rară, în care Teodoreanu ajunge a fi mare romancier. Și întâlmindu-se din nou cu Manuela, cu aceia pe care a cunoscut-o școlăriță și care acum e pe cale de a deveni o cântăreață celebră, Nelu e prins în lanțurile sentimentalismului. Și-i aproape să se lase dus de acest sentiment. Ceia ce e semnificativ e că Nelu în dragostea față de Manuela nu are nici-o apetență sensuală. Nimic carnal nu intră în obiectivele lui. Satisfăcut carnal de soția lui, el caută doar un refugiu sufletesc lângă această fată.

Dar Anișoara prinde de veste și revine la timp. Revine pentruca într'o izbucnire de lacrimi el, Nelu, să vadă că l'a iubit și'l iubește încă, sub aparența ei calculată și rece și că sentimentul, dacă nu se putea manifesta, nu era mai puțin puternic. Și Nelu renunță la Manuela pentru a rămâne lângă Anișoara. E aci puțină duiosie, puțin sentimentalism, peste care însă trebuie să treacă cititorul: Ionel Teodoreanu nu putea scrie mai sobru și mai natural acest desnodământ decât așa cum l'a scris. Și se vede cât a progresat în simplificare, în sobrietate.

Desigur renunțarea lui Nelu nu ne poate atrage admirația. Ea nu e rezultatul unei deliberări morale ci al unei abandonări sufletești. Nelu e timid în fond și un sentimental înclinat spre abulie. Mai mult oboseala și teama de consecințele unei hotărâri și satisfacția cu un confort cu care a fost obișnuit lângă Anișoara, intră în actul lui de

renunțare, decât o hotărâre eroică. Dar nu aceasta e interesant. Interesantă e situația în sine și tratarea ei.

Am spus că acest roman e simetric. Intr'adevăr el e împărțit în două: prima parte e dominată de Anișoara, a doua de Manuela. În ambele Nelu e un mediu și o punte de trecere. El reprezintă pe bărbat în fața celor două aspecte ale iubirii: Aspectul fizic și cel sufletec. Nu vreau să scot simboluri din acest roman, nici idei. Nu le are și nici n'ar fi bine să le aibe. E un roman de fapte. Dar autorul a despărțit sensualitatea de sentiment, punând între ele, ca un agent de legătură, pe bărbat.

Mai mult decât în celelalte romane Ionel Teodoreanu a reușit însă în crearea mediului social. Persoanele trăiesc firec și mai ales raporturile dintre ele sunt firești. Lângă cei trei eroi principali se înșiră Ernest Arișteanu, maestrul, cochet și sensual, mare amator de femei, Mimi soția lui, prețioasă și comodă, pretențioasă și aristocrată, Roro-fata sprintenă, spirituală și inteligentă, Grigri adolescentul de azi, sceptic în fața culturii și a cărților, nărăvaș, doritor de faptă și clocoțind de energie, Isabela Călugăru femeia casnică, mamă bună și soră devotată, Nissim Gorășnic, bancherul în care oricine poate recunoaște pe faimosul Nuhăm Atațchi. Apoi Manuela, eroina, despre care am spus că-i eterna Monică, din „Medeleni”, sfioasă, conțentplativă, sentimentală... Toți se întâlnesc în adevărata societate, adică în ceiace abia acum se formează în țara românească, și au raporturi adevărat sociale. Așa indic pentru edificare scena discuției dintre Anișoara și Gorășnic, sceană socială de o reușită unică în romanul românesc mai ales ținând seamă de închierea ei, de uimirea lui Gorășnic în fața Anișoarei atât de activă, energetică, inteligentă și calculată și căutând o explicație acestor calități pe cari nu le-a mai întâlniț la o româncă:

— „Domnule Nelă . . . aistă fată iste ivreu?” (pagina 165).

E atât de naturală și spontană această întrebare încât sugerează mai mult de cât ar putea spune autorul pe larg despre Anișoara.

Ceia ce e însă mai frumos în „Crăciunul dela Silvestri” e evocarea minunată a copilăriei, care ne reînvie în minte frumoasele vremuri ale „Medelenilor”. Ionel Teodoreanu are în literatura română acelaș simț duios și acciaș caldă înțelegere pentru copii ca și Tudor Arghezi. Si acciaș putere evocatoare se desprinde din „Crăciunul dela Silvestri” ca și din „Cartea cu jucării” iar Roro și Grigri par Mițu și Baruu.

E drept că Ionel Teodoreanu a rămas acelaș. Am arătat că tema romanului nu se schimbă niciodată la acest romancer ca și stilul și multe din personajii se repetă. Dar stilul a câștigat în concesiune și în simplitate; prin aceasta reușește să evedențieze mai mult calitățile de artist ale lui Ionel Teodoreanu. Lirismul s'a mai atenuat, prolixitatea a dispărut imaginile sunt însă tot atât de actuale și totdeauna noi și totdeauna proaspete. Nu mă pot opri de a nu desprinde din ele aceste câteva mai frumoase: iată câinele Jo care stă, lângă patul lui Roro este: „covorul cu somn” (p. 70) iar Nelu se simte” cu mintea printre legi ca trupul pe un pat cu ploșnițe (p. 148) și trecând băeții

pe străzile mahalalei se poate spune că: „trei ca un aliment mestecat în dinți” (p. 333). Uneori autorul ne dă însă o imagine improprie ca aceasta foarte frumoasă dar illogică: „noaptea era caldă de ferbințeala zilei, ca o mână alipită îndelung de o sobă încinsă”. E o imposibilitate a ține lipită mâna de o sobă încinsă, oricât de puțin, dar mi-te îndelung!

Pentru frumsețea stilului acesta artificial dar scilicet de imagini citez un pasaj care-l înrudește pe Ionel Teodoreanu cu Jules Renard din „Histoires Naturelles”:

„Rațele se clătinau grase, navigând pe iarbă; găștele veneau după gânsac ca niște îngeri obezi după un Arhanghel găgăuță; curcile piculinău și curcanul scrobite făcea câte un clocot de pene, bâlâbâind; cazanul cu patlagele roșii ferbea un bulion fastuos ca o mantie de cardinal, dând și mai mult albastru cerului din ogradă; merele și perele cădeau roșii și galbene în dosul casei, sunând pe acoperis, aduse de Saffa în pestelca ei albastră, ca niște pui de găină adormiți în livadă sub ochii uliului”. (p. 326).

„Crăciunul dela Silvestri” însemnează un urcuș în evoluția inegală de romancier a lui Ionel Teodoreanu. În orice caz un roman cu multă finețe scris, delicat și grațios, căruia mai puțin sentimentalism nu i-ar fi lipsit, dar lirismului căruia infuzia de aspecte sociale îi constituie o fericită contrapondere. Ionel Teodoreanu ne-a dovedit că mai are posibilități interesante de romancier. Îl așteptăm, însă cu mai puține concesii făcute gustului lacrimofil al publicului.

C. STERE: NOSTALGIIL (Ed. Adevărul)

Un roman ciclic poate fi judecat din două puncte de vedere: al ansamblului și al părților. Evident predomină primul pentru că e important într'un asemenea roman reușita panoului pe care autorul a încercat să-l construiască. Dar, cum orice ansamblu se sprijină la rândul lui pe părțile izolate acestea capătă și în sine o valorificare independent de rostul lor în cursul general al acestuia. Și judecata pe care o emitem cu privire la ansamblu și aceea cu privire la părți nu pot să se influențeze una pe cealaltă, știut fiind că într'una alcătuire masivă și amplă se pot găsi stâlpi mai puternici și alții mai slabi, unii de umplutură, alții de necesitate, un roman neputând să concentreze și să rezume ci fiind ținut a reda viața în complexitatea ei stufoasă și împănată adesea de inutilități.

„În preajma revoluției” ciclul de romane al lui C. Stere, ajuns la o vârstă înaintată romancier mare, se situează în aceleași considerente. În proporția lui, fiecare volum apărut își are un sens bine precizat, o necesitate ca a fiecărui an în viața unui om. Cum nu se poate concepe o viață de om, în interiorul căreia să lipsească un an, să fie un interval de timp suspendat în lanțul celorlalți ani, așa nu se poate concepe un volum fără altul. C. Stere a realizat în fiecare ro-

man deci, un maximum de necesitate succesivă. Dar între necesitate și realizare e o deosebire. Și din punctul de vedere al realizării, fiecare roman din ciclul „In preajma revoluției” se situează pe o treaptă deosebită.

Evident că într'o eventuală ierarhizare „Hotarul” ocupă locul prim, urmat în al doilea rând de „Smaragda Theodorovna”. Iar „Vania Răutu” și „Lutul” se situează pe un plan de egalitate în al treilea loc. Să nu pară această ierarhizare un exces de pedanterie — (și nu fac un pleonasm, deși pedanteria este în sine un exces!) Dar critica e ținută să arate adesea în nuanțe și în subtilități gradele de ierarhizare, deoarece în absolut e o imposibilitate. Și cum cifra e cea mai subtilă invenție a spiritului omenesc — cu toate că s'ar părea, de o banalitate fără seamăn acelor care s'au deprins cu ea — ordinea cifrică exprimă uneori în mod perfect o nuanțare care se poate dispensa astfel de o formulare verbală. Și într'adevăr, ce minunat de amplu și profund e dozajul cifric, față de o relativă și prolixă revărsare de adjective și comparații care nu e mai adesea decât o superficialitate mascată prețios. Dar mă depărtez de la subiect și nici nu vreau să fac apologia cifrei în materie de critică, pentru că cifra devenită criteriu de apreciere critică, așa cum e unul de apreciere didactică, ar fi un prilej de abuz și o imposibilitate calitativă, critica aparținând în orice caz domeniului literar.

Am categorisit romanele ciclului „In preajma revoluției” pentru a putea integra și defini „Nostalgii”. Ultimul volum al acestui ciclu nu se poate plasa într'un plan propriu de valoare. El se aranjează imediat între „Hotarul” și „Smaragda Theodorovna”, fără însă a putea lua acestuia din urmă locul al doilea. Fără greș am putea spune că „Nostalgii” sunt un coeficient a „Hotarului” și un număr întreg.

Nostalgii are, ca și sentimentul pe care-l degajă — care dă titlu cărții, un ritm lent, monoton. S'ar putea spune chiar că n'are unul. E un marș pe loc, un efort stăpânit, un elan reținut. E o carte statică pe atât pe cât Hotarul a fost dinamică. Cursul larg al romanului — cursul de ansamblu parcă să potolește aci, se revărsă într'o apă stătătoare, se oprește în ea un moment, pentru ca la celălalt capăt să pornească din nou a curge. Căci în ultimile pagini romanul își reia viața și ritmul cu întoarcerea lui Răutu din Siberia și cu trecerea lui în România.

„Nostalgii” completează „Hotarul” desăvârșind tabloul sumbru al operii țariste. Și aceste două volume n'au fost scrise parcă decât pentru a se concentra în gestul final al lui Răutu care-și agită pumnul amenințător spre țară pe care o părăsește trecând în România. O ură puternică e acumulată în acest gest, compensând obiectivitatea realistă cu care autorul a descris Siberia. Dar suferințele deportaților vorbesc singure și arată ura lui Răutu și justifică jurământul lui de luptă neîncetată contra țarismului.

„Nostalgii” nu numai completează „Hotarul” ci este un fel de contraparte a lui. Pentru că în deportarea revoluționarilor în Siberia autorul operează o scindare: în prima parte, descrisă în „Hotarul” se

vede efortul revoluționarilor de a continua acțiunea începută în Rusia, de a reaprinde revoluția într'un cuvânt de a activa; iar în partea a doua, cuprinsă în „Nostalgii” e renunțarea, obosirea unora, trădarea altora, moartea și suferința altora, e apatia generală în care s'a dizolvat orice tentativă de acțiune. Așa se și explică ritmul de roată întorcându-se asupra ei însăși, al „Nostalgiiilor”. Și „Hotarul” cu „Nostalgii”, formează o statuă cu două fețe, una complectându-se pe cealaltă. Fără ca însă, „Nostalgii”, din cauza lipsei de alegreță și de contur, să constituie aceeași realizare perfectă care e „Hotarul”.

„Nostalgii” mai adaugă ceva la cunoașterea psihologică a lui Vania Răutu, complectându-i-o cu experiența lui erotică. Varvara Semionovna, Aculina și Maria Culiceeva — Gioconda, sunt femeile cari intră în viața acestui urs cufundat între manuale de filozofie și cărți de literatură și care nu a simțit încă dragostea. Amintirea Taniei apare arare ori și numai recunoștință e ceea ce-i păstrează Răutu feței care s'a sacrificat pentru el murind ofticoasă în ghețurile siberiene. Vania e un tip de intelectual fanatizat de lectură, descărnat de studiu și care-și satisface surplusul de energie animalică în acțiune. Acest tip se definește clar până acum și se accentuează în întâlnirea cu Aculina, în fața căreia suferă un eșec sexual rușinos. Nu același eșec îl are cu Varvara Semionovna care i se dă din dragoste și din dorința de a lega o iubire trainică, dar pe care el n'o poate iubi și care i se impune doar. În schimb pentru Maria Culiceeva inima lui Vania Răutu bate pentru prima oară și presimțim că ea ar putea fi femeia lui ideală dacă nu s'ar despărți atât de curând. Dar se vede că încă nu-i e dat lui Vania Răutu să cunoască experiența sentimentală. E încă exclusiv un om al luptei.

Aceiași lume ca și în „Hotarul” înconjură pe erou. De data aceasta însă locurile s'au schimbat. Câteva personaje noi apar. Astfel Maria Culiceeva cu aceeași forță plastică realizată, Varvara Semionovna. Spirca Varnacul, tip șiret și lipsit de scrupule, tâlhar ordinar, apoi cei doi agenți ai revoluției lui Artamon Danilov; Diomid Eraclici și Nitocichin, un mâncău îmbăxhit de inconștientă și un homosexual. Și alții încă. C. Stere are un mare talent de a introduce personagiile și pe cele noi și pe cele vechi. Are, ceea ce lipsește unor romancierii, o memorie sigură a personagiilor abandonate un moment și le reia cu aceeași naturaleță. Astfel e admirabilă întoarcerea lui Vania Răutu. Parcă se întoarce cititorul însuși în locuri prea cunoscute, în cari-l întâmpină aceeași oameni cu cari el ar fi trăit. Tatăl lui Răutu, mama lui, mătușa lui, țărani și țărancele, boerii moldoveni, toți cei din primul și al doilea volum reapar cu aceeași vigoare, răsar dintr'un trecut apropiat al cititorului. E unul din marile și nu puținele merite de romancier ale lui C. Stere.

Un alt merit e discreția cu care redă anumite scene de un realism crud. Astfel e pasajul Fanyei Perlov, întâmplare penibilă, dar așa redat de autor, pentru ca rămânând ca cititorul să înțeleagă situația penibilă dintre eroi, să nu fie jignit de descrierea ei.

Dar „In Preajma Revoluției” abia acum începe cu mai mult interes, cu trecerea lui Vania Răutu în România. „Iar eu în România tot împotriva țarismului am să lupt. . .” propozițiunea lui Răutu, ne desemnează linia lui de conduită politică. Nu însă și evoluția psihologică pe care o rezervă autorul. Posibilitățile acestui roman sunt multe și autorul a dovedit că știe să le folosească.

O singură obiecție acestui volum: nu-și justifică îndeajuns titlul. Eroul a fost atins de nostalgie pentru țara pe care n-o cunoaște, pentru România. Admitem acest sentiment care e și explicabil. Dar eroul ni-l spune și nu ne face să-l simțim. Nostalgia lui Răutu ocupă prea puțin loc pentru a permite titlul volumului. Ea nu e sensibilizată, ci e restrânsă în câteva afirmații sumare.

În orice caz „Nostalgii” sunt o frumoasă complectare a ciclului, cu aceiași forță epică, aceleași puternice personaje și același stil natural și original. Talentul lui C. Stere are suflu. N'a scăzut nici un moment și chiar dacă realizările sunt ierarhizabile, intensitatea creației e uniformă.

AL. BUSUIOCEANU: PÂRVAN GÂNDITORUL.

Amintirea volumului de critică „Figuri și cărți” publicat în 1922 de Al. Busuioceanu ne-a făcut de multe ori să regretăm că acest critic admirabil s'a ținut totdeauna departe de exercitarea unui oficiu pentru care era atât de pregătit. Și acum ne amintim bucuria de-a fi găsit în acel volum o serie de studii serioase, documentate, inteligente și cu judecăți de valoare și de gust, juste, toate acestea aliate într'un scris intelectual și frumos de o rară ținută. Broșura de față în care Al. Busuioceanu descrie evoluția sufletească a lui Pârvan și concomitent cu ea curba gândirii lui, ne-a bucurat ca o revenire, mărindu-ne regretul unei atât de îndelungate absențe.

Prin gust și prin inteligență, ca și prin pregătire, Al. Busuioceanu ar fi chemat să scrie studii critice de mare amploare. De ce nu le face? Și broșura aceasta ne arată același lucru.

Al. Busuioceanu schițează fizionomia interioară a lui Vasile Pârvan. Pârvan era un spirit disciplinat și științific: „Știința îl pasiona până la uitarea propriei timereți, până la uitarea chiar a existenței lui materiale” (p—17). La aceasta se adaugă o „extraordinară forță de concentrare și de izolare în sine care îi creiaze faima unui singuratec și a unui taciturn” (p. 17) Și „era, înadevăr un singuratic și un tăcut, . . . din acea irezistibilă nevoie de a trăi interior, nevoie care a făcut totdeauna din temperamentele de meditativi și de reculeși, mari izolați și mari tăcuți” (p—17-18.). De la început gândirea lui Pârvan s'a îndreptat către filozofia stoică și către un ideal de viață ascetic. Il atrăgea acea „filozofie împăcată a liniștii și a echilibrului prin resemnare” (p. 24) care și-a găsit expresia în cugetările Impăratului Marc-Aureliu.

Dar viața cu loviturile ei trece peste acest singuratec și-l clințește din idealurile lui. În întâlnirea lui cu viața socială este înghițit.

Filozofia lui stoică, concepția eroică a vieții îi sunt sdruncinate și se tincturează de scepticism. Caută o scăpare și un răspuns la întrebările lui în misticism și mai presus în creștinism, dar raționalistul și scepticul care era nu putea să se oprească acolo. „Adevărata mântuire, pentru el, nu era în mistică ci tot în rațiune” (p. 41) și de aceea ajunge tot la stoicism, pe care-l practică în ultimii ani ai vieții sale sbuciumate, rămas singur după moartea soției și-a copilului său. Și în această viață arta i se părea singura consolare a omului. Dar puțin câte puțin conștiința izolării omului în univers îl copleșește tot mai mult, îi arată că arta nu e de cât formă. Singurul adevăr e moartea. Moartea îi apare astfel lui Pârvan ca o „afirmație nesfârșită, proiectată dincolo de ființa trecătoare și precară pe care o numim viața noastră a fiecăruia”. (p. 50).

Tot sbuciumul tragic, tot destinul de gânditor nefericit, de filtru al ideilor metafizice, închis în viața lui Pârvan, e cu discreție și artă arătat de Al. Busuioceanu. Broșura e scrisă cu mare artă, într'un stil calm și cald, desfășurându-se larg și bogat în fraze arhitectonice. Și prin formă, această analiză a personalității gânditoare a lui Pârvan, e demnă de acela de care se ocupă. Pentru cunoașterea autorului „Geticei” broșura lui Al. Busuioceanu devine de azi înainte o călăuză indispensabilă.

ION FOCȘENEANU; IN SUS. (Colecția Brașovul literar)

În poezia lui Ion Focșeneanu s'au distilat multiple influențe. Și s'au topit atât de bine în colectiva personalitate a poetului în cât cu greu mai pot fi identificate ici colo. Din loc în loc apare câte o apucătură sintactică sau o figură specifică din Lucian Blaga sau Tudor Arghezi amalgamate în pasta poetică a lui V. Voiculescu, Adrian Maniu și Nichifor Crainic poeți cu cari se înrudește mai mult în spirit Ion Focșeneanu. Așa întorsătura aceasta și întrebarea sunt caracteristice lui Lucian Blaga:

Spre care adormit în piatră, mit? (p. 5)

ca și calitatea acestor imagini:

— Era un om care păștea arături de var
Pe câmpul ars de flacăra minunii. (p. 60)

După cum întrebările din „Eva” sau din „Cine?” sunt specific argheziene:

Cine cântă, cine plânge, cine țipă?
(O! vis, durere, frică . . .!)

Raza care cade,
Lutul care se ridică?

Esența poeziei lui Ion Foçșeneanu e o grație și o prețiozitate care decurge dintr'o grijă pentru formă, dar și din concepția ei. Ion Foçșeneanu e un idealist oripilat de asuprirea materialității. „Povestea unui troglodit” e însuși comentarul întregului volum. Omul care se înalță spre soare, spre lumină, spre gândire, e însuși poetul și în apariția inconștientă a primitivului se citește avântul lămurit al omului civilizat. Dar avântul spre lumină nu e decât o scurtă svâcnire, o scurtă ridicare deasupra pământului, în cursul unor neîntrerupte căderi. Poetul surprinde însă numai această clipă și de aceea vede realitatea cu ochi idealizatori. Poezia lui e concretizarea unei stări de străvezie imaterialitate.

— Măine, iubite,

Lujerul adâncit în glastra inimii ca un spin.

Voi rămâne, totuși, mireasma locului unde-a murit un crin,

Lujerul adâncit în glastra inimii ca un suspin.

Ecoul sunetului de corn în arama codrului apus. (p. 37).

Simțire delicată, sentimente transparente, acesta e fondul acestei poezii. Ceace îi lipsește e un contur, o unicitate, o organicitate. Ion Foçșeneanu n'are un vocabular triat și fix. Într'un univers poetic anumite cuvinte trebuie să revină pentru îmbinarea unei atmosfere, anumite expresii trebuie să poarte acelaș fir conducător pentru crearea unei fizionomii unitare. Aceasta nu este în această poezie. E o fluiditate, o labilitate în expresii și o dezordine eclectică în vocabular, cari împiedică o închegare a poeziei. Atunci când poetul a găsit o justă potrivire de expresii, o cumpănită alegere de cuvinte, a creat „Noaptea în Brașov” reușită poezie în care metrul antic adăogă la solemnitatea descrierii, sau „Timp” și „Turn singuratic”, sonet care e cea mai realizată bucată din volum.

Ciclul de traduceri din Baudelaire ne mulțumește mai puțin. Afară de „Parfum exotic” unde poetul a transpus poezia franceză fără necesitatea pentru noi de a ne aminti originalul, în celelalte o neglijență condamabilă a prezidat la găsirea de corespondențe și de echivalențe între textul francez și cel român. Ion Foçșeneanu a comis greșeli grave, de oarece nu e permis a înlocui anumite expresii precise și sugestive, cu altele vagi sau inexpresive deadreptul. Astfel în „La mort des amants”, chiar în primul vers „odeurs légères” a fost redat prin „miresme pline” care nu spune nimic și mai departe „să reinspire” pentru „ranimer” e cred tras de păr ca, și ultimul vers:

Oglinzi brumate și văpăi ucise

în loc de clasicul:

Les miroirs ternis et les flammes mortes.

În „Sonetul frumuseții” poetul traduce arbitrar „attitudes” prin „ținute” confundând ținuta cu atitudinea! Și versul:

J'unis un coeur de neige à la blancheur des cygnes

e forțat în:

Inima mea ca neaua, o leg cu lebăda;

Ion Foțșeneanu e mai bine în poeziile originale unde și-a regăsit personalitatea. Dar pentru a putea face o poezie durabilă îi mai trebuie o forță de reliefare, de plasticizare a gândului și mai ales o putere de concentrare, căci ceea ce e păcatul acestei poezii e că e difuză în formă și confuză în fond. În orice caz e un pas apreciabil în sus.

RADU I. PAUL: IZVOARELE DE INSPIRAȚIE A CĂTORVA POEZII ALE LUI EMINESCU

E dureroasă ca stupiditate această broșură de 25 de pagini în care Radu I. Paul vrea să dovedească influența lui George Cretzianu asupra lui M. Eminescu. Că Eminescu s'ar fi putut inspira din Cretzianu e logic o absurditate: Eminescu avea izvoare de inspirație mult mai bogate și serioase, mult superioare, decât acela al poeziilor lui George Cretzianu. Dar lăsând logica la o parte să arătăm ce pucilă e logica lui Radu I. Paul. Pentru acest domn a te așeza pe un scaun de unde s'a sculat altcineva însemnează a-l imita pe acela. Pentru că iată ce motive dă în sprijinul afirmației că Eminescu ar fi fost influențat de Cretzianu:

„O importantă asemănare cu poezia lui Cr. este versificația: șiruri de douăsprezece silabe în strofe de patru versuri amfibrahice (p. 11). Vasăzică a întrebuița o anumită formă de vers și anumit ritm înseamnă a imita? Aceasta e o descoperire estetică pe care, îl asigurăm pe d. Radu I. Paul, nu i-o va breveta nimeni.

Alt motiv, e că Eminescu ar fi întrebuițând anumite, cuvinte cari se găsește și în poeziile lui Cretzeanu. I-auzi! Nu credeți?

„Afară de cele câteva potriviri de cuvinte, versul al doilea din strofa lui Cr. exprimă exact același lucru ca versul al treilea din strofa lui Em. (Când inima nu are aceea ce dorește (Cr). E „inima mea” tristă ce „n'are” mângăere (adică ceea ce dorește) (Em.) p. 9).

Acest „adică ceea ce dorește”, pe lângă cacafonicul agrement ce reprezintă, e de o puerilitate de comentat lamentabilă. Vasăzică Radu I. Paul vrea ca inima să dorească mângăere. Dar n'are să ne convingă că dacă Eminescu spune inimă, barbă, cană și felinar, cum spune și Cretzianu, l-a imitat. Nu!

Alt exemplu de imitație, mai groaznic ca inexactitate. Em. ar fi influențat în *Mortua est* de poezia lui Cr. Ideea morții. De ce? Citez: „Amândoi poeții meditează în fața morții”. (p. 10). Ei asta-i! Atunci orice subiect de meditație e o simplă influență pentru că a mai fost meditat și de altcineva înaintea mea. Eminescu nu avea alt scriitor, poet sau filosof mai inteligent ca să-l influențeze în ideea despre moarte decât pe Cretzianu? Haida-de!

Și acum să arătăm niște exemple de asemănare între versurile celor doi poeți. Exemplele sunt date de Radu I. Paul. El susține că versurile lui Eminescu:

*Astfel eu pierdut în noaptea unei vieți, de poezie.
Te-am văzut femeie stearpă, fără suflet, fără foc*

se apropie de versurile lui Cretzianu:

*Dar frumusețea fără simțire
Este ca floarea fără miros.*

Nu-i așa că cele două exemple seamănă între ele ca un elefant cu o prună? Ei bine așa sunt toate exemplele date de Radu I. Paul.

Și să știe acest domn care tratează poezia cu labe de măcelar că: influență în poezie se referă la expresie, la formă; că subiectele poetice sunt comune tuturor poezilor și tratarea unei idei nu dovedește nici-o influență; că numai anumite întorsături sintactice anumite expresii, imagini și o anumită muzicalitate constituie influența dela un poet la altul, iar nu numărul de silabe al versurilor, sau forma strofei, nici desfășurarea unei teme. Intre Cretzianu și Eminescu e tot atâta depărtare ca și între Radu I. Paul și Eminescu; depărtarea de la mediocritate la geniu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICA DIVERSELOR

de VLADIMIR NICOARĂ

La o comisiune de bacalaureat din Cluj, un candidat căzut la proba scrisă s'a prezentat la proba orală în locul altuia, uimind comisiunea cu bogăția și preciziunea cunoștințelor sale, cari, în loc să-l ducă la succes, l'au dus la ... poliție.

Această precocitate politică (substituire de persoană ca la alegeri, și ocuparea unui loc ce nu ți se cuvine, ca în viața politică) trezește o sumă de nedumeriri. Comisiunea compusă din profesori străini nu cunoaște pe candidați. Și după modesta noastră plăcere, este necesară această cunoaștere, nu fizică, ci intelectuală. Dacă nu ne înșelăm, chiar principiile pedagogice recomandă cunoașterea personalității elevului. Pentru actualele comisiuni de bacalaureat orice candidat este un ilustru necunoscut, iar examenul îmbracă forma unei loterii intelectuale; tragice de multe ori și hilariante câteodată, cum a fost la Cluj. Presupunem că situația onoratei comisiuni a fost foarte neplăcută și nedumerirea culminantă. Candidatul a răspuns atât de strălucit la proba orală în cât și-a atras elogiile onoratei comisiuni. Deci, era foarte bine pregătit, ceiace înseamnă că a fost un elev bun. Dar, candidatul era căzut la proba scrisă, eliminatorie, ceiace înseamnă că nu știe nimic, deci este prost. Alternativă dureroasă din care onorata comisiune n'a putut scăpa de cât cu ajutorul poliției, care a înșfăcat pe candidat pentru ... instrucția preliminară, o instrucție fără nici o legătură cu aceia pe care a probat-o candidatul.

Semnalăm faptul și ne abținem de a da soluțiuni, pentru că nu vrem să intrăm în conflict cu numerosul personal de specialitate de la ministerul respectiv, — care trebuie să găsească deslegarea problemei relației examenuului de bacalaureat, — nici să indispunem pe numeroșii membri ai onoratelor comisiuni, (formate în majoritatea cazurilor de „ai noștri”) cari au prilejul să încaseze onorarii, adeseori suculente, de la aceste sinistre loterii intelectuale.

MANUALELE ȘCOATARE

Pentru că ne găsim pe ogorul profitului didactic să ne oprim o clipă asupra altui capitol: manualele școlare.

Cu prilejul noului an școlar am privit, incidental, biblioteca unei fetei din clasa I. de liceu. Biblioteca și papetăria. Prima constatare pe care o face orice om normal, — care, bineînțeles nu-i autor didactic, inspector-autor, sau prieten ai acestora, — este că învățătura (chiar când e „gratuită și obligatorie” ca în cursul primar) este cel mai mare lux.

Lăsăm la o parte faptul că manualele didactice se mențin la același nivel de scumpete, deși toate celelalte articole s'au eftinit. — E normal să fie așa din moment ce învățătura e un lux. — Lăsăm la o parte și constatarea că multe dintre aceste manuale poartă ostentativ pe copertă numele unui inspector sau alt „organ de control” didactic, ceea ce constituie o directă recomandare pentru blândul și timidul corp didactic. Trecem și peste faptul că, unii literați cu vază și cetitori, binevoesc să dea concursul lor trustului autorilor didactici, punându-și numele pe unele manuale, la cari n'au contribuit de cât cu numele. Și ne oprim numai asupra gestului de curtuazie pe care corpul didactic îl face unor savanți recunoscuți.

Intre cărțile fetei intrată acum la liceu am găsit o broșură (prețul 60. lei) care cuprinde regulile proaspetei ortografii consfințită de Academia Română. — Broșura foarte necesară profesorilor de limba română și cel mult elevilor din cursul superior, — pusă în mâna unui copil din clasa I, poate da rezultatul negativ: de a-l spăimânta de limba maternă. — Alcătuită pentru oameni de specialitate sau, cel puțin, pentru cunoscătorii sintaxei și flexiunilor limbistice, cu inexorabile abreviațiuni, — la cari micuțul elev din clasa I se uită ca pisica în călindar, — broșura este menită să rămână cu foile netăiate până în cursul superior. Și atunci, pentru ce obligativitatea ei acum?

Suntem siguri că autorii, — profesori universitari, — nu s'au gândit nici o clipă la cei cari nu cunosc, nu numai tainele limbei române, dar nici declinările și conjugările cu cari se obișnuesc elevii abia în cursul inferior al liceului. — Obligativitatea acestei broșuri constituie o impietate la adresa savanților autori și un atentat la punga stoarsă a părinților.

Aică nu! Nu-i adevărat! Am uitat că învățătura e un lux și corpul didactic e plin de curtuazie!

TEATRU, ACTORI ȘI PIESE

De la dublarea candidaților la bacalaureat să trecem la o dublură artistică: a dlui C. Simionescu, valorosul actor al teatrului din Cluj, care a interpretat pe Pepelea la deschiderea stagiunii. (Cu asta am spus că stagiunea, la teatrul Național din Cluj, s'a deschis cu „Sinziana și Pepelea” feerie în 5 acte de V. Alexandri). La ora 8 dimineața d. Simionescu știa că seara va fi Păcală și la ora 8 seara, când s'a ridicat cortina, a fost Pepelea, de oarece adevăratul Pepelea, d. Rădulescu, — a intrat în clinică. — E un record pe care îl semnalăm. D. Simionescu a interpretat mai mult de cât onorabil un rol pe care nu-l studiasse.

Feeria lui Alexandri, în care naivitatea se împletește cu fantezia și neprevăzutul, aduce pe scenă toate personajele basmului românesc cu zâne și smei. — Scrisă cu o vorbă specific alexandrină, cu glume puțin cam plate, puțin cam rurale cu apropouri politice, cari, — lucru foarte curios, — nu și-au pierdut nici savoarea nici actualitatea „Sinziana și Pepelea” satisface suficient acea tradițională necesitate, manifestată de teatrele noastre naționale de a deschide stagiunile cu piese, nu numai autohtone (ceia ce este natural și justificat) cât mai cu seamă istorice și cât mai vechi istorice.

O mică paranteză. Nu înțelegem pentru ce persistă și după moarte, persecuția unui abil și neperimat autor dramatic. E vorba de Haralamb, G. Leca. Ce adecuată ar fi fost piesa lui „Câinii!”! Cu meșteșugul scenic al lui Leca nu se pot măsura mulți autori dramatici actuali. Lucrările lui au o osatură dramatică sănătoasă și abundă în idei, lucru nu prea răspândit astăzi. Pentru ce această înmormântare în lăcere? Închid paranteza.

Feeria lui Alexandri s'a bucurat de o bună interpretare, cu întreaga atmosferă de basm și în ritmul necesar. — Dintre numeroșii interpreți, — nu putem vorbi despre toți, — reținem șarja inteligentă și plină de humor a dlui Josif Vanciu (Papură Vodă) și dlui Irimieș, (Târ-dală) care se afirmă tot mai mult ca element de reală valoare și cu necontestat talent. Notăm că d. C. Rusei („Păcală”) a jucat în același condițiuni ca și d. Simionescu și a fost corect, deși rolul cerea un studiu mai amănunțit.

ȘI SPECTATORII

Cine a zis că nu se poate fără spectatori, n'a cunoscut Clujul. Deschiderea stagiunii cu 100 de spectatori e un record pe care numai Clujul îl poate avea. Adică, să fim mai preciși: Clujul românesc! De

oarece „Janoș Viteazul” cu care s'a deschis stagiunea teatrului maghiar a chemat atâția spectatori în cât s'au întors unii acasă că numai erau bilete. — O mare parte dintre acești spectatori, cari adoră vitejia lui Janoș, sunt români. — Cunoaștem o sumă de funcționari, destul de superiori, — ca remunerație, se înțelege, — de la municipiu, prefectură, administrație financiară, etc. etc. cari nu îndrăsnesc să vină la Teatrul Național, dar frecventează teatrul maghiar. Știm că arta n'are naționalitate. Dar șovinismul are. Și arta se face numai la Teatrul național. Totuși „bunii români”, — cari chiar glumele numai în limba lui Arpad binevoesc să le facă, — nu vin la teatrul românesc. — „Bătrânilor, foarte greu li se pot extirpa negeii” zice undeva Maxim Gorki. Putem constata acesta cu prilejul negeilor artistici ai „bunilor români” bugetivori. Ne rezervăm dreptul a reveni și asupra altor anomalii clujene.

GH. B. SHAW AMPUTAT

La a doua premieră publicul a fost și mai redus. Și doar era admirabila și spirituala cronică, a lui G. B. Shaw: „Joana d' Arc” recunoscută ca o perfectă punere în scenă a aceluia episod mistico-erotic din istoria Franței. Spiritul și causticitatea genialului irlandez se împletesc cu măiestrie dealungul celor șase tablouri și pe baza faptului istoric are prilejul să arunce usturătoare aprecieri la adresa bisericii catolice, care „omoară oameni din când în când” și se trudește „să scape sufletul torturând trupul”. Dar uriașa ironie și nota caracteristică a lui Shaw e în epilog, care ia proporțiile unui întreg act. Inclinașăm a crede că Shaw n'a scris „Joana d. Arc” de cât numai pentru epilog. Ori tocmai epilogul a fost amputat de direcția de scenă, din motive tainice. Colaborarea direcției de scenă cu autorii dramatici e uneori deadreptul cutastrofală, cum e în cazul de față. Crede direcția de scenă că G. B. Shaw n'a dat nici o importanță epilogului? — Nădăjduște că i s'ar fi admis această chirurgie scenică, dacă autorul ar fi fost întrebat? Ori socoate pernicioasă verba și ironia lui Shaw, culminante în epilog. — Dar, în acest caz nu trebuia pus în repertoriu. — Pe cât știm această piesă s'a jucat la naționalul din București așa cum a scris-o Shaw.

Această amputare ni se pare cu atât mai bizară cu cât la conducerea teatrului e d. Zaharia Bârsan, autor dramatic. Ce ar zice d. Bârsan dacă un director de scenă trăsniț, i-ar amputa admirabila baladă a mării din „Trandafirii roșii” sub motiv că acțiunea nu suferă în urma acestei cenzuri?

„Joana d' Arc” s'a bucurat de o interpretare corectă ca ansamblu

și cu o îngrijită punere în scenă. Rolul titular a fost susținut de d. Viorica Juga-Lapteș, care a interpretat și pe Sinziana la deschiderea stagiunii. — Dna. Viorica Iuga a dovedit pricepere, inteligență și muncă pentru interpretarea acestui rol copleșitor, în care interpreta trebuie să umple scena, să captiveze pe cei din jurul ei și să-i convingă. Dna Viorica Iuga a fost corectă dar fără să convingă. Emotivitatea artistică trebuia să vină și în sală, dar n'a trecut rampa. — Credem că n'are nicio vină pentru aceasta. Rolul cere o mare putere de interiorizare pe care n'o poate da nici textul, nici direcția de scenă. Indrăznim a presupune că rolul i-ar fi convenit mai bine dnei. Tâlboan și ni se pare chiar că începuse repetițiile la închiderea vechei stagiuni. — O spunem aceasta fără intenția de a atinge dreptul sacro-sant al distribuției, ci numai pentru succesul real al spectacolului.

Din restul ansamblului, — foarte numeros, — însemnăm buna realizare a dlui Hristea Cristea în rolul regelui nevolnic și ținut, dnii Neamtzu-Otonel și Vanciu în cei doi episcopi și d. Titus Lapteș care a culminat în finalul actului cinci, profund emotiv.

Cu rezervele pe cari le-am făcut „Joana d'Arc” rămâne un bun spectacol.

BCU Cluj / Cluj University Library Cluj
 Vladimir Nicoară

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

Octavian Goga la universitatea din Cluj

Am dori Universității noastre mulți profesori de talia dlui Octavian Goga chiar și fără diplome. De aceia felicităm pe marii stâlpi ai cetății cărțurărești din Cluj cari au propus numirea dlui Goga la catedra de Estetică, catedră vacantă, de fapt, dela înființarea universității.

Nivelul universitarilor noștri e scăzut. Nu vom uita articolul judicios, dar mortal de dureros, semnat de dl I. M. Marinescu în Gândul Vremii. S'au strecurat prin ușa din dos a articolului 81, analfabeți și absenți ai inteligenței, proptiți politicește însă, pe la toate universitățile noastre, degradând astfel demnitatea de profesor universitar.

Azi trebuie o redresare. Lipsurile dela început cari au făcut pe publicistul Aurel P. Bănuț să scrie o satiră în care, după ce și arată mirarea că s'au putut găsi 120 de învățați români în Ardeal cari să candideze la catedrele universitare din Cluj, la unire, pune mâna pe bici și sfichiuește usturător ambiția și inconstiența acelora cari dau ghes cu „știudiile lor compechente”.

S'a cules nu s'a ales, atunci, la organizarea Universității.

Acum e timpul să se aleagă. Să se selecționeze bine drămuț elemente cari se investesc cu înaltul har al profesoratului. Articolul 81 a fost alcătuit cu înaltă menire: prin el urmau să între în Universitate, valori excepțio-

nale, savanți cărora nu li s'ar putea găsi examinatori, personalități dominante cu renume universal, inteligențe recunoscute și cărturari erudiți.

Or, în degradantul politiceanism al nostru, portalul sărbătorec al acestui articol a fost transformat în ușe de serviciu prin care partidele își lepădau în universitate pe agasanții pretenției. Universitarii adevărați, sunt primii cari nu se simt bine alături de colegi de ai lor, de astfel de proveniență. Și ei au pornit curent de primenire.

Chemarea dlui Octavian Goga în rândul lor, ca profesor la Cluj, e pasul hotărât de a reda universității autoritatea și prestigiul. Un cărturar de mare calibru, un estetician cu rare calități și un creator de reale valori, un tăetor de drumuri în cultura noastră. Multiplicat de un orator cum rar a avut țara. Iată cu ce se dotează Universitatea dela Cluj, primind pe dl Goga în rândul dascălilor săi.

„Fermecați de conferința pe care ne-a ținut-o la universitate acum câțiva ani, când a vorbit despre „Miorița” pe care a disecat-o ca un chirurg extraordinar și a analizat-o ca cel mai competent critic, de atunci încă ne-am dat lozinca aducerii lui Goga în rândul nostru. El între noi, însemnează cinstirea noastră. Și sper că ne vom mândri. Il vrem între noi” Iată ce-mi spunea zilele trecute un profesor al universității din Cluj, dar profesor adevărat, a cărui mândrie e strălucirea instituției pe care o servește.

Sperăm că va învinge geniul bun al Universității și că propunerea dlui Lapedatu, primită cu bucurie de Sextil Pușcariu, Th. Capidan și alte somități ale cărturăriei clujene, va fi tradusă în faptă. Goga la Universitate, însemnează ridicarea nivelului acestei instituțiuni.

M. G. Samarineanu

Serbările Catedralei Ortodoxe din Oradea

Ziua de 11 Noemvrie a fost o zi de primos adusă de ortodoxie suferințelor purificatoare ale trecului și luminosului intermezzo al înălțării catedralei ortodoxe române, la 9 Noemvrie 1784, „cu vorba și cu slobozenia a Preainălțatului Împărat al Romanilor Iosif al II-lea, căruia fie pomenire vecinică, stăpânind în eparhia Aradului Petru Petrovici, fiind protopresbiter a Orăzii Mare George Ranisavlievici, iară Mihai Püspöki și Mihai Kristoff titori, cu cheltueala norodului dreptcredincios neunit de neam grecesc, românesc și sârbesc”.

Această biserică, zidită cu „multă trudă și strămoare, dară și cu bucurie și dor a norodului cum nu se poate scrie” cum, notează preotul Ioan Clintoc într'un Mineiu, a fost un veac și jumătate strajă românismului la marginile graiului lui.

S'a vrednicit prin urmare de strălucite serbări.

Intr'adevăr — cum a remarcat în salutul său I.P.S. Dr. Valer Traian Frențiu, episcopul diecezei unite din Oradea — această comemorare s'a transformat într'o serbare națională.

Ferericul serviciu divin din ajunul serbărilor, vecernia și utrenia, preaurimoase și preacucerne, înflorita alegorie a lampadaforilor — leitmotivul cuvântării protosinaxului profesor L. Busuioac — scâldate într'o iluminajie întocmită cu multă măes-

trie, a pregătit sufletul credincioșilor pentru serbările de duminică.

Cine a asistat la serbări, să-și amintească de fastul oriental, cu multă strălucire și îmbelșugate auriri, cu cari I.P.S.S. Mitropolitul Ardealului, Dr. Bălan Nicolae, episcopii Grigorie al Aradului, Vasile al Caransebeșului, arhieriei Stan al Sibiului și Andrei Crișanul, au adus doxologie de mulțumire Domnului și precursorilor, cari au stăruit neclinti între credința apărătoare de neam.

Să-și reamintească inaripatele cuvinte, grăite cu măeastră elocință de I.P.S.S. Mitropolitul Nicolae și încheierea cu scipiri de oțel, adresată celor ce flutură revizuirea hotarelor.

Apoi alții, ori poate aceeași credincioși, să-și reconstituiească magicul și superbul tablou de pe scena teatrului Regina Maria. În linia întâi: dl. Gen. N. M. Condiescu, reprezentantul M. S. Regelui, d-nii Miniștri: Dr. C. Angelescu și Al. Lapedatu, apoi înalții ierarhi și reprezentanți ai bisericilor, încadrând patriarhala figură a octogenarului episcop Roman. În fundul scenei membrii consiliului eparhial și parohial, decorau sobru distinsele și înaltele fețe de pe planul întâi.

Și apoi să-și amintească credincioșii și de revărsările mai îmbelșugate, ori de îndiguirile cu socoteală ale cuvântărilor, cari, toate, s'au încrucișat în focarul afirmării noastre naționale și al stăruirii dârze și îndărătnice pe pozițiile actuale, față de cei dinafară.

Și-i rugăm pe cei ce-au fost de față să uite plesnirile discordante ale strunelor, cum au fost cuvântările în nemțește și ungurește ale reprezentanților bisericilor minoritare.

Prin serbările din 11 Noemvrie 1934, sufletul Bihorului s'a îmbogățit, pozițiile noastre s'au întărit și vrăjmașii țării și hotarelor au pălit.

Teodor Neș

Luigi Pirandello

Premiul Nobel în acest an i-a revenit marelui dramaturg, romancier și nuvelist italian Luigi Pirandello. Scriitorul merita această distincție care ne bucură și pe noi ca și pe compatrioții săi, pentru că în literatură contribuția pe care a adus-o Luigi Pirandello este cu totul originală. El n'a creat numai capodopere cu elemente date de alții, așa cum de obicei fac scriitorii fie ei uneori cât de mari. El a introdus o metodă. S'a numit chiar această metodă „pirandellism”. Dar meritul acestei metode, care nu e tehnică, ci psihologică, consistă în aceea că e inimitabilă și deci nu poate fi banalizată. Luigi Pirandello poate fi socotit mai mult decât un scriitor. Așa cum figura prelungă cu pleșuvia savantă a craniului, cu ciocul corect tăiat și mustățile regulate, îl arată, Pirandello poate fi socotit un medic al sufletului omenesc. Un medic diagnostician însă, nu un medic care să ofere remedii. Deoarece Pirandello a arătat în teatrul ca și în proza sa cazurile de patologie sufletească, acelea cari nu pot forma normă, dar cari pot să ne conducă la cunoașterea străfundurilor oricărui suflet, chiar și normal. Luigi Pirandello e unul dintre aceia cari au dovedit că în literatură — așa cum s'a întâmplat și în psihologia experimentală — se ajunge mai repede și mai bine la cunoașterea sufletului omenesc prin cercetarea cazurilor anormale și bolnave decât a celor normale.

Luigi Pirandello și-a bazat toate dramele lui pe teoria dublei personalități. Eroii săi principali au două ființe și ajung să nu mai știe care e cea adevărată și — mai mult — nici cei din jur nu mai pot distinge adevărata personalitate a lor. Totul e părere și adevărul e în funcție de judecata noastră relativă, deci adevărul nu

există, aceasta e marea idee metafizică ce se desprinde de pe urma acestor creații psihologice. Nimic nu e sigur. Nu există nimic în psihologia omului care să justifice o încredere în instabilitatea ei. Totul e controversabil, totul e discutabil, totul e înlăturabil. „E așa cum vi se pare” acest adevăr care constituie și titlul uneia din piesele sale, e singurul incontestabil. Evident că această idee e discutabilă în sine. Piesele lui Pirandello sunt însă indiscutabil superioare, din punctul de vedere al spiritului, ele dovedesc puținătatea omului și constituie o puternică sdruncinare o concepției de viață umanistă. Ele sunt rezultatul și expresia scepticismului modern, exprimat științific prin teoria relativității a lui Einstein. Și în romanul său „Răposatul Matias Pascal” (tradus la noi de Al. Marcu și apărut în editura Fundațiilor Regale) Luigi Pirandello expune aceiași idee ca și în piesele sale dintre cari, afară de cea citată mai sus, mai bune sunt „Henric IV”. „Șase personaje în căutarea unui autor”, „Omul, bestia și virtutea” și „Smochine de Sicilia”.

În Luigi Pirandello premiul Nobel a încununat una dintre cele mai originale și mai puternice figuri ale teatrului contemporan.

Octav Șuluțiu

Scrisori necunoscute ale lui Dostoiewsky.

La Moscova s'au dat publicității — cu mici schimbări — unele scrisori, până acum necunoscute, de ale lui Dostoiewsky, — scrisori cari alcătuiesc o bogată întregire a lăsamântului său literar. Din ele reese că Dostoiewsky și-a iubit cu patimă a doua soție, — Ana Grigorjevna. În scrisorile sale, marele romancier o numește „stăpâna” sa și chiar după ani de conviețuire îi face mereu declarații înfocate de dra-

goste cari nu se deosebesc de loc de cele din scrisorile din timpul logodnei sau dela începutul căsniciei.

Cu toate că Dostoiewky își iubea atât de mult soția, această iubire nu-l împiedică s'o chinuiască prin purtările lui. I-a pierdut la cărți întreaga zestre și nu mai ieșea din speluncile din străinătate. Își dă seama de aceasta și suferă el însuși. Iată ce scrie soției sale: „Eu am fost totdeauna așa, căci sunt prin soartă un stricat și un învins”.

Dostoiewsky era mereu chinuit în somnul său de visuri grozave, visuri pe cari le scria a doua zi soției sale. Așa, odată, visează pe Lida, fiica sa, ca orfană, furată de o femeie, care o bate până o omoară. E de față când ea își dă sufletul și se trezește din somn aproape înebunit de spaimă.

De Pușkin era încântat. Despre ceilalți scriitori ruși are niște păreri cu totul nefavorabile.

Despre Tolstoi scrie: „Mie mi se refuză un onorar de 200 ruble, pe când lui Tolstoi i se plătește fără greutate, 500 ruble. Și doar „Anna Karenina” e cât se poate de plictisitoare. Eu am putut s'o citesc într'un sanatoriu, stând sub cură medicală. Într'adevăr nu înțeleg de ce sunt atât de încântați de acest roman.

În decursul curei sale în localitatea Staraja Russa, Dostoiewsky, se plictisește și este necăjit, că nu i se ivește vr'un simpton de epilepsie, căci ar mai fi o mică distracție. Orice îl irită. În străinătate îl supără: vântul, nemții și norii. Chiar și rușii pe cari îi întâlnește în diferite localități balneare din străinătate, îl indispun: „E ceva trist, scrie el, să vezi pe acești ruși cari rătăcesc prin țări străine. Sunt superficiali, leneși, închipuiți și prost crescuți”.

Foarte puțin măgulitor se exprimă despre preotul rus din Wiesbaden.

Ni-l înfățișează ca pe un bou, ca pe un intrigant și răufăcător, gața în ori ce moment să se lapede de Christos. Mai departe spune, că acest preot este prost ca noaptea.

Dostoiewsky adoagă apoi: „Fiecare persoană mă plictisește. Cu tot dreptul mă pot considera ca unul care stă, în acest mediu, de-asupra celorlalți oameni. Nu doar pentru însușirile mele morale, căci acestea vor fi judecate de Dumnezeu, ci din cauza dezvoltării mele intelectuale! Convorbirile lor mă plictisesc, gândurile lor sunt mici și „fără culoare”.

Viața lui Dostoiewsky a fost însemnată numai prin iubirea ce o avea pentru soția sa și copiii săi. În una din scrisori el își roagă soția: „Ai grije de Lida și de sufletul ei”.

Cortolan Bărbal

Răvaș basarabeu

Ași vrea să tănuiesc adevărul, să rămâie numai în noi, acci ce hălădăim pe plaiurile transputene. E o rușine ca după 16 ani de la realipire să nu putem, nici cu bună voință, vorbi despre o mișcare culturală românească. Dacă am transcrie realitatea, cu drept am putea fi învinuiți de exagerare. Recunosc că sub stăpânirea rusească era o luptă culturală iredentă din care puterea moldovenească fășnia prin ziare și reviste, afirmând tăria unei credințe și a unei limbi. Să filmăm numai activitatea presei românești până la unire: Printre toate rețelele de opreliști moscovite, luptătorii moldoveni știau să strecoare scrisul românesc și să poarte 'n satele moldovene, nu opaiul, torța năzuințelor naționale.

Și până la războiul ruso-japonez din 1905, până la revoluția zisă „a școlărilor” apăreau în Basarabia ziare naționaliste. Dar, îndată ce-a fost îngăduită o mică „slobozenie”, moldovenii

noștri au reușit să abuzeze de ea. Prutul nu mai era hotar pentru cărțile românești: Creangă și Alecsandri colinda scrisul lor, iar vestitul cântăreț Lemîș, înaintaș tuturor, populariza, sprijinit pe marele lui talent, versul românesc adus din vechea Moldovă. Apar, atunci și două, ziare românești, inimos și cu îndrăznelă scris. Avocatul N. Gavriliță, înmănușind tineretul moldovan, scoate „Basarabia”. (Primul număr: 24 Mai 1906) Boerii grupați în jurul lui Pavel N. Dicescu fac să apară „Moldovanul” pe care-l pun sub conducerea lui George Madan (care, refugiat din Basarabia, a făcut teatru la București și a tipărit în „Biblioteca pentru toți” o culegere de lolklor basarabean: Lacrimi și suspine.) Un ieșan, Grigore Constantinescu, stabilit în Chișinău, editează: „Viața Barasabiei”. Preoții scot cu protoereul Constantin Popovici „Luminătorul” (apare și azi), alt grup tipărește: „Cuvânt Moldovenesc”. Opresc citatele căci ar trebui pagini în cari să rezum mișcarea națională de rededeptare. Să facem un bilanț comparativ? Avem astăzi în Basarabia 11 ziare rusești și abia unul românesc și acesta politic și nerăspândit. E o constatare care plesnește obrazul guvernanților de ieri și azi. Și nu mă pot opri de a releva un articol din „Universul” prin care se dovedea că prin județele basarabene, din ordin ministerial, prefectii sunt obligați să facă abonamente la ziare rusești....

Aceasta este o latură a mișcării culturale din Basarabia. Că sunt și străduinți românești, nu putem nega. Dar Statul, „oficialitatea”, ori se desinterează, ori sprijină, inițiative vrăjmașe, ori se preface că încearcă o înjghebare numai ca să beneficieze profitorii politici. Am putea dovedi risipa bănească dela noi, ca să arătăm că nu se cunoaște criza, dar ni

e peste puțină să descoperim un sprijin material oficial, bine îndrumat și dând rezultate laudabile.

Teatrul Național, din Capitala provinciei, este dat în exploatare, cu multe milioane pe an, unui om „de teatru” a cărui pricepere în „materie” i-a adus, cu ani în urmă, o prevenție de 7 luni la Văcărești. Poate faptul că a îndeplinit un rol real 7 luni, a făcut pe-un om — nu vrem să știm care Ministru al Instrucțiunii, — să-i dea în antrepriză teatrul, gratificându-l și cu 7 milioane subvenție anuală. Cum slujește acest teatru arta, cu actori salariați cu 500 și 800 lei lunar, e ușor de imaginat: Avantaj pentru trupele rusești și evreești de-a face stațiuni în toate județele de parcă Basarabia n'ar fi în majoritate moldovenească.

„Astra Basarabiei” se chinuște să n'nfiripe o mișcare culturală, fără sprijin material și numai cu bunăvoința unor idealisti — ceiace nu-i de ajuns. O singură revistă „Viața Basarabiei” pornită la n'nceput pe-o bună cărare literară, agonizează și pâlpăe ca o candelă cu untdelemnul consumat.

De șezători literare, așa cum aud că se țin în Transilvania, nici vorbă. Ba, să nu uit, toamna aceasta — câțiva scriitori din Bucovina și vechiul regat — dorind să dea o șezătoare literară într'o capitală de județ, prefectul respectiv a trimis cererea la poliție să refere cine sunt scriitorii, pentruca la urmă, un director tâmp și analfabet, să n'o aprobe.

Acestea se petrec astăzi, după 16 ani. Trăește n mine încă amintirea din vara lui 1918. Pornisem să dăm șezători pentru înființarea bibliotecilor populare. Inițiativă proprie: N. N. Beldiceanu, Nichifor Crainic, D. Jov. actorul Ion Sârbu și cântărețul ardelean Gheorghe Văleanu. Urcam într'o

zi cu vaporul, pe Nistru dela Tighina spre Soroca. Drum cotit și fermecat de mereu schimbătoarele priveliști. Pe puntea micului vapor — parăhod — inghesuală de moldoveni, mai toți în fumuria haină mascăliască. Și noaptea, sub enormul bec al lunii, Beldiceanu a citit din Creangă, Văleanu a cântat minunatele lui doine iar Sârbu făcu atâtea ghidușii — că deveni răsfățatul ascultătorilor. Și nu putea pridiți cu băutul stacanelor de ceai ce-i-se oferiau . . .

E drept că pe atunci guvernele n'aveau de ghiftuit clienți politici și nu risipiau milioanele cu dărnicia celor 7 ani de belșug.

Astăzi Basarabia, după aspect, numai românească nu-i.

D. Jov

Aniversarea revoluției dela 1784

Suferința unui popor harnic, stors de feudali și batjocorât de autorități cari stăteau în slujba lor, atinse limita. Împăratul Iosif II, înțelegător al maselor, luase dispozițiuni de îndreptare. Era sabotat însă. Și cea ce hotăra el pentru ușurarea soartei celor mulți, a țărănimii, nu puneau în aplicare nobilii, pătură de lipitori și tirani.

Trei drumuri la Viena, plătite cu sudoarea unei sărăcii pe care numai iobagii au cunoscut-o, cu batjocura unei clase căreia îi miroase urât opinca dar nu și truda sângeroasă la care-l supune, trei drumuri la Viena ca să înainteze jalbă împăratului spre a fi cotați oameni, oameni nu vite. Zădarnice demersuri. Cât chin în sufletul lui Horia, când făcea drum întors! Aducea masei zădornicia unor promisiuni care nu se vor realiza niciodată. . .

Posibilitatea unui îndreptar pentru popor? „Conscrierea la cătănie”. Era o treaptă ce garanta grănițelor

avantaje. De aci acel exod al satelor românești din Alba Iulia și Hațeg în vara anului 1784, la „conscriere”.

Regimentele grănițerești dela Orlat, Caransebeș și Năsăud, înființate de Maria Teresia încă de pe la 1762, făceau din cei cari slujeau la ele, oameni liberi, proprietari de pământ, scutiți de sarcinile feudale, supuși numai autorității militare. Acestea toate, în schimbul apărării granițelor țării! . . .

Din laba hrăpăreață a feudalului scăpa un număr mare de iobagi, prin această recrutare la care țaranul român se prezentase în număr extraordinar. Și interveni ca să se anuleze „conscrierea”. Tensiunea dintre mulțimea exploatată neomenos și nobilime, prin această anulare, trecu limita. Uraganul se deslănțui. Horia, Cloșca și Crișan călăuziră cu mult tact poporul.

Fură multe jertfe. Poate unele inutile. Dar necesare spre a tăia brazdă pentru drum în viitor. Poporul își afirmă dreapta la viață. Și în volbura acestei încercări sări și scânteia conștiinței naționale, care aprinse focul sacru al românismului.

Cei trei, Horia, Cloșca și Crișan, trădați, atrași în cursă, muriră crâncen moarte de martir, doi cu oasele zdrobite pe roată, iar, Crișan, condamnat la aceeași soartă, în închisoare.

Dar sacrificiul lor trasă căi în sufletul poporului. Românul, prin el înfuzat, se va mântui. Nici o încredere în alții! . . .

Suntem cuprinși, de mai bine de un deceniu și jumătate, în hotarele statului nostru național. Nedreptatea a fost înfrântă. Avem toate motivele să ne simțim fericiți.

Un cuvânt de recunoștință memorei celor cari acum 150 de ani au început realizarea a ceea ce avem azi.

M. S.

REVISTA REVISTELOR

ROMANEȘTI

Revista Fundațiilor Regale pe Octombrie aduce ca de obicei un bogat material. La partea documentară menționăm frumosul articol al lui Z. Pâclișeanu despre Revoluția lui Horia, studiul lui Ion Sân-Giorgiu despre Eminescu și spiritul german precum și acela al lui Eugeniu Speranția despre Perspectiva istorică în viața socială. Admirabile versurile lui Aron Cotruș, din ciclul Horia. Cităm această scurtă poemă: *Întâlnire*.

Istoria

In mersu-i de urcușuri și căderi,
Alături i-a pus, în vălmășagul de ieri,

Pe Doja și pe Haria . . .

Ei doi

In gând și'n faptă s'au întâlnit
Peste prăpastia ce'ntră neamul lui
Arpad și noi

De veacuri se sapă neconținut . . .

Frumoase deasemenia versurile lui Andrei Tudor. De reținut proza lui Barbu Brezianu. Șerban Cioculescu face un tablou al romanului românesc apărut în 1934. Camil Petrescu scrie o pagină bună despre amintirile colonelului Lăcusteanu apărute în aceiași revistă și pe cari lipsa de înțelegere a criticei le-a trecut cu vederea la apariție. Cronicile bogate sunt semnate de nume tinere și inteligente: Ion I. Cantacuzino, Al. Marcu, Ilariu Dobridor, G. M. Cantacuzino, R. Hillard, G. Sofronie etc.

Hotarul Apare la Arad de un an și a intrat în al doilea. Încearcă să fie

o revistă pur regională. Din punctul de vedere documentar e un bun. Dar literatura e discutabilă sub raportul creației. Versuri slabe, proză slabă. Partea documentară bună. Reținem etnografia Nădlacului, în care găsim câteva poezii interesante din jocurile copilărești. Deasemenia sunt foarte prețioase cele 4 scrisori relative la răscoala lui Horia, publicate de Ed. I. Găvănescu. Partea de cronică slab susținută. A lăuda Apărarea are cuvântul e a dovedi lipsa totală de gust și pricepere critică. Pentru că nefiind la București, nu bănuim să se fi încasat bani pentru recenzarea acestei cărți sub orice critică.

Frize anul 1. No 9 multe poezii, dar puțină poezie. E înduioșătoare grija editorilor acestei publicații pentru poezie, dar e mai înduioșătoare lipsa lor de simț al alegerii. Din acest număr, afară de poezia lui Ștefan Baciu, poet tânăr, promițător, cu scripuri de mare talent, nicio poezie nu-și justifică apariția pe hârtie tipărită. Ne plac însă notele bogate dela urmă, vii și mult mai critice decât spiritul care alege materialul poetic. Proza lui Mircea Streinul e un rar model de elucubrație mintală și lipsă de simț al eticului, sau cel puțin al prozei. Continuăm să credem că dacă N. Cantunieru ar vrea să nu mai fie neverosimil ar deveni un bun prozator epic. Și apoi e prea melodramatic! Însă oricare ar fi obiecțiile la Frize se muncește

Vremea aduce în ultimele numere o serie de articole critice ale lui Pompiliu Constantinescu despre Istoria literaturii românești contemporane, a domnului N. Iorga. Sunt un model de execuție critică a lipsei de gust, a confuziei de gândire și a lipsei de informație și cercetare în materie literară. Mai reținem un articol al lui Mircea Eliade intitulat O mare rușine națională în care se semnaleză halul bibliotecilor noastre academice sau universitare, nepuse la punct pentru o muncă științifică serioasă. Un număr întreg de revistă e consacrat legăturii dintre imoralitate și artă și imoralității în toate domeniile. E o culegere documentară edificatoare asupra incapacității de gândire a multora.

Tara Bârsei Anul VI No. 6. Cum îi permite redacția revistei domnului profesor (i-auziți!) Axinte Banciu să-și bată joc de limba românească în halul acesta: La căpătâiul dour morminte. Duor. D. Profesor (dece o fi?) habar nu are de genitivul românesc. Revista ar fi bună din punct de vedere documentar, dacă n'ar strica-o partea literară.

Ramuri August—Octombrie 1934 Un articol de justă critică al lui Al. Buiușoceanu despre „Pictura religioasă românească”. Foarte prețioase amintirile lui C. Gongopol despre Al. Marghiloman. Articolul despre Poetul modernist ne dovedește că boii au renunțat de a mai trage la jug și s'au apucat să scrie articole cu coarnezile. Reținem cronică lui Al. Dima, un tânăr critic bine pregătit, despre cartea lui Emil Cioran.

Gând Românesc Anul II No. 9—10. Aduce un prețios și substanțial articol al profesorului universitar Sextil Pușcariu, despre perspectivele culturale românești. Un articol de Al. Dima despre Isvorul Folkloric al poeziei re-

ligiase a lui Ion Pillat ne confirmă în ideea că avem de a face cu un critic de viitor. George Sofronie scrie despre cooperare internațională sau echilibrul de forțe. Cronică bogată. Poezia mai slabă de cât alte dați.

Convorbiri literare revista tuturor sclerozaților insinuiază în ultimul număr într'o notă anumite afirmații cari ar vrea să fie răutăți. Deasupra a două inițiale dela începutul și mijlocul alfabetului un domn pretinde că Familia ar fi devenit locul de refugiu al generației tinere. Pentru strămoșii noștri cari colaborează la Convorbiri literare, pentru moaștele nesfințite cari-și perpetuiază existența într'o revistă care nu mai vorbește de cât prin trecutul ei, afirmația aceasta este o insultă. Pentru noi este o laudă. Da, Familia este tânără și ne mândrim cu aceasta. Și fiecare colaborator al ei nu s'a refugiat în aceste pagini. Fiecare colaborează și în alte reviste, în revistele cele mai bune ale României și evident nu la Convorbiri literare. Orice om de bună credință va vedea că numele celor cari colaborează aci nu sunt ale unor necunoscuți repudiați de coșurile redacționale, ci ale acelor cari se relevă în toate revistele de seamă românești, în Revista Fundațiilor Regale, în Azi, în Adevărul literar, etc. Ilustrul necunoscut care ne privește strâmb este deci un rău voritor de calitate prea josnică.

Ceace trebuie relevat însă în atitudinea jignităre a Convorbirilor e următorul fapt: că micimea unor numiți oameni e atât de mare încât sunt incapabili de a înțelege un efort cinstit și util. Noi muncim aci la Familia desinteresat și serios și ne cunoaștem scăderile mai bine de cât străbunicii de la convorbiri. Dar munca noastră cuminte și rodnică este murdărită de ochiul șasiu cu care unii îndrăznesc să ne privească. E dureros că în țara

aceasta nu poți face nimic frumos, nimic bun, fără ca anumite rebuturi ale vieții omenești să te privească rău și să-ți spurce opera cu o apreciere îngustă.

Atitudinea Convorbirilor însă, ca și a tuturor celor ce ne-ar căuta nod în papură în loc să ne dea o mână de ajutor (de care, în paranteză, ne putem dispensa) cel puțin prin adeziunea

sinceră la un efort sincer și cinstit de realizare culturală, nu ne atinge. Ea își capătă calificarea prin sine. Înăcrișii și ratașii cari n'au putut să facă nimic pozitiv și cari s'au refugiat în paginile Convorbirilor literare să știe, că din păcate la ei n'a rămas nici o urmă care să justifice gloriosul trecut al revistei.

Arbiter

CARTI PRIMITE LA REDACȚIE

DELA EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ:

- Panaît Istrati — Biroul de plasare, roman „
 M. Sadoveanu — Noaptea de sânziene, roman „
 Damian Stănoiu — O zi din viața unui mitropolit, roman „
 Octav Dessila — Neastâmpăr, roman „
 Alfred van Kiel — Le „temple de l'avenir” „
 Ion Creangă — Punguța cu doi bani „
 Ion Creangă — Fata babei și fața moșului „
 Ion Creangă — Capra cu trei iezi „

DELA EDITURA FUNDAȚIILOR REGALE:

- Em. Ciomac — Viața și opera lui Richard Wagner „
 Luigi Pirandello — Răposatul Matei Pascal, roman tradus de Al. Marcu „

DELA EDITURA ADEVĂRUL:

- L. Peltz — Foc în hanul cu tei, roman 2 volume „
 Anișoara Odeanu — Intr'un cămin de domnișoare, roman „
 Henriette Yvonne Stahl — Steaua robilor, roman „
 Clarnet — Cuvinte despre Jean Jaures „

DELA EDITURA CULTURA POPORULUI:

- Antisthius — În genul . . . tinerilor „

DELA CULTURA NAȚIONALĂ:

- Sandu Teleajen — Drumul dragostei, roman „

ALTE EDITURI:

- Onisifor Ghibu — Acțiunea catolicismului și a Sfântului Scaun în România întregită (Cluj) „
 Maximilian Costin — Muzica românească (Tg.-Mures) „
 N. Teaciu-Albu — Vieța și opera lui Tudor Flondor (Iconar, Cernăuți) „
 Virgil Treboniu — Încă câteva poeme (București) „

MAGHIARE

Erdélyi Helikon (An. VII Nr. 8. Octombrie 1934). D. Alexandru Tavaszy, profesor la teologia reformată din Cluj, studiază mișcarea științifică ungară din Ardeal. Afirmă că atributul „ardelean” în cazul de speță nu însemnează o noțiune geografică, ci ansamblul răspunsurilor date la acele întrebări, pe cari numai spiritul specific ardelean le poate pune savanților cercetători.

După părerea d-sale, această mișcare științifică se manifestă printr'un caracter pronunțat pragmatic și istoric. Dar, deosebit de spiritul pur ungar, care este separatist, păstrează un strâns contact cu spiritul european.

D-sa deosebește trei epoci în viața științifică ungară dela noi. Prima, dela 1919 până la 1924, când a apărut „Erdélyi Irodalmi Szemle” (Revista Literară din Ardeal), în care activitatea științifică a compatrioților noștri unguri a pauzat. Cea de a doua (1924—1930), până la reparația revistei „Erdélyi Muzem” se evidențiază prin activitatea progresivă a Asociațiunii Muzeale din Ardeal. Iar cea de a treia, dela 1930 până astăzi, este epoca intensificării mișcării științifice.

Progresul ei este în directă legătură cu cele două reviste și cu asociațiunea de mai sus, care organizează câte 50—60 de conferințe pe an. Analizând misiunea savanților minoritari, ce izvorește din situația specifică a Ardealului, autorul găsește că, în viitor, ei ar trebui să acorde un deosebit interes etnografiei și bizantinologiei.

Revista mai publică un epizod interesant din romanul „In preajma revo-

luției” al d-lui Constantin Stere, tradus de d. Francisc I. Szemlér.

Ziarul „Magyar Hirlap” anunță înființarea unei catedre pentru etnografie la Universitatea din Budapesta. Această catedră, în realitate, s'a înființat cu cinci ani înainte pe lângă Universitatea din Seghedin, din inițiativa răposatului conte Kuno Klebelsberg, fiind încredințată cunoscutului folklorist: Dr Alexandru Solymossy. Acesta eșind la pensie, ministrul Balint Homan a mutat-o zilele trecute la Budapesta, numind ca titular al ei pe Dr Stefan Györffy, directorul Muzeului Etnografic, care proiectează organizarea unei mișcări intense pentru colectarea obiceiurilor și produselor poeziei populare.

Marele compozitor Bela Bartók cercetează legăturile muzicii populare ungare cu muzica popoarelor vecine. Vorbind de noi, stabilește că muzica populară românească nu este unitară, ci variază pe regiuni. Tipul original al cântecului popular din Vechiul Regat este așa zisul „cântec lung” sau „hora lungă” (înrudită cu ucrainiana „dunny”) care, în afară de Vechiul Regat, de pe tot teritoriul etnografic românesc, se cunoaște numai în Maramureș și care demonstrează o înrudire apropiată cu muzica populară din Irak, Asia Minoră și Algeria.

Muzica românească strămoșească, însă, s-a păstrat în Bihor și Banat, unde granițele dialectale coincid cu fruntariile între cari s'a consolidat un tip de cântec popular distinct, necunoscut pe tot globul pământesc.

Alexandru Olleanu

